

Syrský anonym, po roce 1317

MNIŠI CHÁNA KUBLAJE

Z Chanbalyku do Paříže

Rabban Sauma a jeho žák Markos, patriarcha Mar Jahballaha III. (1275–1317)

Konstantinopol, první zastávka Saumova poselstva do Evropy (1287):
dobytí města křižáky roku 1204 na miniatuře z 15. století

ČESKÝ PŘEKLAD S VYSVĚTLIVKAMI

podle anglického překladu E. A. W. Budge (1928) a syrského vydání P. Bedjana (1895)

Syrský anonym, po roce 1317

Mniši chána Kublaje

Z Chanbalyku do Paříže

Rabban Sauma a jeho žák Markos,
patriarcha Mar Jahballaha III. (1275–1317)

Dějiny Mar Jahballahy, katolikosa a patriarchy Východu,
a Rabbana Saumy, generálního vizitátora

Úplný český překlad s vysvětlivkami
podle anglického překladu E. A. Wallise Budge (Londýn 1928)
a syrského vydání Paula Bedjana (Paříž–Lipsko 1895)

Staré texty

2026

Obsah

Poznámka k tomuto vydání	4
Modlitba a předmluva syrského překladatele	8
I. Příběh Rabbana Saumy	11
II. Příběh Mar Jahballahy, katolíkosa a patriarchy Východu.	14
III. Rabban Sauma a Rabban Markos se chtějí vydat do Jeruzaléma	17
IV. Rabban Markos je vysvěcen na metropolitu a přijímá jméno Mar Jahballaha; Rabban Sauma se stává generálním vizitátorem	25
V. Jahballaha je zvolen patriarchou	29
VI. Křivá obvinění, jimiž trpěl Mar Jahballaha za dnů krále Ahmada . . .	34
VII. Cesta Rabbana Saumy do země Římanů jménem krále Arghuna a katolíkosa Mar Jahballahy.	39
VIII. Dobré skutky krále Arghuna a jeho smrt	60
IX. Král Gajchatu a Mar Jahballaha	62
X. Smrt Rabbana Saumy a králů Gajchatua a Bajdua.	65
XI. Pronásledování Mar Jahballahy a křesťanů v Maráze.	69
XII. Král Gházán prokazuje Mar Jahballahovi úctu	75
XIII. Další plenění a vraždění v Maráze	79
XIV. Vzpoury a boje v pevnosti Arbíl	82
XV. Mar Jahballaha se těší rozkvětu a dokončuje stavbu kláštera v Maráze	88
XVI. Láska krále Gházána k Mar Jahballahovi a králova smrt.	94
XVII. Král Öldžejtü a Mar Jahballaha.	98
XVIII. Vyvraždění křesťanů v Arbílu	102
XIX. Smrt Mar Jahballahy.	124
Tiráž.	127

Poznámka k tomuto vydání

Dva mniši z Číny

Kolem roku 1275 se z Chanbalyku, Kublajova hlavního města na místě dnešního Pekingu, vydali na pouť do Jeruzaléma dva mniši východosyrské církve, které Evropa znala jako nestoriány. Starší, Rabban Sauma (narozený kolem roku 1225), pocházel z chanbalycké rodiny církevního hodnostáře a žil léta jako poustevník v horách u města. Mladší, Markos (narozený roku 1245), byl synem arciděkana z Košangu v zemi turkických Öngütů, kteří sídlili v ohbí Žluté řeky a z velké části vyznávali křesťanství. Oba byli tedy poddanými velkého chána a rodem patrně Turci, nikoli Číňané, jak soudil ještě Budge; psali a modlili se syrsky, jazykem své církve.

Do Jeruzaléma nikdy nedošli. Cesta přes Střední Asii je zavedla do Persie, kde vládli potomci Hülegüovi, ílcháni, a kde sídlil katolikos-patriarcha Východu Mar Denha. Válka mezi Mongoly a egyptskými mamlúky jim zavřela cestu do Sýrie. Katolikos je zadržel, roku 1280 vysvětil Markose na metropolitu Kataje a Ongu, tedy severní Číny a země Öngütů, a dal mu jméno Jahballaha („Bůh dal“). Když Mar Denha roku 1281 zemřel, zvolili biskupové patriarchou právě Markose: člověka, který špatně mluvil syrsky, ale znal jazyk a mravy Mongolů. Jako Mar Jahballaha III. stál v čele církve Východu šestatřicet let, až do své smrti v listopadu 1317, a prožil s ní vzestup za ílchána Arghuna i těžké pronásledování po přijetí islámu Gházánem a jeho nástupci.

Rabban Sauma se mezitím stal hlavní postavou jedné z nejpozoruhodnějších cest středověku. Ílchán Arghun chtěl společně se západními křesťany dobýt Jeruzalém, a tak roku 1287 vyslal Saumu jako svého posla ke králům Evropy. Sauma navštívil byzantského císaře v Konstantinopoli, viděl námořní bitvu v Neapolském zálivu, v Římě bez papeže disputoval s kardinály o víře, v Paříži jednal s Filipem IV. Sličným a v Gaskoňsku s anglickým králem Eduardem I., přezímoval v Janově a na jaře 1288 slavil Velikonoce v Římě s nově zvoleným papežem Mikulášem IV. Je to první dochované svědectví o Evropě napsané návštěvníkem z Dálného východu, zr-

cadlový protějšek Marka Pola, který v téže době pobýval v Číně. Sauma zemřel v lednu 1294 v Bagdádu.

Co je tato kniha

Syrský název díla zní *Dějiny Mar Jahballahy, katolikosa a patriarchy Východu, a Rabbana Saumy, generálního vizitátora*; český titul *Mniši chána Kublaje* přejímáme od Budge, který tak nazval svůj anglický překlad. Dějiny sepsal nedlouho po roce 1317 neznámý syrský autor, nejspíš duchovní z patriarchova okolí; sám říká, že události kolem Mar Jahballahy zažil a že při vyvraždění křesťanů v Arbílu roku 1310 byl v blízkosti dění. Vyprávění o cestě do Evropy převzal z perského cestopisu, který napsal sám Rabban Sauma, a jak upřímně přiznává, zkrátil je. Kniha má dvě tváře. První část je životopis dvou světců, psaný s hagiografickou zbožností a prokládaný biblickými citáty. Druhá část, od pronásledování za Gházána, je kronika očitého svědka: zprávy o daních, výnosech, úplatcích, emírech a vraždách, s přesnými daty podle syrského kalendáře, a nakonec dlouhý nárek nad Arbílem složený z veršů Pláče Jeremiášova. Pro dějiny křesťanů v mongolské Persii je to pramen, který nemá obdobu.

Text byl po staletí neznámý. Teprve v březnu 1887 spatřil lazarista Salomon z Kurdistánu rukopis v rukou mladého nestoriána v Tchúmě v hornatém Hakkáří a dal jej opsat v Urmii. Opis se dostal k Paulu Bedjanovi, perskému lazaristovi a vydavateli syrských textů v Paříži, který syrský text vydal roku 1888 a po srovnání s dalšími opisy (jeden z nich koupilo roku 1888 Britské muzeum) podruhé, opraveně, roku 1895. Z Bedjanova textu vznikl francouzský překlad J.-B. Chabota (1893–1895), částečný anglický překlad J. A. Montgomeryho (1927) a úplný anglický překlad sira E. A. Wallise Budge (1928). V novější době text znovu přeložil a komentoval Pier Giorgio Borbone; o Saumově cestě napsal čtivou knihu Morris Rossabi (*Voyager from Xanadu*, 1992). Český překlad podle našich informací dosud nevyšel.

Předloha a způsob překladu

Překládali jsme z Budgeova anglického překladu, který je volným dílem a je úplný. Čeština je tedy překladem z druhé ruky. Abychom to pokud možno vyvážili, byl celý překlad po dokončení větu po větě srovnán s angličtinou a na sporných místech, kde je Budgeův text vadný nebo dvojznačný a kde záleží na jménech, číslech a datech, přímo se syrským textem Bedjanova vydání z roku 1895. Na několika desítkách míst jsme se tak od Budge odchýlili; významnější případy jsou uvedeny ve vysvětlivkách. Budgeův anglický text používáme v přepisu, který zveřejnila Assyrian International News Agency; místa, kde v přepisu vypadlo slovo, jsme doplnili podle tisku z roku 1928.

Budge svůj překlad doprovodil rozsáhlým úvodem o nestoriánech a jejich učení, o šíření křesťanství ve Střední Asii a v Číně, o Mongolech a o nestoriánské stéle ze Si-anu. Úvod je dnes v mnohém překonán a do této knihy jsme jej nezařadili; z jeho poznámek pod čarou jsme převzali ty, které se týkají textu, a uvádíme je ve vysvětlivkách s označením „Budge:“. Budgeovy výklady vložené do textu v závorkách jsme z textu vyňali a podle potřeby přesunuli do vysvětlivek.

Dělení na devatenáct kapitol a jejich názvy pocházejí z Budgeova vydání; v syrském textu kapitoly nejsou. Nadpisy uvnitř sedmé kapitoly jsou Bedjanovy. Úvodní odstavce kapitol v hranatých závorkách a všechny vysvětlivky jsou naše. Číslo stran syrského vydání, která Budge otiskl v textu, jsme vypustili.

Jména, data a pojmy

Jména Mongolů a jejich vládců píšeme v podobě, kterou v naší knihovně užívají Rašíd ad-Dín, Rubruk a Carpini (Kublaj, Hülegü, Abaka, Arghun, Gajchatu, Bajdu, Gházán, Öldžejtü); syrské podoby, často silně odlišné, uvádíme ve vysvětlivkách. Jména západních králů, měst a zemí ponecháváme tak, jak je zkomolil syrský písař (král Fransis, Paríz, Ginoh, král Il-nagtar v Kasonii), a vysvětlujeme je, protože právě v nich je půvab pohledu z druhé strany světa. Titul *Mar* („pán“) před jmény biskupů a světců a titul *Rabban* („náš mistr“) před jmény mnichů ponecháváme. Hlavu církve

Východu nazývá text *katolikos*; papeži říká „Mar papa“. „Římany“ míní text Byzantince i obyvatele latinského Západu, „Frankové“ jsou západní křesťané.

Letopočty udává pramen podle seleukovské éry („roku Řeků“), která začíná na podzim roku 312 před Kristem; v hranatých závorkách přidáváme rok našeho letopočtu. Měsíce syrského kalendáře odpovídají našim (první teší je říjen, nísán duben, hazírán červen) a při prvním výskytu v kapitole je překládáme v závorce. Mongolský cestovní průkaz *pajza*, královský výnos *pukdana* (*jarlyk*), čestný slunečník *sukur*, mince *dinár* a *zúz* ponecháváme v původní podobě a vysvětlujeme.

Jak knihu číst

Autor je stranou: píše o svém patriarchovi s láskou, o jeho nepřátelích s nenávistí a muslimské sousedy nazývá „Hagarovci“ a „syny zatracení“. Pro něj je dobytí Arbílu roku 1310 Božím trestem za hříchy křesťanů; pro dnešního čtenáře je to cenné svědectví o tom, jak se v mongolské Persii obracel poměr sil a jak křesťanské obce, které si za prvních ílchánů zvykly na přízeň dvora, během jedné generace o ni přišly. Kde text o událostech mlčí nebo je zkresluje, doplňujeme to ve vysvětlivkách z jiných pramenů, především z Bar Hebraea, z Rašída ad-Dína a z korespondence ílchánů s papeži a západními králi.

Překlad vznikl s pomocí umělé inteligence a prošel dvojí kontrolou popsanou výše. Není to vědecká edice; chce jen zpřístupnit českému čtenáři příběh, který k němu až dosud nedoputoval.

Modlitba a předmluva syrského překladatele

[Neznámý syrský pisatel, který dílo sepsal nedlouho po roce 1317, začíná krátkou modlitbou a předmluvou. Vykládá v ní, jak se Kristovo učení rozšířilo až k Indům, Číňanům a Turkům, a ohlašuje, že bude vyprávět o původu, výchově a společném životě svých dvou hrdinů.]

Modlitba syrského překladatele

Mocí našeho Pána Ježíše Krista začínám psát dějiny otce otců, pána a hlavy pastýřů, Mar Jahballahy,¹ katolíkosa² a patriarchy Východu, a dějiny Rabbana Saumy,³ generálního vizitátora východních Turků.⁴ Ó Pane náš, pomoz mi a ve svém milosrdenství mě doved' až na konec tohoto díla. Amen.⁵

Předmluva syrského překladatele

Bůh, Pán všehomíra, milosrdný a milostivý, přivedl v nadbytku své milosti toto všechno k bytí. A aby lidské pokolení mohlo dojít dokonalosti v poznání pravdy a v dobrých skutcích, aby byli vedeni ti, kdo činí dobro, a aby byli na správnou cestu uváděni ti, kdo dokážou stoupat vzhůru, seslal

1. Mar Jahballaha III. (1245–1317), vlastním jménem Markos, stál v čele Církve Východu v letech 1281–1317. Mar znamená syrsky „pán“ a je to titul biskupů a světců; jméno Jahballaha znamená „Bůh dal“.

2. Katolikos a patriarcha Východu byl hlavou východosyrské církve (Církve Východu, na Západě nepřesně zvané nestoriánská), která vyrostla za hranicemi římské říše, v Persii, a rozšířila se odtud do Střední Asie, Indie a Číny. Katolikos sídlil původně v Seleukii-Ktésifónu na Tigridu, od 8. století v Bagdádu.

3. Rabban Sauma (asi 1220–1294), mnich z Chanbalyku, učitel a druh pozdějšího patriarchy. Rabban znamená syrsky „náš mistr“ a je to titul mnicha-učitele.

4. Budge: „východních“, tj. nestoriánských. Turky pisatel nazývá turkické křesťanské národy Vnitřní Asie; oba hrdinové spisu z nich pocházeli. Soudobý syrský kronikář Bar Hebraeus je nazývá Ujgury, dnešní badatelé je mají spíše za Öngüty, národ sídlící severně od velkého ohybu Žluté řeky. Generální vizitátor dohlížel jménem patriarchy na vzdálené církevní obce.

5. Budge: Profesor J. A. Montgomery modlitbu a předmluvu syrského překladatele vynechává. (Míní se Montgomeryho anglický překlad první poloviny spisu, vydaný v New Yorku roku 1927.) Znění nadpisů obou oddílů pochází od Budge, který měl syrský spis za překlad z perštiny, a proto pisatele nazývá překladatelem; syrské vydání má nad předmluvou jen nadpis s řeckým slovem *prómijón* (předmluva).

svého jednorozeného Syna dolů na zem; a ten na sebe vzal lidské tělo a skryl svou slávu a zpoza svého lidského závoje dal zazářit paprskům svého světla. Zrušil zákony, které byly kruté, nedokonalé a hrubé, a na jejich místě rozšířil přikázání, která jsou duchovní, dokonalá a ušlechtilá. Odstranil oběti zvířat tím, že jako oběť přinesl své tělo a svou krev, a celý svět učinil bohatým moudrostí svého poznání. Rozprostřel síť svého životodárného evangelia prostřednictvím svých svatých učedníků v každé zemi a v každé končině světa a dobré símě svého kázání zasel po celé zemi. A čtyři strany světa byly osvíceny jejich učedníky, kteří přišli po nich, a byly také rozzářeny pravou vírou a slávou královské Trojice a byly proslaveny dobrými činy a skutky, které byly dokonalé.

Neboť Slovo nemůže být ani zavrženo, ani zbaveno účinku, protože je ustanovil a zpečetil sám Tvůrce Zákona, když řekl: „Hle, já sám jsem s vámi po všechny dny až do konce světa“ (Mt 28,20). K počátku se pak pojí odměna.⁶ Krok za krokem následuje za slovem skutek, až nakonec učiní z těch, kdo byli bez Zákona, syny Boží. Neboť Indové a Číňané⁷ a jiné východní národy z rozličných zemí se dali zkrotit a podvolili se uzdě bázně Boží a jejich city i jejich rozum byly pomazány Duchem. Vždyť dobrý rod není nic platný, jestliže se mysl a skutky neshodují s ctnostmi, a dar Ducha není odepřen, jestliže se dobré skutky a zdravé úmysly pojí s rodem, který je nízký. Co je Židům platné, že jsou ze semene Abrahamova, když vidíme, že se stali cizími Boží domácnosti? A v čem jsou zkráceni pohané tím, že ze semene Abrahamova nejsou, když vidíme, že přijali Ducha a stali se členy Boží domácnosti? Dnes sklonili Turci⁸ své šíje pod jho Božího panství a celým svým srdcem věří slovu Páně a pevně se ho drží. „Žádný člověk, který neopustí otce i matku, ženu i děti, bratry i sestry, nevezme svůj kříž a nepůjde za mnou, není hoden být mým učedníkem“ (L 14,26–27).

6. Budge uvádí variantu „k zaslíbení“. V Bedjanově vydání je to vydavatelova domněnka: místo *šurájá* („počátek“) navrhuje číst *šuvdájá* („zaslíbení“), což lépe navazuje na předchozí Kristův slib – k zaslíbení se pojí jeho naplnění.

7. V syrském textu *Hendvájé a Sínájé*. Církev Východu měla od pozdní antiky obce v Indii (tzv. tomášovští křesťané na Malabáarském pobřeží) a od 7. století i v Číně, jak dokládá stéla z roku 781 nalezená v Si-anu.

8. V syrském textu *Turkájé*. Mezi turkickými a mongolskými národy Vnitřní Asie se východosyrské křesťanství šířilo od raného středověku; v 11.–13. století je vyznávala velká část Kereitů a Öngütů a část Ujgurů.

Když pak toto dokonalé přikázání uslyšeli ti dva muži, ti dva bojovníci, o nichž se toto vyprávění chystá mluvit, ihned nad ním užasli; odvrhli své touhy, zřekli se rodičů i dětí a zkrátka se vzdali veškeré moci, kterou nad nimi měla jejich výchova. A jako rychlí orli obnovovali mládí své mysli⁹ v namáhavých skutcích a v životě plném dřiny, dokud nedosáhli své pravé naděje; a z té námahy, kterou zasadili, sklidili ke své dokonalé obživě lahodné plody, po nichž toužili.

Nyní tedy budeme mluvit o rodu každého z nich zvlášť, o jejich vlasti a o tom, jak rozdílným způsobem byl každý z nich vychován, a jak spolu přebývali a jakým způsobem každý z nich žil. A doprostřed jejich příběhu vepíšeme i něco o věcech, které se za jejich času staly jim samým, skrze ně a kvůli nim, a vyličíme jednu věc po druhé, tak jak se udála.

9. Narážka na žalm: „Tvé mládí se obnovuje jako mládí orla“ (Ž 103,5).

I. Příběh Rabbana Saumy

[Severní Čína, město zvané později Chanbalyk (dnešní Peking), zhruba dvacátá až padesátá léta 13. století. Kapitola líčí narození Rabbana Saumy zbožným a zámožným rodičům, jeho církevní vzdělání, odchod ze světa a poustevnícký život v horách den cesty od města.]

Byl jeden muž, který byl věřící, a byl to muž urozený a bohabojný. Byl bohatý na věci tohoto světa a byl dobře obdařen přirozenými vlohami; náležel ke slavné rodině a ke známému kmeni. Jeho jméno bylo Šíbán a byl to vizitátor.¹ Bydlel ve městě, které se nazývá Chanbalyk,² to jest v královském městě v zemi Východu. Podle zákona pojal za manželku ženu, jejíž jméno bylo Kjamta.³ A když spolu žili dlouhý čas a neměli dědice, ustavičně se modlili k Bohu a častými prosbami ho žádali, aby jim neodpíral syna, který by zachoval jejich rod. A ten, který ve svém laskavém milosrdenství dává útěchu, jejich prosbu přijal a prokázal jim slitování. Neboť má ve zvyku přijímat prosbu těch, kdo jsou zkroušeného srdce, a naslouchat vzdechům těch, kdo k němu vysílají modlitby a prosby. „Každý, kdo prosí, dostává, a ten, kdo hledá, nalézá, a tomu, kdo tluče, bude otevřeno“ (Mt 7,8), řekl s jistotou o této bezpečné naději.

A hle, to se plní na obojím pohlaví, totiž na mužích i na ženách, jsou-li prosby předkládány s pravým úmyslem. Neboť hle, Anna, žena Elkánova, nebyla odmítnuta, protože prosila s pravým úmyslem (1 S 1,10 n.), a žena Manóachova nebyla zavržena a ochotně přijala anděla ve své komnatě (Sd 13,2 n.).⁴

1. V syrském textu *sá'órá*; Budge: dohlížitel čili vizitátor, řecky periodeut. Byl to duchovní, který z pověření biskupa objížděl církevní obce a dohlížel na ně.

2. Chanbalyk, turkicky „chánovo město“ (u Marka Pola Cambaluc), bylo hlavní město velkého chána Kublaje, dnešní Peking. Kublaj je dal stavět teprve od roku 1267; v době Saumova narození tu stálo starší město Čung-tu, jehož se Mongolové zmocnili roku 1215. Pisatel užívá jména obvyklého ve své době.

3. Jméno znamená syrsky „vzkříšení“.

4. Anna, dlouho neplodná, si vyprosila syna Samuela; neplodné ženě Manóachově ohlásil anděl narození Samsona. Oba příběhy jsou biblickým vzorem pro vyprošené dítě zasvěcené Bohu.

Bůh pak dal, aby na ženu Kjamtu zavanul duch početí, a porodila syna a dali mu jméno Sauma.⁵ A radovali se velikou radostí a jeho narozením potěšili i sousedy a příbuzné.

A když ho chvályhodnou výchovou dovedli do věku, kdy byl schopen přijímat vyučování, svěřili ho důstojnému učiteli a pod jeho vedením ho pilně cvičili v církevní učenosti; a zasnoubili ho s jednou dívkou a měli z něho radost. Byl uznán za hodna toho, aby přijal kněžský stupeň, a byl přičten k řadám duchovenstva a stal se strážcem v kostele výše řečeného města.⁶ Žil životem přísné čistoty a pokory, s velikou horlivostí se věnoval získávání duchovních ctností a usiloval o to, aby se stal způsobilým pro věci světa, který přijde. A když mu bylo dvacet let, vzňal se v jeho srdci božský oheň a spálil trní hříchu a očistil jeho čistou duši od nečistoty a poskvrny všeho druhu. Neboť více než kteroukoli jinou věc si cenil lásky svého Pána, a když se chopil pluhu, nechtěl se ohlížet za sebe (L 9,62). Ihned odvrhl stín světa a rázem se zřekl všeho, co je v něm žádoucího. Vybrané pokrmy pokládá za věci, které vůbec nejsou, a nápoje, které člověka opíjejí, zcela odmítl.

Když to pak jeho rodiče zpozorovali, zmocnila se jich veliká bolest a přilnul k nim prudký zármutek, protože se od nich jejich jediný syn odlučoval. Povstali a se zkroušeným srdcem ho prosili a předkládali mu sliby věcí tohoto světa a říkali: „Proč je ti, náš drahý synu, milé odloučení od nás? Jak to, že toužíš po našem soužení? Proč je náš zármutek sladký v tvých očích? Uvaž přece: komu připadne naše bohatství? Pomysli, kdo je náš dědic? Rozvaž dobře, kdo bude pánem toho, co jsme svou prací nabyli? Jak se ti jen může líbit, aby naše símě a naše jméno byly vyhlazeny? Proč ti myšlenka tvého srdce našeptává, aby našimi dědici byli cizí lidé?“ A když ho takto v slzách přemlouvali a svým nářkem a podobnými řečmi v něm vzbudili žal, navenek je poslechl a tělem zůstával u nich, avšak velmi nerad. A po ty tři roky, kdy svým rodičům tělem sloužil, nikdy neustal ve své námaze a bez ustání zápasil na své namáhavé dráze.

5. Sauma znamená syrsky „půst“. Budge: tj. syn vyprošený postem; celé jeho jméno bylo Bar Sauma, „syn postu“. V úvodu Budge soudí, že se narodil nejspíš v postní době, někdy mezi lety 1220 a 1230.

6. Strážce chrámu (Budge v úvodu: ostiarius) pečoval o kostel a jeho zařízení, asi jako kostelník či sakristán.

A když jeho rodiče viděli, že jejich napomínání není nic platné a že ve srovnání s láskou Kristovou jsou jejich slova pokládána za nic, nechali ho, ať vykoná, po čem touží. Tehdy rozdělil všechn svůj majetek, to jest své šaty a všechno své odění, mezi chudé a oblékl mnišský šat; a postřižiny přijal od svatého a zbožného otce, metropolity Mar Gívangise.⁷ A začal se lopotit na vinici svého Pána v naději na království, které přijde, a v důvěře, že dosáhne nebeské blaženosti a že dostane za mzdu celý denár (Mt 20,1–16).⁸

Vyhradil si pro sebe celu a zavřel se v ní na sedm let; a po té době se rozhodl, že se vzdálí od lidských synů a bude se cvičit v asketickém životě na hoře, na místě, které bylo zcela odlehlé, aby tam mohl nerušeně spočinout ve svém poustevnickém životě. Vydal se tedy na cestu a ušel od města svých rodičů den cesty a zvolil si, že bude bydlet tam. A našel tam jedno místo, kde byla jeskyně, a vedle ní byl na té hoře pramen vody.⁹ A přebýval tam v pokoji a děkoval svému Pánu, který ho toho uznal za hodna, až se nakonec pověst o něm roznesla po tom kraji a lidé se kolem něho scházeli, aby slyšeli jeho slova, a každý člověk mu prokazoval úctu.

7. Mar Gívangis (Jiří) byl metropolita Církve Východu, který měl podle Budge sídlo v Chanbalyku; jinak o něm není známo nic bližšího. Postřižiny jsou obřad přijetí do mnišského stavu, při němž se novici stříhají vlasy.

8. Podobnoství o dělnících na vinici, kteří všichni – i ti najatí v poslední hodinu – dostali stejnou mzdu, jeden denár. Předloha má „dinár“, což je syrská podoba téhož slova.

9. Polohu poustevny spis neudává. Uvažuje se o horách Fang-šan jihozápadně od Pekingu, kde se dochovaly zbytky východosyrského kláštera s kamennými kříži; doložit to nelze.

II. Příběh Mar Jahballahy, katolíkosa a patriarchy Východu

[Košan v severní Číně a poustevna Rabbana Saumy v horách u Chanbalyku, čtyřicátá až šedesátá léta 13. století. Kapitola vypráví o původu Markose, pozdějšího patriarchy Mar Jahballahy III., o jeho příchodu k Rabbanu Saumovi a o jeho mnišských začátcích.]

V Božím předzvědění je známo všechno. A myšlenky lidských synů, ať už patří na pravici, nebo ať patří na levici,¹ jsou mu všechny zjeveny ještě dříve, než se v hrudi utvoří. Podle jejich povahy tedy vyvoluje a ospravedlňuje, jsou-li dobré, a kvůli nim, jsou-li zlé, kárá a trestá. Mojžíšovi pak bylo řečeno: „Hle, ustanovil jsem tě bohem pro faraona“ (Ex 7,1). A jeho vyvolení dává poznat dobrou vůli Mojžíšovu a tvrdost srdce faraonova. Neboť ještě dříve, než farao byl, vědělo se u Boha, že bude zatvrzelého srdce, a byl zavržen. A Jeremiášovi Bůh řekl: „Dříve než jsem tě utvořil v životě matky, znal jsem tě, a dříve než jsi vyšel z lůna, posvětil jsem tě a dal jsem tě národům za proroka“ (Jr 1,5). A Pavel řekl: „Bůh nezavrhl svůj lid, který mu byl od samého počátku znám“ (Ř 11,1–2), a to zajisté pro jejich dobrou vůli a čisté myšlenky.

Na osobě toho, kdo je vyvolen, se pak ukazují jistá znamení vyvolení a vychází z něho jistá záře, která dává poznat, že je hoden milosti. Člověk, který má osvětlenou mysl, je vnímá, ale člověk, který chápavou mysl nemá, o nich neví. A protože ten, o němž budeme mluvit, byl vyvolen k vznešenému způsobu života, je třeba, abychom vylíčili, jakým způsobem byl vyvolen, a potvrdili, že se to shodovalo s jeho vůlí.

Ve městě Košanu² v zemi Východu žil jeden spravedlivý a věřící muž, čistý a bez poskvrny, který ustavičně sloužil Bohu v jeho chrámě a přísně a

1. Budge: tj. ať jsou dobré, nebo zlé.

2. Budge: město Košan, tj. Kung-čchang, leželo mezi Pekingem a Tangutem, asi patnáct dní cesty od Pekingu; Chabot je ztotožňuje s Che-čung-fu v provincii Šan-si. Novější bádání hledá Košan v zemi turkických Öngütů při velkém ohybu Žluté řeky, patrně v tehdejší Tung-šengu, dnešním Tchuo-kche-tchuo ve Vnitřním Mongolsku. Öngütové byli z velké části křesťané a jejich knížata byla spřízněna s rodem Čingischánovým.

bedlivě zachovával jeho zákony. Jeho jméno bylo Bajniel; byl to arciděkan³ a měl čtyři syny. Nejmladší z nich se jmenoval Markos⁴ a byl vycvičen v církevní učenosti více než všichni jeho bratři. [...] a napomínali ho v těchto a v mnoha podobných věcech, ale zdálo se jim, že mluví spíše k soše než k rozumnému člověku. Avšak ani poté, co zakusil soužení mnoha způsobů, se neodvrátil ze své dráhy a jeho mysl neustala ve svém hledání. Naopak zamířil přímo ke svému cíli a po patnácti dnech veliké námahy došel na místo, kde byl Rabban Sauma. A pozdravil Rabbana Saumu pozdravem pokoje, a ten se z něho zaradoval a s radostí ho přijal.

A když si Markos odpočinul a občerstvil se, zeptal se ho Rabban Sauma a řekl: „Můj synu, odkud přicházíš? A jak se ti přihodilo, že jsi přišel na tuto horu? V kterém městě bydlí tvoji příbuzní? Kdo je tvůj otec a čím jsi syn?“

A Markos mu odpověděl a řekl: „Jsem syn Bajniela, arciděkana města Košangu, a jmenuji se Markos.“

A Rabban Sauma mu řekl: „Z jakého důvodu jsi ke mně přišel s takovou námahou a únavou?“ A Markos mu řekl: „Chci se stát mnichem. Protože jsem slyšel pověst o tobě, zanechal jsem všeho a vyhledal jsem tě; neodpírej mi, po čem toužím.“ A Rabban Sauma mu řekl: „Bratře náš, tato cesta je těžká. I staří a zkušeni mniši snášejí její tvrdost jen s největší námahou; mám snad dovolit, aby po ní kráčeli mládenci a děti?“ A když ho mnoha slovy přemlouval, aby se vrátil ke svým rodičům, a Markos se přemluvit nedal, přijal ho Rabban Sauma k sobě do cely a vyučoval ho; a oblékl ho do vlněného roucha a dal mu lopotit se v asketickém životě. Po třech letech přijal Markos postřižiny, to jest mnišský šat, od zbožného metropolity Mar Nestorise,⁶ a to prvního dne týdne, v neděli, kdy se říká modlitba začínající

3. Arciděkan byl první z jáhnů, biskupův pomocník při správě církevní obce a při bohoslužbě.

4. Bude do textu doplňuje, že se narodil roku 1245; ten rok vyplývá z pozdějších údajů spisu o jeho věku. Markos je pozdější patriarcha Mar Jahballaha III.; nové jméno dostal až roku 1280 při svěcení na metropolitu.

5. Bude: text je zde porušen, nebo bylo několik slov vynecháno. Bedjanovo syrské vydání tu mezeru nevyznačuje, vyprávění však zjevně přeskakuje: chybí zřejmě zpráva o tom, jak se Markos rozhodl stát mnichem a odejít k Rabbanu Saumovi a jak mu to jeho blízcí rozmlouvali.

6. Mar Nestoris (Nestorios) byl metropolita Církve Východu, snad nástupce Mar Gívergise, od něhož přijal postřižiny Rabban Sauma; jinak o něm není známo nic bližšího.

slovy „Rúchá Paraklítá“.⁷ A dál konal mnoho asketických skutků a zachovával posty, které trvaly celý den až do večera. A lopotili se na té hoře, aby pěstovali čistotu a svatost, a utěšoval je Bůh, jemuž svěřili své duše.

⁷ Syrsky „Duch Utěšitel“. Neděle se v syrské liturgii označují počátečními slovy zpěvu, který se toho dne zpívá; jde patrně o svatodušní neděli (Letnice) nebo některou z nedělí po ní.

III. Rabban Sauma a Rabban Markos se chtějí vydat do Jeruzaléma

[Asi 1275–1280. Oba mniši opouštějí Čínu a přes Košang, Tangut, Chotan, Kášgar a Chorásán docházejí do mongolské Persie, kde se v Maráze setkávají s katolikosem Mar Denhou. Navštěvují svatá místa Mezopotámie, vyřizují katolikosovo poselství u ílchána Abaky a marně se pokoušejí dojít přes Arménii a Gruzii do Jeruzaléma.]

Jednoho dne spolu rozjímali a říkali si: „Bylo by nám nadmíru prospěšné, kdybychom opustili tento kraj a vydali se na Západ, neboť bychom tam mohli navštívit hroby svatých mučedníků a otců katolikosů¹ a přijmout od nich požehnání. A kdyby nám Kristus, Pán všehomíra, prodloužil život a podpíral nás svou milostí, mohli bychom dojít až do Jeruzaléma, abychom dostali úplné odpuštění svých provinění a rozhřešení svých pošetilých hříchů.“ Rabban Sauma sice Rabbanu Markosovi odporoval a snažil se ho zastrašit námahou cesty, únavou z putování, hrůzami cest a souženími, která ho potkají v cizí zemi, ale Rabban Markos hořel touhou vydat se na cestu. Jeho mysl jako by mu zjevovala, že jsou pro něho na Západě uloženy poklady, a naléhal na Rabbana Saumu svými slovy a doléhal na něj, aby odešli.

A když se ti dva spolu dohodli, že se žádný z nich od svého druhu neodloučí, i kdyby jeden z nich měl kvůli tomu druhému podstoupit zlé věci, povstali a rozdali své svršky a věci, jichž užívali v každodenním životě, mezi chudé a odešli do onoho města,² aby si tam našli druhy na cestu a opatřili si jídlo na cestu.

Když se pak s nimi křesťané, kteří tam žili, seznámili a dověděli se o jejich úmyslu, shromáždili se kolem nich, aby je přiměli od jejich záměru upustit. A řekli jim: „Což snad nevíte, jak nesmírně daleko je ten kraj, do něhož chcete jít? Anebo snad nemáte v mysli ani ponětí, či jste zapomněli, jak

1. Budge překládá „katolických otců“; syrské *abáháthá káthólíké* jsou však spíše „otcové katolikosové“, tedy zesnulí patriarchové Církve Východu, pohřbení v Seleukii-Ktésifónu a v Bagdádu. „Otcí“ nazývá spis biskupy a vůbec církevní představené.

2. Budge: tj. do Pekingu (Chanbalyku); mniši se chtěli připojit ke karavaně.

těžké pro vás bude putovat po těch cestách, a že tam nikdy nedojdete? Raději zůstaňte zde a snažte se konat skutky, k nimž jste byli povoláni. Neboť je řečeno: „Království nebeské je ve vás“ (L 17,21).“ A Rabban Sauma a Rabban Markos odpověděli: „Je tomu už dlouhý čas, co jsme oblékli šat mnišského života a zřekli se světa; pokládáme se za lidi, kteří jsou pro něj mrtví. Námaha nás neděsí a ani strach nás neznepokojuje. Je však jedna věc, o kterou vás prosíme: pro lásku Kristovu se za nás modlete. Zanechte slov, která by budila pochybnosti, a prostě Boha, aby se naše touha naplnila.“

A křesťané toho města řekli: „Jděte v pokoji.“ A políbili se navzájem a rozloučili se s hořkými slzami a žalostnými slovy a říkali: „Jděte v pokoji. A náš Pán, jehož hledáte, ať je s vámi a ať vám udělí to, co je mu milé a co vám bude ku pomoci! Amen.“

A Rabban Sauma a Rabban Markos přišli do města Košangu.³ A když lidé toho města a rodiče Rabbana Markose uslyšeli, že tam ti dva mniši přišli, vyšli jim s radostí vstříc a uvítali je s veselím a potěšením a s velikou ctí je doprovodili do kostela. A vyptávali se jich, jak se stalo, že se tam vypravili. Mysleli si totiž, že ti dva mniši u nich zůstanou a že to Rabban Markos učinil proto, aby mohl být nablízku lidem ze své rodiny. Když se však s jistotou dověděli, že jdou do Jeruzaléma a že pojali úmysl putovat na Západ, velmi se trápili a těžce se rmoutili.

A zpráva o příchodu těch dvou mnichů došla i k pánům toho města, Konboghovi a Ifoghovi,⁴ zeťům krále králů, chána Kublaje, a jakmile tu zprávu uslyšeli, vyslali posly a dali oba mnichy přivést do královského tábora. A přijali je s radostí a oheň lásky k nim vzplanul v jejich hrudi. Když však páni poznali, že od nich chtějí utéci, začali jim říkat: „Proč opouštíte tuto

3. Markosovo rodiště (viz kap. II), ležící patrně při velkém ohybu Žluté řeky v dnešním Vnitřním Mongolsku, v zemi křesťanských Öngütů.

4. V syrském textu *Kónbóghá* a *Ífóghá* (vydavatel Bedjan navrhuje číst *Íbóghá*). Jde o Kün-buku a Aj-buku, knížata Öngütů, turkického a z velké části křesťanského národa, který střežil severní pomezí Číny; jejich rod byl sňatkem spojen s rodem Čingischánovým. Podle čínských pramenů měl Kublajovu dceru za ženu Aj-buka, kdežto Kün-buka dceru velkého chána Gūjūka. Jména znamenají turkicky „Slunce-býk“ a „Měsíc-býk“; výklad „ctitel Slunce“ a „ctitel Měsíce“, který Budge přejímá z Bedjanova vydání, je mylný. Syrský text tu i dále říká jen „král králů Kán“ (kaan, velký chán); jméno Kublaj doplňuje Budge. Kublaj (1215–1294), vnuk Čingischánův, byl od roku 1260 velkým chánem Mongolů a zakladatelem čínské dynastie Jüan.

naši zemi a jdete na Západ? Vždyť jsme vynaložili převelikou námahu, abychom sem ze Západu přivedli mnichy a otce. Jak vám můžeme dovolit, abyste odešli?“

Rabban Sauma jim řekl: „Odvrhli jsme svět. A dokud žijeme ve společnosti lidí, nebudeme mít pokoje. Proto je správné, abychom prchli pro lásku Krista, který sám sebe vydal na smrt za naše vykoupení. Cokoli je ve světě, to jsme hodili za sebe. Ačkoli nás vaše láska pobízí, abychom neodcházeli, a vaše laskavá dobrota nás chce zadržet a vaše almužny se nám dostávají v hojnosti a ačkoli je nám milé u vás pobývat, pamatujeme na slovo Páně, které praví: ‚Co prospěje člověku, kdyby získal celý svět, a ztratil svou duši? A co dá člověk náhradou za svou duši?‘ (Mt 16,26). Vroucně toužíme po odloučení, ale ať budeme kdekoli, vždy budeme podle své slabosti v noci i ve dne pamatovat ve svých modlitbách na vaše království.“

A když páni toho města viděli, že jejich slova na ně nepůsobí a že se nedají přemluvit, vybrali pro ně dary, totiž zvířata, na nichž by jeli, a zlato a stříbro a šaty. Tu ti dva mniši řekli: „Nic z těch věcí nepotřebujeme. Co bychom s tím majetkem dělali? A jak bychom vůbec mohli nést takové břemeno?“ A výše řečení králové odpověděli: „Vy nevíte, jak dlouhá je ta cesta a jakých výdajů si žádá. My to však víme a radíme vám, abyste se nevydávali na cestu s prázdnýma rukama; učiníte-li to, nedokážete dojít na místo, které jste si určili za cíl. Přijměte tedy od nás tyto dary jako věc svěřenou, a kdyby vás potkala nějaká potřeba, vydejte z nich, kolik budete potřebovat; jestliže však potřeba nenastane a dojdete živí a zdraví, rozdělte je mezi tamní kláštery a příbytky mnichů a mezi otce, abychom i my měli společenství s našimi západními otci. Neboť je řečeno: ‚Váš přebytek ať poslouží těm, kdo mají nedostatek‘ (2 K 8,14).“

Když tedy ti dva mniši viděli, že králové dávají z upřímného srdce, přijali to, co jim dávali. A rozloučili se s nimi v zármutku a prolévali slzy, do nichž se mísila radost.

A odtud přišli do města Tangutu.⁵ Když lidé toho města uslyšeli, že tam Rabban Sauma a Rabban Markos přišli, aby šli do Jeruzaléma, vyšli jim horlivě vstříc, totiž muži i ženy, mladí muži i mládenci, chlapci i malé děti, neboť lidé v Tangutu byli horliví věřící a jejich mysl byla čistá. A zahrnuli ty dva mnichy dary všeho druhu a přijali jejich požehnání; a zástup lidí je vyprovázal na cestu a proléval slzy a říkal: „Pán, který vás vyvolil ke cti své služby, ať je sám s vámi. Amen.“

A odtud šli do země Chotanu,⁶ což byla namáhavá a úmorná cesta trvající dva měsíce; ten kraj byl holá a neúrodná poušť a byl bez obyvatel, protože jeho vody jsou hořké a nic se tam neseje. A na celé té cestě bylo jen osm dní, kdy se s největší námahou našla sladká voda, kterou si poutníci mohli vzít s sebou.⁷ A v těch dnech, kdy přišli do Chotanu, se stalo, že zuřila válka mezi králem králů, chánem Kublajem, a králem Oko.⁸ A Oko před ním uprchl a vpadl do této země a pobil v ní tisíce lidí. Karavanní cesty a stezky byly přerušeny a obilí bylo vzácné a nebylo k nalezení; a mnozí umírali hladem a hynuli nedostatkem.

A po šesti měsících vyšli ti dva mniši z toho místa a přišli do země Kášgaru.⁹ A viděli, že město je prázdné a bez obyvatel, protože je už předtím vyplnil nepřítel. A protože úmysl těch mnichů byl správný a celým svým srdcem se líbili Bohu, vysvobodil je ze všeho soužení a žádné utrpení je nepostihlo a zachránil je před nástrahami lupičů a zlodějů na cestách.

5. Tangut (čínsky Si-sia) byla říše v dnešních čínských oblastech Ning-sia a Kan-su, kterou roku 1227 vyvrátil Čingischán; jméno pak zůstalo zemi. „Městem Tangutem“ je patrně míněno její hlavní město, dnešní Jin-čchuan (Budge: Sia-čou čili Ning-sia-fu). Také Marco Polo zmiňuje v této zemi nestoriánské kostely.

6. V syrském textu Loton, zjevně písařská chyba za Chotan (Budge ztotožnění uvádí s otazníkem). Chotan je oáza na jižním okraji pouště Taklamakan v dnešním Sin-t'iang, na jižní větvi Hedvábné stezky.

7. Budge: Nebo snad je smysl takový: „našla sladká voda, kterou by se daly naplnit měchy“.

8. V syrském textu Ókó. Budge s otazníkem: „O-cho, vrchní velitel vojska země Mien“; toto ztotožnění se neujalo. Dnes se v něm vidí patrně Hoku, syn velkého chána Gűjuka, který se kolem roku 1275 vzbouřil proti Kublajovi a zpustošil kraj kolem Chotanu.

9. Kášgar je oáza a město na západním okraji Tarimské pánve (dnešní Sin-t'iang), kde se sbíhaly karavanní cesty; býval sídlem východosyrského metropolity. Budge: město na pomezí Číny a Turkestánu.

A přišli na místo, kde u Talasu tábořil král Kajdu.¹⁰ A předstoupili před něho a pomodlili se za to, aby byl jeho život zachován, a požehnali jeho království a požádali ho o písemný rozkaz, aby jim žádný člověk v jeho zemi nemohl ublížit. A s největší námahou a ve stavu vyčerpání, k němuž se přidával strach, dorazili do Chorásánu.¹¹ A protože většinu toho, co měli, na cestě ztratili, šli do kláštera svatého Mar Sejhóna, který byl v sousedství města Túsu, a přijali požehnání od biskupa, který v něm sídlil, a od mnichů. A připadalo jim, jako by se znovu narodili na svět, a vzdávali díky Bohu, v něhož důvěřovali; v něho složili svou naději a byli vysvobozeni, neboť on podpírá každého, kdo ho prosí, a pomáhá mu.

A když se potěšili rozmluvami s oněmi bratry, vydali se na cestu do Ázerbájdžánu, aby odtamtud mohli putovat do Bagdádu ke katolikosovi Mar Denhovi.¹² Stalo se však, že Mar katolikos přišel do Marághy,¹³ a setkali se s ním tam. A při pohledu na něho jejich radost vzrostla a jejich veselí se rozhojnilo, jejich mysl došla pokoje a jejich úzkostné myšlenky se utišily. A padli před ním na zem a s pláčem se mu klaněli a počínali si, jako by v osobě katolikosa Mar Denhy viděli našeho Pána Ježíše Krista. Budiž jeho památka požehnána!

A řekli mu: „Mnohá jsou Boží slitování, která se nám dostala, a jeho milost se na nás hojně vylévá, když jsme spatřili slavnou a duchovní tvář našeho obecného otce.“ A když se jich zeptal: „Odkud přicházíte?“, odpověděli: „Ze zemí Východu, z Chanbalyku, města krále králů, chána Kublaje. Přišli jsme, abychom přijali požehnání od vás a od otců, od mnichů a od svatých mužů této končiny světa. A otevře-li se nám cesta a smiluje-li se nad námi Bůh, půjdeme do Jeruzaléma.“

10. Kajdu († 1301), vnuk velkého chána Ögedeje, vládl Střední Asii a po desetiletí válčil s Kublajem; Budge ho podle poznámky v Bedjanově vydání nepřesně nazývá Kublajovým synovcem. V syrském textu *Kajdó*. Řeka Talas (v syrském textu Teleos) teče na pomezí dnešního Kyrgyzstánu a Kazachstánu.

11. Chorásán je historická země na severovýchodě Íránu a v přilehlých částech dnešního Afghánistánu a Turkmenistánu; patřil už k říši perských ilchánů. Město Tús leželo poblíž dnešního Mašhadu. O klášter Mar Sejhóna („Sion“) není podle Budge nic známo.

12. Mar Denha I. byl katolikosem a patriarchou Církve Východu v letech 1265–1281. Budge: nastoupil po Makíchovi roku 1577 Řeků, tj. roku 1266 n. l. (podle Bar Hebraeovy Církevní kroniky).

13. Marágha je město v íránském Ázerbájdžánu jižně od Tabrízu, východně od Urmíjského jezera; bylo sídelním městem ilchána Hülegüa (vládl 1256–1265), který tu dal postavit proslulou hvězdárnu. Ázerbájdžán, země na severozápadě dnešního Íránu, byl jádrem říše ilchánů.

A když katolikos viděl jejich slzy a to, že jsou pohnuti radostí ze setkání s ním, pojal ho soucit s nimi a potěšil je a řekl jim: „Zajisté, synové moji, anděl Prozřetelnosti vás bude na této těžké cestě chránit a bude vám vůdcem, dokud své hledání nedovršíte. Ať vás vaše námaha nermoutí, neboť je řečeno u Proroka: ‚Ti, kdo v slzách sejí, s radostí budou sklízet‘ (Ž 126,5). Čeho se nadějete, toho dosáhnete, a za utrpení a soužení, která budete muset snést, dostanete dokonalou odplatu a dvojnásobnou mzdu na tomto světě a nepomíjející dobra a nekončící slasti ve světě, který přijde.“ I poklonili se mu a vzdali mu díky.

A když se po několik dní těšili z jeho společnosti, přednesli mu tuto prosbu: „Nalezli-li jsme milost v očích Mar našeho otce, ať nám dovolí jít do Bagdádu, abychom mohli přijmout požehnání od svatých hrobů apoštola Mar Mariho,¹⁴ učitele Východu, a od hrobů otců, kteří tam jsou. A odtamtud bychom šli do klášterů, které jsou v zemích Béth Garmaj a v Nisibis,¹⁵ abychom i tam přijali požehnání a vyprosili si pomoc.“

A když katolikos viděl krásu jejich záměru a nevinnost jejich mysli a poctivost jejich myšlenek, řekl jim: „Jděte, synové moji, a Kristus, Pán všehomíra, ať vám splní vaši prosbu ze své bohaté a překypující pokladnice a ať vám dá plnou míru své milosti a jeho slitování ať vás provází, kamkoli půjdete.“ A napsal jim pro ty země doporučující list,¹⁶ aby byli se ctí přijímáni všude, kam přijdou; a poslal s nimi muže, aby jim ukazoval cestu a byl jim po cestách průvodcem.

A dorazili do Bagdádu a odtamtud šli do velkého chrámu v Kóché.¹⁷ A šli do kláštera apoštola Mar Mariho a přijali požehnání od hrobů v oné zemi. A odtamtud se obrátili zpět a přišli do země Béth Garmaj a přijali požehnání

14. Mar Mari byl podle východosyrské tradice žák Addaje, jednoho ze sedmdesáti Kristových učedníků, apoštol Mezopotámie a zakladatel církevního stolce v Seleukii-Ktésifónu; jeho hrob se uctíval v klášteře Dér Kunní na Tigridu jižně od Bagdádu. Budge poznamenává, že místo „hrobů“ lze snad rozumět i „ostatky“.

15. Béth Garmaj je kraj východně od Tigridu mezi Malým Zábem a Dijálou, s metropolitním sídlem v dnešním Kirkúku. Nisibis, dnešní Nusaybin na turecko-syrské hranici, byla sídlem metropolitů a starým střediskem východosyrské vzdělanosti.

16. V syrském textu *pethichá*, patrně „otevřený list“; výklad „doporučující list“ je Budgeův.

17. Kóché byla čtvrt' dvojměstí Seleukie-Ktésifónu, někdejšího hlavního města perské říše, ležícího na Tigridu asi 30 km jihovýchodně od Bagdádu. Tamní chrám byl nejstarším sídlem katolikosů; Budge připomíná, že v něm byl svěcen každý katolikos.

ní od svatyně Mar Ezechiela,¹⁸ která byla plná pomoci a uzdravení. A odtamtud šli do Arbílu a potom do Mosulu.¹⁹ A šli do Sindžáru a do Nisibis a do Mardínu a přijali požehnání od schrány s ostatky Mar Augina, druhého Krista.²⁰

A odtamtud šli do Gazarty v Béth Zabdaj²¹ a přijali požehnání od všech svatyní a klášterů, od řeholních domů a mnichů a od otců v jejich diecézích. A splnili sliby, které na sebe vzali, a prostírali stoly s jídlem, aby se u nich každý mohl najíst, a všude, kam přišli, rozdávali almužny a obětní dary. A obrátili se zpět a přišli do svatého kláštera Mar Michaela z Tar'ilu.²² A koupili si tam celu a mniši, kteří tam byli, je oba přijali mezi sebe. A myšlenka, která je hnala, aby se na cestě lopotili, došla odpočinku, třebaže nedosáhli cíle svého očekávání.

Když se pak katolikos Mar Denha doslechl o jejich způsobu života, poslal pro ně a požádal je, aby k němu přišli; a hned šli a pozdravili ho, jak bylo zvykem. A řekl jim: „Slyšeli jsme, že jste byli přijati do kláštera. To se nám však nelíbí. Neboť dokud budete vy dva pobývat v klášteře, dokážete dovršit svůj vlastní pokoj, a to bude vše, co vykonáte; zůstanete-li však u nás, přinesete užitek a pokoj celému společenství. Proto zůstaňte u nás a pomáhejte u Brány království²³ vším, co bude ve vašich silách.“ A řekli mu: „Cokoli přikázete, otče náš, to učiníme.“

18. Budge v něm vidí proroka Ezechiela a hrob klade k Dakúku (dnešní Dákúk jižně od Kirkúku), kde stál známý východosyrský klášter Mar Ezechiela. Zda se v něm uctíval biblický prorok, jehož hrob se jinak ukazuje v al-Kiflu u Hilly, nebo místní světec téhož jména, není jisté.

19. Arbíl je dnešní Irbíl v iráckém Kurdistanu, starověká Arbéla; Mosul leží na Tigridu naproti zříceninám Ninive. Obě města měla početné křesťanské obce.

20. Sindžár leží pod stejnojmenným pohořím západně od Mosulu, Mardín je skalní město v dnešním jihovýchodním Turecku (v syrském textu Šigar a Merdá). Mar Augin (Eugenios) byl podle legendy Egyptan, který ve 4. století přinesl do Mezopotámie mnišský život a založil klášter na hoře Izla nad Nisibis. Budge: „druhým Kristem“ je nazýván proto, že rozeslal dvaasedmdesát učedníků.

21. Gazarta („ostrov“), arabsky Džazírat ibn Umar, je dnešní Cizre na Tigridu v jihovýchodním Turecku; Béth Zabdaj je okolní kraj.

22. Klášter Mar Michaela z Tar'ilu ležel poblíž Arbílu (Budge: patrně nedaleko Mosulu při cestě do Arbílu). „Celou“ se podle Budge nazývalo každé obydlí mnicha či biskupa, i prostorný dům.

23. Budge: srov. „Vysoká Porta“. „Brána království“ je východní obrat pro panovnický dvůr; katolikos chtěl patrně, aby oba mniši, znalí mongolských poměrů, hájili zájmy církve u dvora.

A katolikos jim řekl: „Půjdete ke králi Abakov²⁴ a vymůžete pro nás výnosy (pukdana).“²⁵ A ti dva mniši mu řekli: „Tak se stane; ale ať Mar náš otec pošle s námi muže, který výnos od krále převezme a doručí mu ho, a my půjdeme odtamtud dál do Jeruzaléma.“ A katolikos jim tuto žádost splnil a dal jim požehnání na cestu.

A když ti dva mniši přišli do požehnaného královského tábora,²⁶ uvedli je emírové před krále a ten se jich zeptal na účel jejich příchodu a na to, která je jejich rodná země; a dali mu odpověď, která mu jejich záměr odhalila. A chán Abaka přikázal velmožům svého království, aby jejich žádost splnili a dali jim výnosy, o které požádali. A výnos, který si Mar katolikos vyžádal, mu ti dva mniši poslali po jeho poslu a sami se se svými druhy vydali do Jeruzaléma.

A když dorazili do města Ani²⁷ a spatřili kláštery a kostely, které v něm jsou, žasli nad velikou rozlohou těch staveb a nad jejich nádherou. A odtamtud se vydali směrem k zemi Gruzínů,²⁸ aby mohli putovat po bezpečné cestě, ale když tam dorazili, uslyšeli od obyvatel té země, že cesta je přerušena kvůli vraždám a loupežím, k nimž na ní došlo.

24. Abaka, syn a nástupce Hülegüův a pravnuke Čingischánův, vládl jako druhý ílchán Persie v letech 1265–1282. Křesťanům byl nakloněn; jeho manželkou byla Maria, nemanželská dcera byzantského císaře Michaela VIII. Palaiologa.

25. Syrsky „rozkaz“. Budge: písemné rozkazy čili patenty potvrzující jeho jmenování katolikosem.

26. Ílcháni neměli stálé sídlo; jejich dvůr (ordu) se stěhoval mezi letními a zimními pastvinami, hlavně v Ázerbájdžánu.

27. V syrském textu Animto. Ani bylo v 10.–11. století hlavním městem arménského království Bagratovců, proslulým množstvím kostelů; dnes jsou to zříceniny na turecké straně turecko-arménské hranice nad řekou Achurjan, přítokem Araksu.

28. V syrském textu Béth Gurgájé. Mniši se patrně chtěli vyhnout Sýrii, kde ílcháni válčili s egyptskými mamlúky, a dostat se k moři severní cestou.

IV. Rabban Markos je vysvěcen na metropolitu a přijímá jméno Mar Jahballaha; Rabban Sauma se stává generálním vizitátorem

[Kolem roku 1280. Katolikos Mar Denha odradí oba poutníky od cesty do Jeruzaléma, vysvěť Markose na metropolitu pro Čínu a dá mu jméno Jahballaha; Rabbana Saumu jmenuje generálním vizitátorem. Cestu na východ jim však uzavře válka, a tak se vracejí do kláštera Mar Michaela z Tar'ilu, kde má Jahballaha dva prorocké sny.]

A tak se ti dva mniši obrátili zpět a přišli k Mar katolikosovi;¹ ten se zara- doval, když je uviděl, a řekl jim: „Teď není čas na cestu do Jeruzaléma. Na silnicích panuje nepokoj a cesty jsou přerušeny.² A hle, přijali jste již po- žehnání ode všech domů Božích i od svatyní, které v nich jsou; a já mám za to, že když je člověk navštíví s čistým srdcem, není služba, kterou jim tím prokáže, o nic menší než pouť do Jeruzaléma. Nyní vám chci dát radu, která je namístě, a sluší se, abyste jí uposlechli. Rozhodl jsem se, že Mar- kose ustanovím metropolitou a že mu udělím apoštolský dar.³ A pokud jde o tebe, Rabbane Saumo, tebe učiním generálním vizitátorem;⁴ a vás oba pošlu zpět, každého z vás do jeho vlastní země.“ A ti mniši mu na to řekli: „Slovo Mar našeho otce pochází z příkazu Kristova, a kdo je nevykoná, ten se dopouští přestoupení příkazu. Přesto však vyjevíme svou myšlenku a ukážeme, co je skryto v našem srdci.

Nepřišli jsme z oné země⁵ proto, abychom se obrátili a šli tam zase zpátky, a nemáme v úmyslu znovu snášet ty útrapy, které jsme už jednou vytrpěli.

1. Mar Denha I., katolikos a patriarcha Církve Východu (v úřadu 1265–1281). Katolikos je titul hlavy východosyrské („nestoriánské“) církve; *mar* znamená „pán“.

2. V předchozí kapitole se mniši pokusili dojít do Jeruzaléma oklikou přes Arménii a Gruzii, ale pro vraždy a loupeže na cestě se museli vrátit. Sýrie a Palestina byly tehdy v rukou egyptských mamlúků, s nimiž perští ílchánové válčili.

3. Metropolita je arcibiskup stojící v čele církevní provincie; „apoštolským darem“ se míní bis- kupské svěcení.

4. Vizitátor (syrsky *sá'órá*, řecky *periodeutés*) byl duchovní pověřený objížděním křesťanských obcí a dohledem nad nimi. Jako generální vizitátor měl Rabban Sauma patrně jménem katolikosa dohlížet na obce v Číně.

5. Budge: tj. z Číny. Oba mniši odtamtud vyšli kolem roku 1275.

Neboť člověk, který dvakrát klopýtne o týž kámen, je blázen. A nadto prohlašujeme, že tohoto daru nejsme hodni a že pro nedokonalé tvory, jako jsme my, je odpovědnost tohoto druhu příliš těžká. To, oč usilujeme, je toto: přebývat v klášteře a sloužit Kristu, dokud nezemřeme.“ Tehdy jim katolikos řekl: „Tento dar se pro vás hodí a tato odpovědnost přísluší vaší skromnosti.“ A když ti dva mniši viděli, že jejich výmluva není nic platná, řekli: „Staň se vůle našeho otce.“

Katolikos pak řekl: „Až dosud nikdo nenazval Rabbana Markose ‚Mar Markos‘, já ho však tímto jménem nazývat chci. Pomyslel jsem ovšem i na toto: napíšeme na lístky několik jmen a položíme je na oltář. A tím jménem, které z nich vyjde s nějakým jasně rozpoznatelným znamením, budeme Markose nazývat.“⁶ A učinil tak a vyšlo jméno Jahballaha;⁷ a katolikos řekl: „To je od požehnaného Pána, budiž požehnán!“ A oba byli shledáni hodnými cti. Rabban Markos přijal od katolikosa Mar Denhy hodnost metropolity stolce Kataje a Ongu,⁸ v třicátém pátém roce svého věku. Také Rabban Sauma od něho přijal požehnání a byl jmenován „generálním vizitátorem“. A oba dostali doporučující listy; list každého z nich byl sepsán podle toho, co vyžadovala jeho služba.

Po několika dnech však přišla zpráva v tom smyslu, že cesta, po které sem přišli, je zcela přerušena a že je nemožné, aby jí kterýkoli člověk použil, neboť srdce králů na obou pomezích se změnila, totiž krále na jedné straně

6. Budge: Úsečnost této věty ji činí téměř nesrozumitelnou. Patriarcha se rozhodl učinit Markose metropolitou a chtěl mu dát syrské jméno a slyšet, jak ho oslovují „Mar(i)“, tj. „můj pane“, nemohl se však rozhodnout, pod jakým jménem má být Markos napříště znám. Uchýlil se proto ke „zbožnému věštění“: napsal na lístky určitá jména, položil je popsanou stranou dolů na oltář a nejspíš se modlil. Zda potom někdo, patriarcha nebo kněz, jeden lístek vytáhl jako při losování, anebo zda se lístek s vyvoleným jménem oddělil od ostatních nějakým nadpřirozeným působením, nelze říci. – Syrský text sám říká jen, že katolikos chtěl Markose nazývat „Mar Markos“, pomyslel však i na los; ten pak určil jiné jméno.

7. Syrsky *Jahb-Alláhá*, „Bůh dal“ (obdoba českého jména Bohdan). Jako katolikos je počítán za třetího toho jména.

8. Kataj je středověké jméno severní Číny (Budge: Kathay). Ong vykládá Budge jako čínské Wang či Huang; novější badatelé v něm vidí spíše zemi Öngütü, turkického křesťanského lidu v ohybu Žluté řeky, z něhož pocházel patrně i Markos. Budge klade vysvěcení do roku 1280.

řeky Gihonu a krále na straně druhé.⁹ A proto se ta dvě světla¹⁰ vrátila do kláštera Mar Michaela z Tar'ilu¹¹ a usadila se ve své cele na dva roky, o něco více či méně.

Jedné noci pak, když Mar Jahballaha spal, viděl sen; a zdálo se mu, že vyšel do velikého kostela a že v tom kostele byly obrazy svatých a že uprostřed nich byl kříž. I vztáhl pravou paži, aby od něho přijal požehnání, ale čím víc paži natahoval, tím víc se prodlužovala, a kříž stoupal vzhůru, až dospěl k vrcholu chrámu; tam jej uchopil a políbil a potom z kostela vyšel. A uviděl vysoké stromy, které byly obtěžkány rozličnými druhy tvrdých plodů i rozmanitými plody měkkými; a začal je trhat a jíst a dával z nich zástupu lidí, kteří se tam shromáždili, a sytil je jimi.

Když se probudil, pověděl o tom snu Rabbanu Saumovi a řekl: „Viděl jsem sen a ten mě znepokojuje.“ A Rabban Sauma mu řekl: „Vyprávěj mi svůj sen.“ A když mu jej vyprávěl, Rabban Sauma mu jej vyložil a řekl: „To, že se tvá paže prodloužila, když jsi ji vztáhl, abys přijal požehnání od kříže a od obrazů svatých, ukazuje, že dorosteš do veliké postavy otců.¹² A to, že jsi jedl z ovoce těch stromů a že jsi z něho dával jíst lidem, ukazuje, že ty sám budeš požívat nebeského daru, který na tobě spočívá, a že také mnoha lidem dáš požívat téhož daru.“

A opět, jiné noci, viděl Mar Jahballaha jiné vidění. Zdálo se mu, jako by seděl na vysokém trůnu a jako by kolem něho bylo shromážděno mnoho lidí a on je učil. A jak mluvil, jeho jazyk se prodlužoval víc a víc, až mu jeho větší část vyšla z úst; a potom se rozdělil na tři díly a na špičce každého dílu se objevilo cosi, co se podobalo ohni. A lidé, kteří tam byli, žasli a chválili Boha. Když se probudil, vyprávěl svůj sen opět Rabbanu Saumovi a ten mu řekl: „To není sen, neboť je to zjevení a zjevení se to podobá; a v

9. Gihon (arabsky Džajhún) je Amudarja, starověký Oxus. Budge: králové ze nepřátelili a válčili spolu. Řeka dělila říši perských ilchánů od mongolských držav ve Střední Asii, kudy vedla cesta zpět do Číny.

10. Budge: tj. Rabban Sauma a metropolita Markos.

11. Klášter, v němž se oba mniši usadili už dříve (viz předchozí kapitolu). Budge soudí, že ležel nedaleko Mosulu při cestě do Arbílu, dnešního Irbílu v severním Iráku.

12. Budge: tj. dosáhneš nejvyšší hodnosti. „Otcové“ jsou v tomto spise biskupové. Syrský text říká i ve vyprávění snu výslovně, že se paže prodlužovala; Budge tu má jen „kříž před ním ustupoval“.

ničem se to neliší od zjevení Ducha, který v podobě ohnivých jazyků spočinul na apoštolech (Sk 2,3). A vpravdě na tobě spočívá Duch svatý a do tvých rukou bude dán patriarší stolec, abys dovršil jeho službu a přisluhoval jeho působení.“

V. Jahballaha je zvolen patriarchou

[Bagdád, Ázerbájdžán a Kóché, únor 1281 až jaro 1282. Po smrti katolikosy Mar Denhy zvolí biskupové a bagdádští předáci jeho nástupcem Mar Jahballahu, protože zná jazyk a mravy mongolských vládců. Ílchán Abaka volbu potvrdí a v listopadu 1281 je Jahballaha uveden na patriarší stolec.]

Zatímco se tyto věci děly, katolikos Mar Denha¹ byl ještě naživu, ale už dlouhý čas stonal v Bagdádu. A mnozí z mnichů a otců mívali vidění, která se podobala těm, o nichž byla řeč výše. Po několika dnech pak vzešla v Mar Jahballahovi myšlenka, že půjde za katolikosem do Bagdádu, aby od něho přijal požehnání a také birunu² a pastýřskou hůl, aby je měl s sebou na cestě do své země. A když dorazil do blízkosti Bagdádu, potkal ho jistý muž, který byl jeho známým, a řekl mu: „Katolikos je mrtev; popoženeš-li však svou karavanu, snad dorazíš dřív, než bude pohřben.“

Tehdy se Mar Jahballaha s velikou úzkostí a se zarmouceným srdcem vydal na cestu a spěchal, až přišel ke dveřím kostela; a když vešel dovnitř, uviděl hloučky lidí, z nichž jedni plakali a druhí se modlili. I přistoupil k márám, odhodil svůj turban, roztrhl svá roucha a plakal tak hořce a s takovou bolestí, že nakonec padl na zem jako mrtvý. Po nějaké době ho lidé zvedli, vložili mu turban na hlavu a promlouvali k němu slova útěchy. A když skončily modlitby za zemřelého, byl katolikos pohřben – kéž je jeho památka požehnána! A otcové se vrátili do katolikosovy cely.³

Následujícího dne se otcové shromáždili, aby zvolili osobu, která by byla vhodná k tomu, aby usedla na patriarší stolec. Byli tam přítomni tito: nej-

1. Mar Denha I., katolikos a patriarcha Církve Východu v letech 1265–1281. Katolikosové sídlili od konce 8. století v Bagdádu, hlavním městě abbásovských chalífů, kterého se roku 1258 zmocnili Mongolové.

2. Budge: pontifikální plášť (z řeckého *birrion*). Spolu s pastýřskou holí patřil k odznakům biskupské hodnosti.

3. Budge klade pohřeb na 24. únor 1281; podle soudobého jakobitského kronikáře Bar Hebraea zemřel Mar Denha v noci na pondělí 24. šebatu [února], jímž začínal velký půst. K „cele“ Budge poznamenává, že to byl ve skutečnosti palác: slovem cela označuje spis každé obydlí mnicha, biskupa i patriarchy.

prve a především tam byl Maran-ammeh, metropolita Elamu;⁴ dalším byl metropolita Tangutu, dalším metropolita Tírhánu a dalším metropolita z Túrú.⁵ A s nimi byli velmoži a správcové, písaři, právníci a lékaři z Bagdádu. Jeden říkal: „Patriarchou bude tento muž,“ a druhý říkal: „Patriarchou bude onen muž,“ až se nakonec všichni shodli na tom, že hlavou a správcem stolce Seleukie a Ktésifónu⁶ má být Mar Jahballaha. Důvod jeho zvolení byl tento: králové, kteří drželi kormidlo vlády nad celým světem, byli Mongolové, a kromě Mar Jahballahy nebylo nikoho, kdo by byl obeznámen s jejich mravy a obyčejí, se způsobem jejich vlády a s jejich jazykem.⁷

A když mu tyto věci řekli, vymlouval se a jejich slovům se bránil a říkal: „Nedostává se mi vzdělání ani církevní nauky a můj jazyk se zadržává. Jak bych se já mohl stát vaším patriarchou? A nadto vůbec neznám váš jazyk, syrštinu, kterou patriarcha nezbytně musí znát.“ Když však na něho se svou žádostí naléhali, přistoupil na jejich mínění a úřad přijal. A všichni starci a kněží, velmoži a písaři, a také bagdádští lékaři, se za něho postavili.

Mar Jahballaha pak vstal a přišel do svatého kláštera Mar Michaela z Tar'ilu, kde byl Rabban Sauma. Mniši už dříve slyšeli o smrti svatého otce Mar Denhy, a když Mar Jahballaha přišel, přijali ho s radostí a těšili ho; a řekli mu, že souhlasí s tím, aby byl zvolen katolikosem. Bylo to hnutí Boží a čin, který vyšel od Boha a který bylo všechno stvoření nuceno vykonat. A když o tom mluvil s Rabbanem Saumou, řekl mu Rabban: „Toto je věc

4. Elam (Chúzistán v jihozápadním Íránu) byl první mezi metropolitními stolci Církve Východu; jeho metropolitovi tradičně příslušelo světit nově zvoleného patriarchu a uvádět ho na stolec – proto je níže nazván světitel a strážcem apoštolského stolce (Budge překládá první výraz „disposer“, pořadatel).

5. Tangut: někdejší říše Si-sia na severozápadě Číny (dnešní Ning-sia a Kan-su), kterou roku 1227 vyvrátili Mongolové; v následující kapitole je metropolitou Tangutu jmenován Íšó-sabran. Tírhán byla diecéze na Tigridu u Sámarry severně od Bagdádu. Túrú ztotožňuje Budge s Túr Abdínem, hornatým krajem při horním Tigridu (dnes jihovýchodní Turecko).

6. Seleukie-Ktésifón, dvojměstí na Tigridu jižně od dnešního Bagdádu, bylo hlavním městem perské říše Sásánovců a původním sídlem katolikosů; v jejich titulu zůstalo i poté, co přesídlili do Bagdádu.

7. Markos pocházel z turkického křesťanského lidu na severu Číny, jazykem i původem blízkého mongolským vládcům. Stejný důvod volby uvádí i Bar Hebraeus, který dodává, že Jahballaha byl sice slabší ve znalosti nauky a syrského písemnictví, ale byl dobré povahy a bohobojný.

Boží a nemůžeš žádat, abys jí byl zproštěn; pojďme proto ihned ke králi Abakovi,⁸ a svolí-li k tomu, dojde věc svého završení.“

I vstali a vydali se do Ázerbájdžánu spolu se starými a ctihodnými muži, s otci a mnichy, kteří je doprovázeli, neboť v té době králové trávili léto v oněch místech. A dorazili tam, kde král pobýval, na Černou horu, která je persky známa jako Sijáh Kúh;⁹ emírové je uvedli a přednesli jejich žádost. A řekli králi: „Ať král žije navěky! Katolikos je mrtev a všichni křesťané si přejí a shodli se na tom, aby na jeho místo nastoupil tento metropolita, který přišel ze země Východu, aby šel do Jeruzaléma. Co král poroučí?“ Abaka odpověděl: „Tato čistota myšlenek a svědomí je hodna obdivu. A Bůh je s těmi, kdo ho hledají a činí jeho vůli. Tento muž a jeho druh přišli z Východu, aby šli do Jeruzaléma; to, co je potkalo, stalo se z vůle Boží. I my chceme posloužit vůli Boží a prosbě křesťanů: on ať stane v jejich čele a ať usedne na stolec.“

A vzal Mar Jahballahu za ruku a řekl mu: „Bud' silný a vládni, a kéž je Bůh s tebou a podpírá tě.“ A přikryl mu hlavu pláštěm, neboť měl plášť přehozený přes ramena, a dal mu své vlastní křeslo (sandalí), což byl malý trůn. Dal mu také slunečník (šather), kterému se mongolsky říká sukur;¹⁰ ten se zdvíhá nad hlavami králů a královen a jejich dětí a stačí k tomu, aby od nich odvracel sílu slunce i déšť, ale většinou se slunečníky nad nimi rozprostírají proto, aby se jim vzdala čest. A král mu dal i zlatou pajzu, která je znamením těchto králů, a obvyklé výnosy (pukdana),¹¹ to jest písemné příkazy, které ho opravňovaly, aby vládl nade všemi, a také velkou pečeť, která dříve patřila katolikosovi, jeho předchůdci. A přidělil mu velkou částku peněz, které bylo třeba k úhradě výloh spojených s vkládáním rukou.

8. Abaka, druhý mongolský ilchán Persie (vládl 1265–1282), syn Hülegüův a pravnuk Čingischánův. Sám křesťanem nebyl, ale křesťanům přál; o jeho potvrzení v úřadu žádal už katolikos Mar Denha (viz III. kapitolu).

9. Ázerbájdžán je tu historická země na severozápadě dnešního Íránu (kraj kolem Tabrízu a Marághy), jádro ilchánské říše; na tamních horských pastvinách trávil dvůr léto. Budge klade Černou horu nad městečko Kalantar; vydavatel syrského textu Bedjan se s otázkou ptá, zda nejde o Karadagh.

10. Slunečník patřil na asijských dvorech k odznakům panovnické důstojnosti. Slovo *šather* odpovídá perskému *čatr* (slunečník, baldachýn); *sukur* je jeho mongolské jméno.

11. Pajza byla kovová tabulka s nápisem dovolávajícím se nebe a chánova jména; svému držiteli propůjčovala panovníkovu autoritu a právo žádat cestou koně a zaopatření. Zlatá náležela nejvyšším hodnostářům. *Pukdana* (syrsky „příkaz“) je písemný výnos panovníka, mongolsky *jarlyk*.

Potom Rabban Sauma a Mar Jahballaha vstali a přišli do Bagdádu. A odebrali se do velkého kostela v Kóché¹² a Mar Jahballaha tam přijal cheirotonii, to jest vkládání rukou, aby držel kormidlo vlády východní církve. A usedl na stolec Seleukie a Ktésifónu prostřednictvím svatého otce Maranammeha, metropolity Elamu, světele a strážce apoštolského stolce, a prostřednictvím otců, kteří tam byli přítomni a kterými byli:

Mar Ísó-zecha, metropolita Sóby¹³ a Arménie;

Mar Mojžíš, metropolita Arbílu;¹⁴

Mar Gabriel, metropolita Mosulu a Ninive;

Mar Eliáš, metropolita Dakúku a Béth Garmaje;

Mar Abrahám, metropolita Tripolisu a Jeruzaléma;

Mar Jakub, metropolita Samarkandu;¹⁵

Mar Jan, metropolita Ázerbájdžánu.

A ostatní biskupové, počtem čtyřiaadvacet, mezi nimiž byli:

Mar Josef, biskup Salamasu;¹⁶

Mar Abrahám, biskup Ušnúku;¹⁷

Mar Jan, biskup Šuštaru.¹⁸

12. Kóché byla část Seleukie-Ktésifónu na západním břehu Tigridu. V tamním starobylém „velkém kostele“ byli katolikosové uváděni na stolec i poté, co přesídlili do Bagdádu.

13. Sóba je syrské jméno města Nisibis (Budge), dnešního Nusaybinu v Turecku při syrské hranici.

14. Dnešní Irbíl v iráckém Kurdistanu.

15. Výčet ukazuje, jak rozlehlá byla Církev Východu: zříceniny Ninive leží naproti Mosulu na druhém břehu Tigridu; Béth Garmaj je kraj kolem dnešního Kirkúku v severním Iráku a Dakúk leží jižně od něho; Tripolis v dnešním Libanonu byl tehdy ještě v rukou křižáků (do roku 1289); Samarkand leží v dnešním Uzbekistánu.

16. Syřsky Salamas, tj. Salmás severozápadně od Urmíjského jezera v dnešním Íránu. Budge přepisuje „Salamis“; o kyperskou Salamínu nejde.

17. Dnešní Ošnavíje jihozápadně od Urmíjského jezera; Budge v úvodu uvádí podoby Ašnu a Ušnuh a popisuje je jako kurdské město proslulé obchodem s koňmi, dobyt看em a ovce

18. Budge: Tato tři jména jsou doplněna podle Bedjanovy poznámky na s. 38 syřského vydání. V samém textu Dějin nejsou; Bedjan je uvádí podle Assemaniho *Bibliotheca Orientalis* (II, s. 456). – Šuštar je město v Chúzistánu, tedy v církevní provincii Elam.

A toto vkládání rukou se konalo v měsíci druhém tešrí [listopadu], na první neděli období „Posvěcení církve“, roku 1593 Řeků [1281],¹⁹ v třicátém sedmém roce jeho věku.

Stalo se pak, že v zimě toho roku sestoupil král Abaka do Bagdádu, a katolikos Mar Jahballaha se k němu odebral v sobotu, která předcházela Páno-vu postu.²⁰ A vyložil mu záležitosti křesťanů a našel v jeho očích milosr-denství. Král ho obdaroval velikými dary a dal mu výnos (pukdana), aby každý rok vybíral pro kostely a kláštery, pro mnichy, kněze a jáhny dávku třiceti tisíc dinárů čili sto osmdesáti tisíc bílých zúzů.²¹ A katolikos rozeslal muže, aby v jednotlivých zemích vybrali dar, který by se této částce ro-vnal. Když však král Abaka odešel z tohoto časného života,²² byl ten dar odepřen.

19. Letopočet „Řeků“ je seleukovská éra, počítaná od podzimu roku 312 př. n. l.; rok 1593 Řeků trval od října 1281 do září 1282 (Budge: listopad 1281). „Posvěcení církve“ je závěrečné období východosyrského církevního roku, čtyři neděle před začátkem doby Zvěstování (adventu); první z nich připadla roku 1281 podle výpočtu na 2. listopad. Jahballahovi bylo šestatřicet let.

20. Budge: tj. velkému (čtyřicetidennímu) postu. Ten začínal roku 1282 v pondělí 9. února; sobota před ním byla 7. února.

21. Budge odhaduje 30 000 dinárů na bezmála 15 000 liber šterlinků (v hodnotě roku 1928) a stříbrný zúz s otazníkem asi na 20 pencí. Z textu plyne, že se dinár počítal za šest „bílých“, tj. stříbrných zúzů.

22. Abaka zemřel 1. dubna 1282 v Hamadánu.

VI. Křivá obvinění, jimiž trpěl Mar Jahballaha za dnů krále Ahmada

[Léta 1282–1284, dvůr ílchána Ahmada, Urmi a Marágha. Dva biskupové křivě obviní katolikosa a Rabbana Saumu ze zrady a Mar Jahballaha stráví čtyřicet dní ve vězení. Po Ahmadově pádu nastupuje Arghun a oba biskupové jsou sesazeni.]

O událostech, které bezprostředně následovaly, nebudeme svou řeč protahovat. Zkrátka, po Abakovi povstal jako král jeho bratr Ahmad,¹ syn Hülegüüv. Tomu se nedostávalo vzdělání ani vědění a velmi pronásledoval křesťany, a to proto, že se stýkal s Hagarovci,² k jejichž náboženství se klonil, a také kvůli dvěma závistivým starcům,³ kteří našli příležitost, jak splnit svou touhu.

Ti předstoupili před krále s pomocí jistých bludných mužů, z nichž jeden se jmenoval Šams ad-Dín a byl pánem dívánu, to jest představeným písařů státní pokladny,⁴ a druhý byl šajch Abd ar-Rahmán.⁵ A ti očernili katolikosa Mar Jahballahu a Rabbana Saumu a vznesli proti nim u krále obvinění; řekli: „Srdce těchto mužů je s Arghunem, synem Abakovým, a psali proti vám, králi, zrádné věci králi králů, chánovi.⁶ A emír Šamot má na té zradě

1. Ahmad Tegüder, třetí ílchán (vládl 1282–1284), syn Hülegüüv a mladší bratr Abakův. Budge: je znám také jako Nekudar či Takudar a byl pokřtěn jménem Nikaleos, tj. Mikuláš. Později přijal islám. Autorův soud je zaujatý: jakobitský kronikář Bar Hebraeus naopak uvádí, že Ahmad zpočátku potvrdil církvím a duchovním osvobození od daní.

2. Hagarovci (syřsky *Hagarájé*) jsou potomci Hagar, matky Izmaelovy (Gn 16), tj. Arabové a vůbec muslimové.

3. Budge: tj. biskupům. Jsou jmenováni v následujícím odstavci.

4. Šams ad-Dín Muhammad Džuvajní, *sáhib-díván*, tj. nejvyšší správce financí a první ministr ílchánů Hülegüa, Abaky i Ahmada, bratr dějepisce Atá Malika Džuvajního; roku 1284 ho dal Arghun popravit. Budge: byl synem Bahá ad-Dína Muhammada. Pro státní pokladnu užívá syřský text řeckého slova *démosion*.

5. Šajch Abd ar-Rahmán, muslimský duchovní rádce krále Ahmada. Vedl jeho poselstvo k egyptskému sultánovi Kalávúnovi a po Ahmadově pádu zemřel ve vězení v Damašku.

6. Arghun, syn Abakův, spravoval Chorásán a činil si nárok na otcův trůn. „Králem králů, chánem“ je míněn Kublaj (vládl 1260–1294), velký chán sídlící v Číně, jehož ílchánové uznávali za svrchovaného pána; Budge jeho jméno doplňuje přímo do překladu. Z jeho říše oba mniši přišli, což obvinění dodávalo věrohodnosti.

účast.“ Ten byl mnichem a asketou a v té době byl eparchou města Mosulu a jeho kraje.⁷

Tito dva muži pak užili Ahmada jako nástroje k tomu, aby splnili svou touhu, a to prostřednictvím obou starců, o nichž už byla řeč, totiž Íšó-sabrana, metropolity Tangutu, a Šimona, biskupa z Arni.⁸ Tito dva biskupové se spolu smluvili a dohodli se, že jeden z nich se stane katolikosem a ten druhý metropolitou a generálním vizitátorem. A když ten záměr z vnuknutí Protivníka vstoupil do jejich mysli, zosnovali tento svůj úklad tak, jak jsme popsali.

Král pak, jemuž se nedostávalo rozumu, protože odvrhl Boha, neuvážil ve své mysli a neřekl si: „Tito muži nemohou mít z té věci žádný užitek; proč by se tedy měli uchýlovat ke křivým obviněním?“, nýbrž uvěřil slovům těch lstivých. A na jeho rozkaz byli katolikos Mar Jahballaha a Rabban Sauma a emír Šamot předvedeni do Velkého domu.⁹ Po výnosech (pukdana), které jim dříve vydal, odňal Mar katolikosovi dům i pajzu.¹⁰ A když Mar Jahballaha a Rabban Sauma vešli do soudní síně, nevěděli, co se po nich žádá, a zůstali tam stát ohromeni a říkali: „Co jsme to učinili?“ A posel, který je do soudní síně přivedl, jim řekl: „Vaši svatí starci a písaři a lidé vašeho společenství vznesli proti vám před králem obvinění.“

A velcí emírové, to jest soudcové, řekli katolikosovi: „Co zlého jste viděl na králi, že o něm lžete a že o něm posíláte pomluvy králi králů, chánovi, a říkáte: ‚Tento muž opustil cestu svých otců a stal se muslimem‘?“ Katolikos odpověděl: „Nic takového si nejsem vědom.“ A soudcové mu řekli: „Tyto věci proti vám vypověděli vaši písaři.“ I přivedli soudcové písaře, a

7. Eparcha je řecký výraz pro místodržitele (syřský text má příbuzné *hyparchos*). Bar Hebraeus zná emíra, jehož jméno Budge přepisuje Amshut a jehož označuje za příbuzného obou mnichů; ten se u Abaky přimluvil za Jahballahovo zvolení. Jde patrně o tutéž osobu; téhož mínění je vydavatel syřského textu Bedjan.

8. Tangut: někdejší říše Si-sia na severozápadě Číny; její metropolita se účastnil už Jahballahovy volby (viz předchozí kapitulu). Budge: Arni či Arna leželo v diecézi Akra (severovýchodně od Mosulu).

9. Mínen je patrně královský dvůr, kde zasedal soud emírů.

10. Budge poznamenává, že tu v textu patrně vypadlo několik slov. Syřská věta zní doslova „po výnosech, které jim dal, domu Mar katolikosa a pajzu jim odňal“ a lze jí rozumět i tak, že „dům Mar katolikosa“ označuje katolikosa a jeho lidi, jimž král výnosy kdysi vydal. Smysl je patrně ten, že král odňal katolikosovi dříve vydané výnosy i pajzu; obojí mu později vrátil.

když byl každý z nich vyslechnut zvlášť, každý z nich vypověděl to, co věděl. A Mar katolikos řekl: „Emírové, proč se namáháte? Přiveďte zpět toho posla, u kterého jsou dopisy, a prozkoumejte je. Jestliže se obvinění, které bylo proti mně vzneseno, ukáže pravdivým, zemřu bez reptání a ve své vlastní krvi. Jestliže se však ukáže lživým, je na vás, abyste soudili a zjednali mi odplatu.“

Emírové ten návrh přijali a oznámili jej králi; a král poslal za tím poslem a všechny dopisy mu byly odebrány v blízkosti Chorásánu.¹¹ A když byly dopisy otevřeny a přečteny, nenašlo se v nich nic, co by se těm obviněním jakkoli podobalo. Soudcové však o tom katolikosovým žalobcům nic neřekli, a z toho víme, že jim ty dopisy posloužily jen za záminku.

A katolikos zůstal ve vězení čtyřicet dní, o něco více či méně, ve velké úzkosti a v hořkém utrpení a trýzni po celý den, dokud ho Bůh ve svém milosrdenství nenavštívil a dokud nebyl zachráněn od smrti. Král Ahmad se totiž na něho nesmírně hněval, a jako žíznlivý člověk touží po chladné vodě, právě tak král žíznil po tom, aby prolil jeho krev. A byl by to učinil, kdyby nebylo anděla Prozřetelnosti, který spravuje tento svatý stolec a který zapůsobil na královu matku¹² a na emíry a zabránil mu uskutečnit myšlenku, kterou si umyslel. A dále: na slovo těch, o nichž jsme se zmínili, našel katolikos v králových očích milosrdenství; a král mu vrátil výnos (pukdana) i paju, potěšil jeho srdce a propustil ho.

Tehdy se Mar Jahballaha rozloučil s králem a odešel do města Urmí. A v kostele Mart Marjam¹³ viděl sen a poznal, že krále už nikdy neuvidí. Po několika dnech pak dorazil do města Marághy,¹⁴ on i biskupové, kteří proti němu vznesli obvinění.

11. Chorásán je rozlehlá země na severovýchodě Íránu, přes kterou vedla cesta do Střední Asie a do Číny.

12. Budge: Kutuj-chatun, vdova po Hülegüovi (syřský text ji nejmenuje); podle Budge byla patrně křesťanka. Za vlády svého syna měla na dvoře velký vliv.

13. Urmí je dnešní Urmija západně od stejnojmenného jezera v severozápadním Íránu. Mart Marjam znamená „paní Maria“ (*mart* je ženský protějšek titulu *mar*); kostel tohoto zasvěcení stojí v Urmíji dodnes.

14. Marágha, město v Ázerbájdžánu východně od Urmíjského jezera, první sídelní město ilchánů; později tu sídlil i Mar Jahballaha.

A král Ahmad a jeho vojska táhli do Chorásánu, aby se zmocnili krále Arghuna, syna krále Abaky. Ujednal totiž s těmi dvěma osobami, o nichž byla řeč výše, a s náčelníky Arabů, že až se toho prince zmocní, pobije ostatní královské syny a že se stane chalífou v Bagdádu¹⁵ a že ukončí i život katolikosův. Jeho myšlenka však vyšla naprázdno a jeho záměr neměl výsledku, neboť Pán maří myšlenky synů lidských a utvrzuje svůj úradek. On sesazuje krále a dává králům pominout, ale jeho království trvá navěky.¹⁶ A Ahmadova vojska se rozprchla – větší část vojska se totiž přidala na stranu Arghunovu – a Ahmad byl zajat a zabit.¹⁷

Jedné noci, dříve než uslyšel o tom, co se stalo králi Ahmadovi, měl Mar Jahballaha sen. A zdálo se mu, že k němu přišel mladík krásného vzhledu a nesl v rukou mísu, která byla přikryta ubrouskem; a řekl katolikosovi: „Vstaň a jez, co je položeno na míse.“ A když odhrnul roušku, našel na míse vařenou hlavu; a snědl celou tu hlavu a nenechal nic kromě kostí čelisti. Mladík mu řekl: „Víš, co jsi snědl?“ A katolikos mu odpověděl: „Nevím.“ A mladík mu řekl: „Byla to hlava krále Ahmada.“ Katolikos se hned probudil a byl vyděšen. A po několika dnech přišla zpráva o zavraždění krále, o kterém už byla řeč, a také novina, že kraluje král Arghun.¹⁸ A katolikosova radost byla veliká, ne kvůli Ahmadově smrti, ale proto, že se králem stal Arghun.

A tehdy hned se katolikos a starci a mniši vydali, aby králi Arghunovi blahopřáli a aby mu vzdali poctu, kterou jsou křesťané povinni vzdávat svým králům podle apoštolského přikázání: „Každá duše ať je poddána svrchovaným mocem, které vládnou, neboť není moci, která by nebyla od Boha“ (Ř 13,1). A když katolikos krále Arghuna spatřil a blahopřál mu, modlil se za trvání jeho království. Arghun mu prokázal převelikou čest a povýšil jeho hodnost, když uslyšel, co se mu přihodilo od krále, jeho před-

15. Bagdádský chalífát Abbásovců vyvrátil roku 1258 Ahmadův otec Hülegü. Tvrzení, že se Ahmad chtěl stát chalífou, je třeba brát s rezervou jako výpověď jeho odpůrce.

16. Srov. Ž 33,10–11 a Da 2,21.

17. Budge: roku 1284. Ahmad byl popraven 10. srpna 1284.

18. Arghun, čtvrtý ilchán (vládl 1284–1291). Sám byl buddhista, ale křesťanům přál a hledal spouce na křesťanském Západě proti egyptským mamlúkům; proto roku 1287 vyslal do Evropy Rabana Saumu.

chůdce. A když se dozvěděl, jak se ke katolikosovi zachovali ti dva svatí biskupové, o nichž jsme se zmínili výše, rozkázal, aby byli zahubeni.

Tehdy mu katolikos Mar Jahballaha řekl: „Králi, kéž žijete navěky! My křesťané máme zákony, a každý, kdo je neplní, se nazývá přestupníkem zákona. Náš zákon nežádá zabití člověka, nýbrž jen odsouzení jeho viny; a hle, je mnoho druhů trestů, které mu mohou uložit ti, kdo provinilce kázní. Podle našeho zákona nelze nad těmito ctihodnými muži vynést rozsudek smrti, nýbrž jen rozsudek úplného sesazení z té hodnosti, jejíž služba jim byla svěřena.“

A tato rada se králi zalíbila; propustil katolikosa s velikou ctí a ten se s velikou radostí vrátil do své cely. A když se ctihodní otcové shromáždili u katolikosa, aby ho pozdravili a potěšili, nastalo jednání o skutku oněch starců, o nichž už byla řeč. Po dlouhém rokování, a když ti starci přiznali svou vinu, dospěli otcové k rozhodnutí a oba biskupy sesadili; a ti byli vyloučeni z každého církevního úřadu, který zastávali.

VII. Cesta Rabbana Saumy do země Římanů jménem krále Arghuna a katolikosa Mar Jahballahy

[Léta 1287–1288. Ílchán Arghun, který chce s pomocí křesťanských králů Západu dobýt Palestinu a Sýrii, vysílá Rabbana Saumu z Persie do Evropy: přes Konstantinopol a Neapol do Říma, kde právě není papež, odtud do Janova, do Paříže a do Gaskoňska a po zimě strávené v Janově znovu do Říma k nově zvolenému papeži. Kapitola je výtahem ze ztraceného perského deníku samotného Rabbana Saumy.]

Mar Jahballaha, katolikos,¹ pak nabýval na moci a jeho vážnost před králem a před královnami rostla den ode dne. Strhl kostel Mar Šalíty, který byl v Maráze, a s velmi velkým nákladem jej postavil znovu. A místo aby užil trámů, zbudoval jej o dvou lodích;² a po jeho straně si postavil celu, aby v ní bydlel. Jeho náklonnost k domu krále Arghuna³ byla totiž velmi vřelá, protože Arghun miloval křesťany celým svým srdcem. A Arghun zamýšlel vytáhnout do zemí Palestiny a Sýrie, podrobit si je a zmocnit se jich, ale řekl si sám u sebe: „Jestliže mi nepomohou západní králové, kteří jsou křesťané, nebudu moci své přání naplnit.“ Požádal tedy katolikosa, aby mu dal moudrého muže, „takového, který se k tomu hodí a je schopen ujmout se poselstva, abychom ho k těm králům mohli poslat“. A když katolikos viděl, že není žádného muže, který by znal ten jazyk, kromě Rabbana Saumy, a protože věděl, že ten je k tomu plně způsobilý, přikázal mu, aby se s poselstvem vydal on.

1. Mar Jahballaha III. (Markos, 1245–1317), od roku 1281 katolikos, tedy nejvyšší představený a patriarcha východosyrské („nestoriánské“) Církve Východu; Rabban Sauma byl jeho učitel a druh z pouti z Číny.

2. Marágha je město v íránském Ázerbájdžánu jižně od Tabrízu, jedno ze sídel ílchánů; katolikos tu tehdy většinou pobýval. Mar Šalíta je světec ctěný v Církvi Východu. Věta o stavbě není zcela jasná; Budge ji doplňuje takto: místo aby užil starých trámů a udělal jedinou střechu, postavil nový kostel o dvou lodích (syrsky *hajklé*, „chrámy“).

3. Arghun, čtvrtý ílchán, tedy mongolský vládce Persie (1284–1291), syn Abaky. Sám byl buddhista, křesťanům však přál. Proti egyptským mamlúkům, kteří ovládali Sýrii a Palestinu, hledal spojence na latinském Západě; Saumovo poselstvo bylo jedním z několika, která do Evropy vyslal.

Vyslání Rabbana Saumy

Tehdy Rabban Sauma řekl: „Po tomto poselstvu velmi toužím a přeji si jít.“ Král Arghun mu tedy bez meškání napsal výnosy (*pukdany*) ke králi Řeků a ke králi Perogajů, to jest Římanů,⁴ a jarlyky a dopisy a dal mu dary pro každého z těch králů, jimž psal. Rabbanu Saumovi samému dal dva tisíce mitkálů zlata a třicet dobrých jízdních zvířat a pajzu.⁵ Rabban Sauma pak přišel do cely katolikosovy,⁶ aby od Mar Jahballahy dostal dopis a aby se s ním rozloučil. Katolikos mu dal svolení k odchodu, ale když nadešel čas jeho odchodu, nelíbilo se katolikosovi, aby mu dovolil odejít. Řekl totiž Rabbanu Saumovi: „Jak se to jen může stát? Ty jsi byl správcem mé cely a víš, že tvým odchodem upadnou mé záležitosti do naprostého zmatku.“ A když si řekli taková slova, jako jsou tato, rozloučili se jeden s druhým a plakali při tom. Katolikos s ním poslal dopisy a dary, které byly vhodné k tomu, aby byly odevzdány Mar papovi,⁷ a obětní dary podle svých možností.

Rabban Sauma v Byzanci

Rabban Sauma se vydal na svou cestu a šla s ním řada znamenitých mužů z řad kněží a jáhnů katolikosovy cely. Dorazil do země Římanů (*Béth Rhómájé*) na březích moře Meka,⁸ uviděl kostel, který tam byl, a potom vstoupil na loď a jeho druhové byli s ním. Na té lodi pak bylo více než tři sta duší a on je každý den těšil svou řečí o víře. Větší část těch, kdo na lodi

4. Tak předloha (*Perogaye*, podruhé *Progaye*; v syrském textu je na obou místech totéž slovo, souhláskově *p-r-w-g-j-*); Budge v tom s otazníkem vidí syrskou podobu jména Franků. „Římané“ (syrsky *Rhómájé*) jsou v tomto spise jak Byzantinci, tedy Řekové východořímské říše, tak lidé latinského Západu. Zde jde o Západ; „král Řeků“ je byzantský císař.

5. Výnos (*pukdana*) je syrské slovo pro panovníkův písemný příkaz, jarlyk mongolský výraz pro chánovu listinu (Budge: „nařízení“ mongolských králů). Pajza byla kovová tabulka s nápisem, která držitele opravňovala cestovat jménem chána a žádat po cestě koně a zaopatření. Mitkál (v předloze *mathkale*) je východní váhová jednotka pro zlato, něco přes čtyři gramy; dva tisíce mitkálů je tedy zhruba devět kilogramů zlata.

6. Celou katolikosovou se míní patriarchovo sídlo i jeho úřad a domácnost; Rabban Sauma ji spravoval.

7. Tak syrský text říká římskému papeži; *Mar* („pán“) je titul biskupů a světců.

8. „Země Římanů“ (syrsky *Béth Rhómájé*) je zde území byzantské říše a „Římané“ na lodi jsou Byzantinci. Mořem Meka je patrně míněno Černé moře (Budge s otazníkem); ve kterém přístavu se poselstvo nalodilo, text neříká. Na cestu se vydalo zřejmě v prvních měsících roku 1287.

přebývali, byli Římané, a pro líbeznost jeho řeči mu prokazovali čest v míře nemalé.

Po několika dnech dorazil do velikého města Konstantinopole, a dříve než do něho vešli, poslal dva mladíky ke královské bráně, aby tam oznámili, že přišel posel krále Arghuna. Tehdy král přikázal několika lidem, aby jim vyšli vstříc a aby je uvedli do města s okázalostí a s poctami. Když Rabban Sauma vešel do města, přidelil mu král dům, to jest palác, v němž měl přebývat. A když si Rabban Sauma odpočinul, šel navštívit krále basilea,⁹ a když ho pozdravil, král se ho zeptal: „Jak se ti daří po strastech moře a po únavě z cesty?“ Rabban Sauma odpověděl: „Při pohledu na křesťanského krále únava zmizela a vyčerpání odešlo, neboť jsem nesmírně toužil spatřit vaše království, kéž je náš Pán upevnit!“

A když se potěšili jídlem a pitím, požádal Rabban Sauma krále, aby mu bylo dovoleno spatřit kostely a svatyně otců a ostatky svatých, které v nich byly. Král svěřil Rabbana Saumu velmožům svého království a ti mu ukázali všechno, co tam bylo.

Nejprve ze všeho vešel do velikého chrámu Sofie,¹⁰ který má tři sta šedesát dveří a všechny jsou zhotoveny z mramoru. Co se pak týče kopule nad oltářem, není možné, aby ji člověk náležitě vyličil tomu, kdo ji neviděl, a aby řekl, jak je vysoká a jak je prostorná. V tomto chrámu je obraz svaté Marie, který namaloval evangelista Lukáš. Viděl tam také ruku Mar Jana Křtitele a části těl Lazara a Marie Magdalské a ten kámen, který byl položen na hrob našeho Pána, když ho Josef, člen rady,¹¹ sňal z kříže. Na tom kameni plakala Maria a místo, na něž dopadly její slzy, je vlhké až do dnešního dne; a ať se ta vlhkost stírá jakkoli často, to místo zvlhne znovu.

9. V syrském textu stojí řecké slovo *basileus*, titul byzantského císaře, jako by to bylo jméno. Císařem byl Andronikos II. Palaiologos (1282–1328).

10. Syrský text uvádí jméno v řecké podobě (Hagia Sofia): chrám Boží Moudrosti, postavený za císaře Justiniana v letech 532–537, hlavní chrám Konstantinopole. „Dveřmi“ jsou podle Budge míněny sloupy. Následující výčet zjevně shrnuje památky z více konstantinopolských kostelů, nejen z Hagia Sofia; Mariin obraz připisovaný evangelistovi Lukášovi je patrně ikona Hodégétria, uchovávaná v klášteře Hodégón.

11. Josef z Arimatie; syrský text ho nazývá řeckým slovem *búleutés*, „člen rady“, jak je označen v evangeliu (Mk 15,43). Kámen je patrně takzvaný kámen pomazání, na němž mělo být Ježíšovo tělo připraveno k pohřbu; císař Manuel I. jej kolem roku 1170 dal převézt z Efesu do Konstantinopole.

Viděl také kamennou nádobu, v níž náš Pán proměnil vodu ve víno v Káně Galilejské; a schránu s ostatky jedné ze svatých žen, která se každý rok veřejně vystavuje, a každý nemocný, který je pod ni položen, se uzdraví; a schránu Mar Jana Zlatoústého.

A viděl také kámen, na kterém seděl Šimon Petr, když zakokrhál kohout; a hrob vítězného krále Konstantina, který byl zhotoven z červeného kamene; a také hrob Justiniánův, který byl postaven ze zeleného kamene; a také místo odpočinku (*béth kauma*) tří set osmnácti biskupů, kteří byli všichni uloženi v jednom velikém kostele; a jejich těla nepodlehla zkáze, protože upevnili pravou víru. A viděl také mnoho svatyní svatých otců a mnoho amuletů kouzelné povahy a obrazy v tělesné podobě, zhotovené z bronzu a z kamene.¹²

Konstantinopol, do něj Rabban Sauma vstoupil roku 1287 jako první zastávky své cesty: hradby, přístav a město na miniatuře z 15. století, která zobrazuje dobytí města křížáky roku 1204. Volné dílo.

Když se Rabban Sauma vrátil ke králi basileovi, řekl: „Ať žije král navěky! Vzdávám díky našemu Pánu, že jsem byl uznán za hodna tyto věci spatřit. A nyní, jestliže mi to král dovolí, půjdu a splním příkaz krále Arghuna, ne-

12. Císařské hroby, mezi nimi porfyrový sarkofág Konstantina Velikého († 337) a hrob Justiniána I. († 565), byly v konstantinopolském chrámu Svatých apoštolů, který se nedochoval. Tři sta osmnáct biskupů, o jejichž „místě odpočinku“ (syřsky *béth kauma*) text mluví, jsou podle tradice otcové prvního nikajského koncilu (325), jehož vyznání víry uznává i Církev Východu. Amulety (v předloze řecké *talismata*, talismany) a „obrazy v tělesné podobě“ jsou nejspíš sochy, jichž bylo v Konstantinopoli mnoho a jimž se přiřítala ochranná moc; Budge uvažuje o ikonách.

boť příkaz, který jsem dostal, zněl, abych vstoupil do země Perogajů.“ Tehdy s ním král jednal s velikou laskavostí a dal mu dary ze zlata a ze stříbra.

Rabban Sauma v Itálii a ve Velikém Římě

A odešel z Konstantinopole a sestoupil k moři. A na mořském břehu uviděl klášter Římanů a v jeho pokladnici byly uloženy dvě stříbrné schrány s ostatky; v jedné byla hlava Mar Jana Zlatoústého a v té druhé hlava Mar papy, který pokřtil Konstantina.¹³ Potom vstoupil na moře a dostal se do prostřed něho, kde uviděl horu, z níž po celý den vystupoval kouř a v noční době se na ní ukazoval oheň.¹⁴ A žádný člověk se nemůže přiblížit k jejímu okolí pro zápach síry, který z ní vychází. Někteří lidé říkají, že je tam veliký had. To moře se nazývá „Italské moře“. Je to pak strašné moře a zahynulo v něm již velmi mnoho tisíc lidí. A po dvou měsících námahy a únavy a vyčerpání dorazil Rabban Sauma k mořskému břehu a přistál u města, jehož jméno bylo Napoli; jméno jeho krále bylo Irid Šardalo.¹⁵ A šel ke králi a vyložil mu důvod, proč přišli; a král ho přivítal a prokázal mu čest.

Stalo se pak, že byla válka mezi ním a jiným králem, jehož jméno bylo Irid Arkon.¹⁶ A vojsko toho jednoho přitáhlo na mnoha lodích a vojsko toho druhého bylo připraveno, a začali spolu bojovat, a král Irid Arkon přemohl krále Irida Šardala a pobil dvanáct tisíc jeho mužů a jejich lodi potopil v moři. Rabban Sauma a jeho druhové zatím seděli na střeše domu, v němž

13. Jan Zlatoústý (Chrysostomos, † 407) byl konstantinopolský biskup a slavný kazatel, uctíváný i v syrských církvích. Papežem, který podle středověké legendy pokřtil císaře Konstantina, je Silvestr I. (314–335); ve skutečnosti přijal Konstantin křest až na smrtelné posteli roku 337 poblíž Níkomédie.

14. Sopka na cestě z Konstantinopole do Neapole. Budge v úvodu připouští Vesuv, Etnu nebo (s Bedjanem) Stromboli; podle Chabota, jehož cituje, nastal 18. června 1287 velký výbuch Etny.

15. Napoli je Neapol. „Irid Šardalo“ je zkomolené *il re Charles Deux* (Budge: *il re Charl du*), tedy Karel II. z Anjou, král neapolský (1285–1309). Ten byl ovšem v letech 1284–1288 v aragonském zajetí; v Neapoli za něho vládli regenti a pobýval tu jeho syn Karel Martel, kterého měl podle Chabota Sauma před sebou.

16. „Irid Arkon“ je *il re d'Aragona*, „král aragonský“ (ztotožnění pochází od Bedjana). Sicílii, o kterou aragonský rod válčil s Anjouovci od roku 1282, tehdy vládl Jakub (sicilský král 1285–1295, později Jakub II. Aragonský). Bitva, kterou poselstvo vidělo, je námořní střetnutí v Neapolském zálivu z června 1287 (Budge podle Chabota: 24. června, na svatého Jana), v němž sicilsko-aragonské loďstvo admirála Rogera z Laurie porazilo loďstvo anjouovské. Počet padlých nelze ověřit.

bydleli, a obdivovali způsob, jakým Frankové vedli válku, neboť nenapadali nikoho z lidí kromě těch, kdo byli skutečně bojovníky.

Z toho místa cestovali do vnitrozemí na koních a procházeli městy a vesnicemi a divili se, protože nenašli žádnou zemi, která by byla bez staveb. Na cestě uslyšeli, že Mar papa zemřel.¹⁷

Po několika dnech dorazili do Velikého Říma. Rabban Sauma vešel do kostela Petra a Pavla,¹⁸ neboť v něm se nacházela cela trůnu Mar papy. Po smrti Mar papy pak spravovalo papežský trůn dvanáct mužů, kteří se nazývali „kaltunare“.¹⁹ A zatímco se spolu radili, aby ustanovili nového papeže, poslal jim Rabban Sauma vzkaz a řekl: „Přišli jsme my, kteří jsme poslové krále Arghuna a katolíkosa Východu“; a kardinálové jim poručili, aby vešli. Frankové, kteří Rabbana Saumu a jeho druhy doprovázeli, je poučili, že až budou vcházet do cely Mar papy, najdou tam oltář, před nímž se musí poklonit, a teprve potom že mají vejít a pozdravit kardinály. A tak učinili a jejich jednání se těm kardinálům líbilo. Když pak Rabban Sauma před ně předstoupil, žádný z nich před ním nepovstal, neboť pro vznešenost trůnu nemělo těch dvanáct kardinálů ve zvyku to dělat.

Posadili Rabbana Saumu k sobě a jeden z nich se ho zeptal: „Jak se ti daří po vši té únavě z cesty?“ A on mu odpověděl: „Díky vašim modlitbám jsem zdrav a odpočat.“ Kardinál mu řekl: „Za jakým účelem jsi sem přišel?“ A Rabban Sauma mu řekl: „Mongolové a katolikos Východu mě poslali k Mar papovi ve věci Jeruzaléma; a poslali se mnou dopisy.“ Kardinálové mu řekli: „Prozatím si odpočiň a později o té věci spolu promluvíme“; a přidělili mu dům a dali ho do něho odvést.

O tři dny později kardinálové poslali pro Rabbana Saumu a povolali ho k sobě. A když k nim přišel, začali mu klást otázky a řekli: „Která je tvá končina světa a proč jsi přišel?“ On odpověděl týmiž slovy, která jim řekl již předtím. Řekli mu: „Kde žije katolikos? A který z apoštolů hlásal evangeli-

17. Honorius IV. (Giacomo Savelli), papež od roku 1285, zemřel 3. dubna 1287.

18. Stará bazilika svatého Petra ve Vatikánu, postavená ve 4. století za císaře Konstantina nad apoštolovým hrobem; dnešní chrám ji nahradil v 16. a 17. století. „Celou trůnu Mar papy“ se míní papežské sídlo (Budge s otazníkem: Vatikán).

19. Syrská zkomolenina; Budge: nikoli *chartularii*, nýbrž kardinálové. Papežský stolec zůstal po Honoriově smrti uprázdněn téměř jedenáct měsíců: v létě 1287 několik kardinálů zemřelo na hořečku, ostatní se rozešli a nový papež byl zvolen až 22. února 1288.

um ve tvé končině světa?“ Odpověděl jim a řekl: „V naší končině světa hlásali evangelium Mar Tomáš, Mar Addaj a Mar Mari²⁰ a my až do dnešního dne držíme kánony, které nám předali.“ Kardinálové mu řekli: „Kde je trůn katolikosů?“ Řekl jim: „V Bagdádu.“ Oni odpověděli: „Jaké postavení tam máš ty?“ Odpověděl: „Jsem jáhen v cele katolikosově a představený žáků a generální vizitátor.“ Kardinálové řekli: „Je to podivuhodná věc, že ty, který jsi křesťan a jáhen trůnu patriarchy Východu, jsi přišel s poselstvím od krále Mongolů.“

Rabban Sauma jim řekl: „Vězte, otcové naši, že mnozí z našich otců odešli do zemí Mongolů, Turků a Číňanů a hlásali jim evangelium, a v dnešní době je mnoho Mongolů, kteří jsou křesťany.²¹ Mnozí ze synů mongolských králů a královen byli totiž pokřtěni a vyznávají Krista. A ve svých vojenských táborech zřídili kostely a prokazují křesťanům čest a je mezi nimi mnoho těch, kdo věří. Král Mongolů pak, který je s katolikosem spojen poutem přátelství, si přeje zmocnit se Palestiny a zemí Sýrie a žádá od vás pomoc, aby dobyl Jeruzalém. Vybral mě a poslal mě k vám proto, že jsem křesťan, a tudíž mému slovu uvěříte.“ Kardinálové mu řekli: „Jaké je tvé vyznání víry? Které ‚cesty‘ se držíš? Je to ta, kterou dnes drží Mar papa, nebo nějaká jiná?“ Rabban Sauma odpověděl: „K nám východním nepřišel od papeže žádný člověk. Evangelium nám hlásali svatí apoštolové, jejichž jména jsem uvedl, a toho, co nám předali, jsme se drželi až do dnešního dne.“ Kardinálové mu řekli: „Jak věříš? Odříkej své vyznání víry článku za článkem.“ Rabban Sauma jim odpověděl a řekl:

20. Apoštol Tomáš je podle tradice věrozvěst Východu až po Indii; Addaj, jeden ze sedmdesáti učedníků, je pokládán za zakladatele církve v Edesse a jeho žák Mari za zakladatele církve v Seleukii-Ktésifónu, z níž vzešel stolec katolikosů. Ten sídlil od konce 8. století v Bagdádu, třebaže Mar Jahballaha pobýval hlavně v Maráze.

21. K východosyrskému křesťanství se hlásily celé turkické a mongolské kmeny (Kereité, Öngüti) a křesťankami byly i některé manželky a matky chánů, například Hülegüova žena Dokuz-chatun. Sami ilcháni křesťany nebyli; Arghun však později dal jednoho ze svých synů pokřtít.

Víra Rabbana Saumy, kterou od něho žádali kardinálové

„Věřím v jednoho Boha, skrytého, věčného, který je bez počátku a bez konce, Otce i Syna i Ducha svatého: tři hypostaze,²² sobě rovné a nerozdílné; mezi nimi není nikdo, kdo by byl první nebo poslední, mladý nebo starý: přirozeností jsou jedno, hypostazemi jsou tři: Otec je ploditel, Syn je zplozený, Duch vychází.

„V posledním čase Syn, jedna z hypostazí královské Trojice, oblékl dokonalého člověka, Ježíše Krista, z Marie, svaté panny; a spojil se s ním v osobě a v něm spasil svět. Svým božstvím je věčně z Otce; svým lidstvím se narodil v čase z Marie; to spojení je neoddělitelné a nerozdílné navěky; je to spojení bez směřování a bez smíšení a bez složení. Syn tohoto spojení je dokonalý Bůh a dokonalý člověk, dvě přirozenosti (*kjáné*) a dvě hypostaze (*qnómé*) – jedna osoba (*parsopa*).“²³

Kardinálové mu řekli: „Vychází Duch svatý z Otce, nebo ze Syna, anebo je oddělen?“ Rabban Sauma odpověděl: „Jsou Otec a Syn a Duch spojeni v těch věcech, které náležejí přirozenosti (*kjáná*), nebo jsou odděleni?“ Kardinálové odpověděli: „V těch věcech, které se týkají přirozenosti (*kjáná*), jsou spojeni, ale odděleni jsou co do vlastností, které jsou každému z nich vlastní.“ Rabban Sauma řekl: „Které jsou ty jejich vlastnosti?“ Kardinálové odpověděli: „Otcí náleží to, že plodí, Synu to, že je zplozen, Duchu to, že vychází.“ Rabban Sauma řekl: „Který z nich je příčinou toho druhého?“ A kardinálové odpověděli: „Otec je příčinou Syna a Syn je příčinou Ducha.“ Rabban Sauma řekl: „Jestliže jsou si rovni přirozeností (*kjáná*) a působením a mocí a vládou a ty tři hypostaze (*qnómé*) jsou jedno, jak je mož-

22. V předloze „Persons“; Budge tak překládá syrské *qnómá* (množné číslo *qnómé*), jak sám níže v závorkách uvádí. Slovu odpovídá řecké *hypostasis*; ve východosyrské teologii znamená jednotlivé, skutečně existující uskutečnění přirozenosti. V učení o Trojici mluví východosyrská církev stejně jako ostatní o jedné přirozenosti (*kjáná*) a třech hypostazích. Aby se tento pojem nepletl s „osobou“ (*parsopa*), o níž je řeč dále, překládáme jej všude slovem hypostaze.

23. Shrnutí východosyrské christologie: v Kristu jsou dvě přirozenosti (božská a lidská), každá se svou hypostazí (*qnómá*), spojené v jedné osobě (*parsopa*, z řeckého *prosōpon*); příslovce *parsopá-íth*, které Budge uvádí u slov „spojil se s ním v osobě“, vyjadřuje právě toto spojení. Formulí ustálil na počátku 7. století Babaj Veliký. Chalkedonský koncil (451), jímž se řídí církev latinská i byzantská, učí dvě přirozenosti v jedné osobě a jedné hypostazi; ve východosyrské formulí viděly obě tyto církve učení Nestoria, odsouzeného na efezském koncilu (431) – odtud označení „nestoriáni“. Podle textu se kardinálové na tento bod dále neptali.

né, aby jeden z nich byl příčinou druhého? Pak by totiž nutně i Duch musel být příčinou nějaké další věci; taková rozprava je však cizí vyznání víry moudrých mužů. Nemůžeme nalézt důkaz, který by se podobal tomuto vašemu tvrzení.

„Neboť hle, duše je příčinou jak rozumu, tak života, ale rozum není příčinou života. Sluneční kotouč je příčinou světla i tepla, a teplo není příčinou světla. Tak smýšlíme o tom, co je správné, totiž že Otec je příčinou Syna i Ducha a že Syn i Duch jsou oba jím způsobeni. Adam zplodil Šéta a dal ze sebe vyjít Evě, a jsou tři; neboť v té věci není naprosto žádný rozdíl mezi zplozením a tím, že někdo dá jinému ze sebe vyjít.“

Tehdy mu kardinálové řekli: „My vyznáváme, že Duch vychází z Otce i Syna, ale ne tak, jak jsme řekli, neboť jsme jen podrobovali zkoušce tvou skromnost.“²⁴ A Rabban Sauma řekl: „Není správné, aby něčemu, co je jedno, byly přičítány dvě, tři nebo čtyři příčiny; naopak, nemyslím si, že se to podobá našemu vyznání víry.“ A ačkoli kardinálové zarazili jeho řeč velmi mnoha důkazy, měli ho ve veliké úctě pro jeho umění dokazovat.

Tehdy jim Rabban Sauma řekl: „Nepřišel jsem z dalekých zemí ani proto, abych se přel, ani proto, abych poučoval lidi ve věcech víry, ale přišel jsem, abych přijal požehnání od Mar papy a od svatyní svatých a abych oznámil slova krále a katolikosa. Je-li to milé vašim očím, zanechme rozpravy a vy se postarejte a určete někoho, kdo by nám ukázal zdejší kostely a svatyně svatých; učiníte-li to, prokážete tím svému služebníku a žáku velmi velikou laskavost.“

Tehdy kardinálové povolali emíra města²⁵ a několik mnichů a přikázali jim, aby mu ukázali kostely a svatá místa, která tam byla; a ti hned vyšli a viděli ta místa, o nichž se nyní zmíníme. Nejprve ze všeho vešli do kostela Petra a Pavla. Pod trůnem je svatyně (*naos*) a v ní je uloženo tělo svatého Petra a nad trůnem je oltář. Oltář, který je uprostřed toho velikého chrámu,

24. Latinská církev vyznává, že Duch svatý vychází „z Otce i Syna“ (*Filioque*); tento dodatek k nicejsko-konstantinopolskému vyznání víry východní církve nepřijaly a učí, že Duch vychází z Otce. Druhý lyonský koncil (1274) upřesnil, že Duch vychází z Otce i Syna jako z jediného počátku, nikoli ze dvou – tomu odpovídá výhrada kardinálů „ale ne tak, jak jsme řekli“. U slova „skromnost“ Budge váhá, zda nemá stát „náboženské přesvědčení“.

25. Slovem emír označuje syrský text i západní velmože a úředníky: zde některého z představených města Říma, dále dvořany francouzského krále.

má čtvery dveře a v každých z nich jsou dvoukřídlá vrata zdobená železnou prací; u tohoto oltáře slouží Mar papa mši a žádný člověk kromě něho nesmí stanout na stupni toho oltáře. Potom viděli trůn Mar Petra, na nějž posazují Mar papu, když ho ustanovují. A viděli také pruh jemného plátna, na které náš Pán otiskl svůj obraz a které poslal Abgarovi, králi Urhaje.²⁶

Rozlehlost toho chrámu a jeho nádheru pak nelze vylíčit; stojí na sto osmi sloupech. Je v něm ještě jiný oltář, u něhož král jejich králů přijímá vkládání rukou a papež ho prohlašuje za „amprora“, krále králů. A říkají, že po modlitbě bere Mar papa korunu svýma nohama a obléká jí císaře, to jest klade mu ji na jeho hlavu, aby se, jak říkají, ukázalo, že kněžství vládne nad královstvím.²⁷

A když spatřili všechny kostely a kláštery, které byly ve Velikém Římě, vyšli ven za město ke kostelu apoštola Mar Pavla,²⁸ kde je pod oltářem jeho hrob. Je tam také řetěz, jímž byl Pavel spoután, když ho na to místo vlekli. V tom oltáři je také zlatý relikviář, v němž je hlava mučedníka Mar Štěpána a ruka Mar Ananiáše, který pokřtil Pavla. Je tam také hůl apoštola Pavla. Z toho místa šli tam, kde byl apoštol Pavel korunován mučednictvím. Říká se, že když mu byla sřata hlava, třikrát vyskočila do vzduchu a po každé zvolala: Kristus! Kristus! A že ze všech tří míst, na něž jeho hlava dopadla, vytryskly vody, které byly užitečné k uzdravování a k pomoci všem, kdo byli sužováni. A na tom místě je veliká svatyně, v níž jsou kosti mučedníků a slavných otců, a přijali od nich požehnání.

26. Líčení odpovídá staré bazilice svatého Petra: hrob apoštola pod hlavním oltářem, u něhož směl sloužit jen papež, a Petrův stolec (*cathedra Petri*). Plátno s Kristovou tváří je římská relikvie zvaná Veronika (veraikon); Sauma ji ztotožnil s obrazem, který podle legendy na Východě velmi rozšířeně poslal Ježíš edesskému králi Abgarovi. Urhaj je syrské jméno Edessy (dnes Şanlıurfa v Turecku).

27. „Ampror“ je *imperator*, císař Svaté říše římské, kterého papež korunoval právě v bazilice svatého Petra; „vkládáním rukou“ se míní pomazání a korunovace. Vyprávění o koruně podávané nohama korunovačnímu obřadu neodpovídá; podle Budge Sauma zřejmě špatně porozuměl tomu, co mu říkali. Podobnou historku o korunovaci Jindřicha VI. (1191) ovšem zapsal anglický kronikář Roger z Howdenu.

28. Bazilika svatého Pavla za hradbami (San Paolo fuori le Mura) na cestě do Ostie, postavená ve 4. století nad apoštoloým hrobem; Pavlovy okovy se tam ukazují dodnes. Ananiáš je učedník z Damašku, který Pavla po jeho obrácení pokřtil (Sk 9,10–18). Místo Pavlovy popravy, o němž je řeč dále, se ukazuje nedaleko odtud v opatství Tre Fontane („U tří pramenů“), nazvaném podle legendy, kterou text vypráví.

Šli také do kostela Paní Marjam a Mar Jana Křtitele²⁹ a viděli v něm nesešivanou suknici našeho Pána. V tom kostele je také deska, na níž náš Pán posvětil oběť a podal ji svým učedníkům. A na té desce světi Mar papa každý rok velikonoční tajemství. V tom kostele jsou čtyři měděné sloupky, z nichž každý má tloušťku šesti loket; ty prý přivezli králové z Jeruzaléma. Viděli tam také nádobu, v níž byl pokřtěn vítězný král Konstantin; je zhotovena z černého leštěného kamene. Ten kostel je pak velmi veliký a široký a v jeho lodi je sto čtyřicet sloupů z bílého mramoru. Viděli také místo, kde se Šimon Kéfa přel se Šimonem a kde tento padl a polámal si kosti.³⁰

Z toho místa vešli do kostela Mart Marjam³¹ a kněží jim vynesli relikviáře zhotovené z berylu, v nichž byl šat Mart Marjam a kus dřeva, na němž náš Pán ležel, když byl dítětem. Viděli také hlavu apoštola Matouše ve stříbrném relikviáři. A viděli nohu apoštola Filipa a paži Jakuba, syna Zebedeova, v kostele Apoštolů, který tam byl.³² A po těchto věcech viděli stavby, které není možné slovy vyličít, a protože by vyprávění o těch stavbách každý jejich popis velmi prodloužilo, upouštím od toho.

Potom se Rabban Sauma a jeho druhové vrátili ke kardinálům a děkovali jim, že ho uznali za hodna spatřit tyto svatyně a přijmout od nich požehnání. A Rabban Sauma je požádal o svolení jít ke králi, který je za Římem;³³

29. Lateránská bazilika, římská katedrála a tehdy hlavní sídlo papežů; je zasvěcena Spasiteli a oběma svatým Janům, Křtiteli a Evangelistovi. Dodnes se tam ukazuje deska stolu Poslední večeře a čtyři pozlacené bronzové sloupky, podle pověsti přivezené z jeruzalémského chrámu. Velikonočními tajemstvími se míní mše Zeleného čtvrtku. V sousedním baptisteriu stojí starověká nádoba z tmavého kamene (Budge: čedič?), v níž měl papež Silvestr pokřtít Konstantina.

30. Šimon Kéfa je apoštol Petr (syřsky *kéfá*, skála). Podle apokryfních Skutků Petrových se kouzelník Šimon (Sk 8,9–24) v Římě vznesl do vzduchu a po Petrově modlitbě se zřítíl. Místo se ukazovalo na Foru Romanu, u dnešního kostela Santa Francesca Romana.

31. Bazilika Santa Maria Maggiore; *Mart* („paní“) je ženský protějšek titulu Mar. Od raného středověku se tu uctívají ostatky betlémských jeslí – odtud „dřevo, na němž náš Pán ležel jako dítě“. Beryl je zde podle Budge nejspíš křišťál.

32. Bazilika Dvanácti apoštolů (Santi Apostoli), kde se uctívají ostatky apoštolů Filipa a Jakuba; podle římské tradice jde ovšem o Jakuba Mladšího, nikoli o syna Zebedeova. Apoštola, jehož hlavu viděli ve stříbrném relikviáři, jmenuje syřský text *Mattaj*, tj. Matouš (Budge „Mattheh“); v Santa Maria Maggiore se ovšem uctívaly ostatky apoštola Matěje, takže jde patrně o záměnu.

33. Syřsky *malká d-lhal men Rhómí*, „král, který je za Římem“, tedy dále na sever; Budge překládá nepřesně „král, který sídlí v Římě“. Míněn je patrně francouzský král, k němuž Sauma podle dalšího vyprávění odjel s Arghunovými listy.

a oni mu dovolili jít a řekli: „Nemůžeme ti dát odpověď, dokud nebude zvolen nový papež.“

Z toho místa šli do země Tuzkan a byli přijati s poctami, a odtud šli do Ginohu. Tato země pak nemá krále, ale její lid si ustanovuje, aby nad ní vládl, některého velikého muže, v němž má zalíbení.³⁴

A když lidé v Janově uslyšeli, že přišel posel krále Arghuna, vyšel mu jejich představený vstříc s velikým zástupem lidu a uvedli ho do města.

Byl tam veliký kostel se jménem svatého Sinalornia,³⁵ v němž bylo svaté tělo Mar Jana Křtitele ve schráně z ryzího stříbra. Rabban Sauma a jeho druhové viděli také šestibokou mísu zhotovenou ze smaragdu a tamní lidé jim řekli, že je to ta mísa, z níž náš Pán jedl se svými učedníky velikonočního beránka, a že tam byla přivezena, když byl dobyt Jeruzalém. A z toho místa šli do země Onbar³⁶ a viděli, že se tam lidé první sobotu Velkého postu nepostí. A když se jich zeptali: „Proč tak činíte a oddělujete se od všech ostatních křesťanů?“, odpověděli: „To je náš zvyk. Když nám bylo poprvé hlášáno evangelium, byli naši otcové ve víře slabí a nebyli s to se postit. Ti, kdo jim hlásali evangelium, jim přikázali postit se jen čtyřicet dní.“

Rabban Sauma ve Franse čili Frangestánu

Potom šli do země Paríz ke králi Fransisovi.³⁷ Král jim poslal vstříc veliký zástup lidí a ti je uvedli do města s velikou ctí a okázalostí. Země francouzského krále se pak rozkládaly na více než měsíc cesty. Král Francie přidělil Rabbanu Saumovi místo, v němž měl přebývat, a o tři dny později

34. Tuzkan (v předloze *Tuszkán*) je Toskánsko, Ginoh je Janov. Janov byl městskou republikou; v jejím čele tehdy stáli volení „kapitáni lidu“.

35. Zkomolené San Lorenzo: janovská katedrála svatého Vavřince. Uchovává ostatky pokládané za popel Jana Křtitele, přivezené Janovany za první křížové výpravy, a šestibokou zelenou mísu zvanou *Sacro Catino*, kterou Janované získali při dobytí Kaisareie v Palestině roku 1101 (nikoli tedy při dobytí Jeruzaléma). Pokládala se za smaragdovou; je ze zeleného skla.

36. Budge: podle Bedjana Lombardie. Poznámka o postu by tomu odpovídala; v milánském (ambroziánském) obřadu začíná postní doba až nedělí, o několik dní později než v římském, a je kratší než sedmitýdenní půst východních církví. Syrské slovo pro sobotu znamená také týden, takže může jít o „první týden postu“.

37. Paríz je Paříž. „Fransis“ není jméno, nýbrž zkomolené označení francouzského krále; byl jím Filip IV. Sličný (1285–1314), tehdy asi devatenáctiletý. Poselstvo dorazilo do Paříže v druhé polovině roku 1287.

k němu poslal jednoho ze svých emírů a povolal ho k sobě. Když přišel, král před ním povstal a prokázal mu čest a řekl mu: „Proč jsi přišel? A kdo tě poslal?“ Rabban Sauma mu řekl: „Král Arghun a katolikos Východu mě poslali ve věci Jeruzaléma.“ A vyložil mu všechny věci, které o tom věděl, a odevzdal mu dopisy, které měl s sebou, i dary, to jest dárky, které přinesl. Král Francie mu odpověděl a řekl: „Je-li tomu vskutku tak, že Mongolové, ačkoli nejsou křesťané, budou bojovat proti Arabům o dobytí Jeruzaléma, sluší se zvláště nám, abychom bojovali s nimi, a bude-li náš Pán chtít, abychom vytáhli v plné síle.“

Tu mu Rabban Sauma řekl: „Nyní, když jsme spatřili slávu vašeho království a okem těla jsme pohlédli na nádheru vaší moci, žádáme vás, abyste přikázal lidem tohoto města, aby nám ukázali kostely a svatyně a ostatky svatých a všechno ostatní, co se u vás nachází a co není k vidění v žádné jiné zemi, abychom, až se vrátíme, mohli v zemích oznámit, co jsme u vás viděli.“ Tehdy král přikázal svým emírům a řekl: „Jděte a ukažte jim všechny podivuhodné věci, které zde máme, a potom jim já sám ukážu to, co mám.“ A emírové s nimi vyšli.

Rabban Sauma a jeho druhové zůstali v tomto velikém městě Paříži po celý měsíc a viděli všechno, co v něm bylo. Bylo v něm třicet tisíc žáků,³⁸ kteří se zabývali studiem církevních naučných knih, to jest komentářů a výkladů všech svatých Písem, a také světské učenosti; a studovali moudrost, to jest filosofii, a umění řeči a umění léčit, geometrii, aritmetiku a nauku o planetách a o hvězdách; a neustále se zabývali psaním a všichni tito žáci dostávali od krále peníze na živobytí. Viděli také jeden veliký kostel, v němž byly schrány s ostatky zemřelých králů, a na jejich hrobech byly jejich sochy ze zlata a ze stříbra.³⁹ Pět set mnichů se zabývalo konáním vzpomínkových bohoslužeb v pohřebišti těch králů a ti všichni jedli a pili na králův náklad. A v pohřebišti těch králů se neustále postili a modlili. A koruny těch králů a jejich zbroj a jejich roucha byly položeny na jejich hrobech. Zkrátka, Rabban Sauma a jeho druhové viděli všechno, co bylo nádherné a proslulé.

38. Pařížská univerzita, tehdy nejvýznamnější vysoká škola latinské Evropy, zvláště pro teologii. Počet třiceti tisíc žáků je zjevně nadsazen.

39. Opatský kostel Saint-Denis severně od Paříže, pohřebiště francouzských králů; řadu náhrobků s ležícími sochami králů tam dal zřídit Ludvík IX. v šedesátých letech 13. století.

Potom pro ně král poslal a povolal je a oni šli k němu do kostela a viděli ho, jak stojí po straně oltáře, a pozdravili ho. Zeptal se Rabbana Saumy a řekl: „Viděli jste, co máme? A nezbývá už nic jiného, co byste měli spatřit?“ Tehdy mu Rabban Sauma poděkoval a řekl, že nikoli. Hned nato vystoupil s králem do horní komnaty ze zlata, kterou král otevřel, a král z ní vynesl schránu z berylu, v níž byla uložena trnová koruna, kterou Židé vložili na hlavu našemu Pánu, když ho ukřižovali. Korunu pak bylo ve schráně vidět, třebaže díky průhlednosti berylu zůstala schrána neotevřena. Ve schráně byl také kus dřeva kříže. Král pak řekl Rabbanu Saumovi a jeho druhům: „Když naši otcové dobyli Konstantinopol a vyplnili Jeruzalém, přivezli odtamtud tyto požehnané věci.“⁴⁰ A my jsme králi požehnali⁴¹ a prosili jsme ho, aby nám dal příkaz k návratu. On nám řekl: „Pošlu s vámi jednoho z velikých emírů, které tu u sebe mám, aby dal odpověď králi Arghunovi“; a král dal Rabbanu Saumovi dary a roucha veliké ceny.

Rabban Sauma jde ke králi Anglie

Vyšli pak z toho místa, to jest z Paříže, aby šli ke králi Ilnagtarovi do Kasonie.⁴² Když za dvacet dní dorazili do jejich města, vyšli jim obyvatelé toho města vstříc a ptali se jich: „Kdo jste?“ Rabban Sauma a jeho druhové odpověděli: „Jsme poslové a přišli jsme zpoza východních moří a jsme vyslanci krále a patriarchy a králů Mongolů.“ Lidé pospíšili a šli ke králi a oznámili mu jejich příchod, a král je rád přivítal a lidé je k němu uvedli. Ti, kdo byli s Rabbanem Saumou, hned odevzdali králi výnos (*pukdana*) krále Arghuna a dary, které mu poslal, a dopis Mar katolíkosa. Král se velmi zradoval a obzvlášť byl potěšen, když Rabban Sauma mluvil o věci Jeruza-

40. Kostel je Sainte-Chapelle, palácová kaple na ostrově Cité, kterou dal Ludvík IX. Svatý postavit (vysvěcena 1248) pro Kristovu trnovou korunu a další relikvie umučení; byly uloženy ve vyvýšené schráně v horní kapli. Korunu koupil Ludvík roku 1239 od latinského císaře Balduina II.: pocházela z Konstantinopole, kterou křižáci dobyli roku 1204. Zmínka o vyplnění Jeruzaléma je nepřesná.

41. Odtud vyprávění místy přechází do první osoby – stopa Saumova vlastního deníku, z něhož syrský autor čerpal.

42. Kasonie je Gaskoňsko (Budge s otazníkem), tehdy država anglických králů ve Francii; „jejich město“ je podle Chabota Bordeaux. Anglický král Eduard I. (1272–1307) pobýval v Gaskoňsku v letech 1286–1289. „Ilnagtar“ (syrsky souhláskově *’-j-l-n-g-t-r*) je zkomolené Angleterre, Anglie; text je klade jako jméno krále. Budge překládá „král Anglie“ a jméno Eduard doplňuje sám (podle Bedjanovy poznámky).

léma. Řekl: „My králové těchto měst nosíme na svých tělech znamení kříže a nemáme na mysli nic jiného než tuto věc.⁴³ A mé mysli se ulevilo v té věci, o níž jsem přemýšlel, když slyším, že král Arghun smýšlí tak, jak smýšlím já.“ Potom král přikázal Rabbanu Saumovi, aby sloužil eucharistii, a on vykonal slavná tajemství; a král a jeho hodnostáři povstali a král přijal svátost a uspořádal toho dne velikou hostinu.

Tehdy Rabban Sauma řekl králi: „Prosíme vás, králi, abyste přikázal svým služebníkům ukázat nám všechny kostely a svatyně, které v této zemi jsou, abychom o nich, až se vrátíme k synům Východu, mohli vyprávět.“ Král odpověděl: „Takto řeknete králi Arghunovi a všem východním: Viděli jsme věc, nad níž není nic podivuhodnějšího, totiž že v zemích Franků nejsou dvě vyznání víry, ale jen jedno vyznání víry, totiž to, které vyznává Ježíše Krista; a vyznávají je všichni křesťané.“ A král nám dal mnoho darů a peníze na výdaje na cestu.

Rabban Sauma se vrací do Říma

Z toho místa jsme přišli do města Janova, abychom tam strávili zimu. Když jsme tam dorazili, uviděli jsme zahradu, která se podobala ráji; zima v ní není příliš studená a léto není příliš horké. Po celý rok se tam nachází zeleň a stromy, jejichž listí neopadá a které nebývají zbaveny svého ovoce. Je v tom městě druh révy, která dává hrozny sedmkrát do roka, ale lidé z nich víno nelisují.

Na konci zimy přišel ze země Almadan vznešený muž, který byl vizitátorem Mar papy a který byl na cestě do Říma.⁴⁴ Když uslyšel, že je tam Rabban Sauma, šel ho navštívit a pozdravit. A když vešel do jeho domu, dali si navzájem pozdravení pokoje a políbili se v Kristově lásce. Vizitátor řekl Rabbanu Saumovi: „Přišel jsem tě navštívit. Slyšel jsem totiž o tobě, že jsi dobrý a moudrý muž a také že toužíš jít do Říma.“ Rabban Sauma mu řekl:

43. Eduard I. se už jako princ účastnil křížové výpravy do Svaté země (1270–1272) a roku 1287 v Gaskoňsku znovu přijal kříž.

44. Almadan je Německo (franc. Allemagne; Budge s otazníkem). Slovo, které Budge v překladu vynechal, je podle jeho úvodu *periodeutes*, „vizitátor“, zde ve smyslu papežský legát. Budge v poznámce píše, že ho Chabot ztotožnil s „Janem Jeruzalémským“, který šel roku 1286 do Německa připravit korunovaci Rudolfa Habsburského; v úvodu uvádí správně Jana z Tuskula, tedy kardinála Giovanniho Boccamazzu, biskupa tuskulského, legáta Honoria IV. v Německu.

„Co ti mám říci, milovaný a vznešený muži? Přišel jsem s poselstvím od krále Arghuna a od katolíkosa Východu k Mar papovi ve věci Jeruzaléma. Hle, je tomu už celý rok, co jsem přišel, a papež nebyl dosazen. Až se vrátím, co řeknu a jakou odpověď mohu dát Mongolům? Ti, jejichž srdce jsou tvrdší než křemen, chtějí dobýt svaté město, a ti, jimž náleží, si tu věc vůbec nepřipouštějí na mysl a navíc ji nepokládají za věc jakkoli důležitou! Co půjdeme říci, nevíme.“ Tehdy mu vizitátor řekl: „Tvá slova jsou pravdivá. Já sám půjdu a vyložím kardinálům v úplnosti všechna slova, která jsi řekl, a budu na ně naléhat, aby ustanovili papeže.“

Ten vizitátor od něho odešel a šel do Říma a vyložil tu věc králi, to jest Mar papovi, a ještě téhož dne poslal papež k Rabbanu Saumovi a jeho druhům posla se vzkazem, aby k němu přišli. Jakmile posel dorazil, vydali se s největší ochotou do Říma a dorazili tam za patnáct dní. Ptali se: „Kdo je ten papež, kterého ustanovili?“ Lidé jim řekli: „Je to ten biskup, který s vámi rozmlouval, když jste sem přišli poprvé, a jeho jméno je Nikalios.“⁴⁵ A Rabban Sauma a jeho druhové se velmi zaradovali.

Když dorazili, poslal jim Mar papa vstříc metropolitu a veliký zástup lidí. Rabban Sauma hned předstoupil před Mar papu, který seděl na svém trůnu. Přistoupil k papeži, klaněje se přitom až k zemi, a políbil mu nohy i ruce a vzdálil se pozpátku, s rukama sepjatýma na prsou. A řekl Mar papovi: „Ať váš trůn stojí navěky, otče náš! A ať je požehnán nade všechny krále a národy! A ať za vašich dnů dá zavládnout pokoji v celé církvi až do nejzazších končin země! Nyní, když jsem spatřil vaši tvář, mé oči se rozjasnily a neodejdu do zemí Východu se zlomeným srdcem. Vzdávám díky dobrotě Boží, která mě uznala za hodna spatřit vaši tvář.“

Potom mu Rabban Sauma odevzdal dar krále Arghuna a jeho dopisy a dar katolíkosa Mar Jahballahy, to jest požehnání, a jeho dopis. Mar papa se zaradoval a potěšil a prokázal Rabbanu Saumovi větší čest, než bylo zvykem, a řekl mu: „Bude dobré, jestliže oslavíš svátky s námi, neboť uvidíš náš obřad.“ Ten den byl totiž polovinou postu našeho Pána.⁴⁶ Rabban Sauma

45. Mikuláš IV. (Girolamo Masci z Ascoli), první papež z řádu františkánů, zvolený 22. února 1288 († 1292); předtím byl kardinálem-biskupem palestrinským. Východ znal z vlastní zkušenosti: v sedmdesátých letech byl papežským vyslancem v Konstantinopoli.

46. Polovina postní doby připadla roku 1288 na první dny března; Velikonoce byly 28. března.

odpověděl: „Váš příkaz je vysoký a vznešený.“ A Mar papa mu přidělil dům, v němž měl přebývat, a určil služebníky, aby mu dávali všechno, co by potřeboval.

O několik dní později řekl Rabban Sauma Mar papovi: „Přál bych si sloužit eucharistii, abyste viděli náš obřad“; a papež mu přikázal, aby učinil, jak žádal. Toho dne se shromáždilo velmi veliké množství lidí, aby viděli, jak posel Mongolů slouží eucharistii. A když to uviděli, zaradovali se a řekli: „Jazyk je jiný, ale obřad je týž.“ Den, kdy sloužil, byla pak neděle, kdy se říká modlitba začínající slovy „Ajnau ásjá“.⁴⁷ Když vykonal svatá tajemství, šel k Mar papovi a pozdravil ho. Papež řekl Rabbanu Saumovi: „Kéž Bůh přijme tvou oběť a požehná ti a odpustí ti tvé viny a hříchy.“ Tehdy Rabban Sauma řekl: „Kromě odpuštění mých vin a hříchů, které jsem od vás přijal, otče náš, prosím vaše otcovství, svatý otče náš, abych směl přijmout oběť z vašich rukou, aby odpuštění mých hříchů bylo úplné.“ A papež řekl: „Staň se tak!“

Následujícího prvního dne v týdnu, což byl svátek Hosana,⁴⁸ se od úsvitu shromažďovaly před papežským trůnem nesčetné tisíce a desetitisíce lidí a přinášely olivové ratolesti, které papež žehnal a dával kardinálům a potom metropolitům a potom biskupům a potom emírům a potom velmožům, a potom je házel mezi všechen lid. Potom vstal z trůnu a uvedli ho s velikou slávou do kostela. Vešel do apsidy oltáře a převlékl své roucho a oblékl si červené roucho protkané zlatými nitmi a zdobené drahými kameny a hyacinty a perlami až po chodidla nohou, to jest po sandály. A šel k oltáři a potom vystoupil na kazatelnu a promluvil k lidu a napomínal jej. Posvětil svatá tajemství a eucharistické tajemství podal nejprve ze všech Rabbanu Saumovi, když ten vyznal své hříchy, a papež mu odpustil jeho viny a jeho hříchy i hříchy jeho otců. Rabban Sauma se velmi radoval, že přijal eucharistické tajemství z ruky Mar papy. Přijal je se slzami a vzlyky, vzdával díky Bohu a rozjímal o milosrdenství, které na něho bylo vylito.

47. Sauma sloužil východosyrskou liturgii v syrštině. „Ajnau ásjá“ (Budge: „Kdo je lékař“) je začátek modlitby, podle níž se ta neděle nazývala; protože následující neděle byla Květná, šlo o 14. březen 1288.

48. Květná neděle, 21. března 1288, s žehnáním ratolestí. Papež pak při mši podal Saumovi přijímání jako prvnímu; římská kurie s ním tedy jednala jako s pravověrným křesťanem.

Potom, v den svaté Paschy,⁴⁹ šel Mar papa do kostela Mar Jana Křtitele, když se shromáždilo veliké množství lidí. Vystoupil do veliké komnaty, vystrojené a ozdobené, která tam byla – a před tou komnatou bylo veliké volné prostranství – a šli s ním kardinálové a metropolité a biskupové; a začali říkat modlitbu. Když modlitba skončila, promluvil Mar papa ke shromáždění a napomínal je, jak je zvykem; a pro veliké množství lidí, které tam bylo, nebylo slyšet ani jediné slovo kromě „Amen“. A když zaznělo „Amen“, země se otřásla křikem lidu. Potom Mar papa z toho místa sestoupil a stanul před oltářem a posvětil olej myron, to jest olej pomazání. Poté posvětil tajemství, jež dávají odpuštění, a podal lidu eucharistické tajemství.

Vyšel z toho místa a vešel do velikého chrámu a dal každému ze svých cti-hodných otců dva zlaté tarpy a třicet stříbrných parparů⁵⁰ a potom vyšel ven. Potom Mar papa shromáždil lidi své cely a umyl jim nohy a utřel je šátkem, kterým se přepásal kolem svých beder, až do konce. A když dokončil všechny obřady Paschy, uspořádal v poledne veliký stůl a služebníci položili před každého muže jeho díl jídla. Těch pak, kdo stolovali, bylo dva tisíce, o něco více nebo méně. A když ze stolu odnesli chléb, zbývaly ze dne už jen tři hodiny.

Následujícího dne, což bylo Utrpení našeho Vykupitele, si Mar papa oblékl černý plášť a stejně tak učinili všichni ctihodní otcové. Vyšli bosi a šli do kostela mého Pána, ctihodného Kříže;⁵¹ a Mar papa se mu poklonil a políbil jej a podal jej každému z ctihodných otců. Když jej zástupy lidí uviděly, obnažily své hlavy a poklekly na kolena a klaněly se před ním. Potom Mar papa promluvil k lidu a napomínal jej a přitom učinil znamení kříže nad čtyřmi stranami světa. A když bohoslužba modlitby skončila, přinesl něco z velikonoční oběti a přidál k ní víno a Mar papa přijal tu oběť sám

49. Zelený čtvrtek, 25. března 1288. Kostel Mar Jana Křtitele je Lateránská bazilika; popsány jsou obřady toho dne: papežova promluva k lidu z lodžie, svěcení křížma (řecky a syrsky *myron*) a mytí nohou.

50. Budge: *tarpe* znamená „listy“ (snad plíšky), *parpare* stříbrné mince. Jde patrně o obvyklý peněžitý dar, který papež o velkých svátcích rozdával kardinálům a duchovenstvu.

51. Velký pátek, 26. března 1288. Papež chodil toho dne bos v procesí z Lateránu do nedaleké baziliky Svatého Kříže Jeruzalémského (Santa Croce in Gerusalemme), kde se uctívá dřevo kříže. Mše se na Velký pátek neslouží; přijímá se z hostií proměněných předchozího dne – to má autor na mysli poznámkou v závorce.

(není totiž u křesťanů zvykem přinášet obět' v den Utrpení našeho Vykupitele) a vrátil se do své cely.

V den soboty Světle⁵² šel Mar papa do kostela a četli tam knihy proroků a proroctví, která se týkají Mesiáše. A postavil na její místo vaznu, to jest křtitelnici, a rozmístil kolem ní dokola myrtové ratolesti a Mar papa posvětil křestní vodu a pokřtil tři děti a poznamenal je znamením kříže. Potom šel do apsidy a převlékl své roucho Utrpení a oblékl si svá slavnostní roucha, jejichž cenu vypovědět je nad moc slov, a sloužil svatá tajemství.

V den neděle Vzkříšení šel Mar papa do svatého kostela Paní Marie. On a kardinálové a metropolité a biskupové a členové shromáždění se navzájem pozdravili a políbili jeden druhého na ústa, a sloužil svatá tajemství a přijali eucharistické tajemství a potom se vrátil do své cely. Uspořádal velikou hostinu a byla tam nesmírná radost. A následující neděli Mar papa vkládal ruce a vysvětil tři biskupy. Rabban Sauma a jeho druhové viděli obřad, jehož se tam drží, a slavili s nimi požehnané svátky.

Když se tyto věci staly, požádal Rabban Sauma Mar papu o příkaz k návratu. Mar papa mu řekl: „Přejeme si, abys zůstal u nás a přebýval s námi, a budeme tě střežit jako zřítelnici svého oka.“ Ale Rabban Sauma odpověděl: „Otče náš, přišel jsem s poselstvím k vaší službě. Kdybych byl přišel z vlastní vůle, rád bych dokončil dny tohoto svého neužitečného života ve vaší službě u vnějších dveří vašeho paláce. Musím se však vrátit, a věřte, že až se vrátím a ukážu těm, kdo tam jsou, dobrodiní, která jste prokázal mé ubohé osobě, dojdou tím křesťané velikého uspokojení. Nyní prosím Vaši Svatost, abyste mi daroval něco z ostatků svatých, které u sebe máte.“

Mar papa řekl: „Kdybychom měli ve zvyku dávat tyto ostatky lidem, kteří přicházejí po desetitisících, byly by už dávno došly, i kdyby ty ostatky byly veliké jako hory. Ale protože jsi přišel z daleké země, dáme ti jich několik.“ A dal Rabbanu Saumovi malý kousek roucha našeho Pána Krista a kousek fakiolia, to jest šátku Paní Marie, a několik malých úlomků těl svatých, kteří tam byli. Mar Jahballahovi pak poslal korunu na jeho hlavu,

52. Bílá sobota, 27. března 1288, s velikonoční vigilií: četbou proroctví, svěcením křestní vody a křtem. Slovo *vazna* pro křtitelnici ponechává Budge v syrské podobě. V neděli Vzkříšení, 28. března, sloužil papež v bazilice Santa Maria Maggiore („kostel Paní Marie“).

kteřá byla z ryzího zlata a byla vykládána drahými kameny; a posvátná roucha z červené látky protkané zlatými nitmi; a punčochy a sandály, na nichž byly našity pravé perly; a prsten ze svého prstu; a pethichu, která ho opravňovala vykonávat patriarchální vládu nad všemi syny Východu.⁵³ Rabbanu Saumovi dal pethichu, která ho opravňovala být generálním vizitátorem nade všemi křesťany. Mar papa mu požehnal a dal mu vykázat na výdaje na cestu tisíc pět set mitkálů červeného zlata. Králi Arghunovi poslal některé dary. Objal Rabbana Saumu a políbil ho a propustil ho. A Rabban Sauma děkoval našemu Pánu, který ho uznal za hodna takových požehnání, jako jsou tato.

Návrat Rabbana Saumy z Říma a od Mar papy, katolikosa a patriarchy Římanů a všech západních

Rabban Sauma se vrátil. Přepnul moře, která přepnul, když přicházel, a dorazil v pokoji na místo, kde byl král Arghun, zdrav na těle a s duší bezpečně zachovanou.⁵⁴ Odevzdal mu list požehnání a dary, které přinesl od Mar papy a ode všech králů Franků. A vyložil mu, jak ho přijali s láskou a jak rádi naslouchali výnosům (*pukdany*), které k nim nesl, a vyprávěl o podivuhodných věcech, které viděl, a o moci jejich království. Král se zaradoval a potěšil a poděkoval mu a řekl mu: „Způsobili jsme ti velikou únavu, neboť jsi starý muž. Napříště ti nedovolíme, abys nás opustil; ne, postavíme kostel u brány našeho království a ty v něm budeš sloužit a říkat modlitby.“ Rabban Sauma řekl: „Kdyby můj pán král přikázal Mar Jahballahovi, katlikosovi, aby přišel a přijal dary, které mu poslal Mar papa, a posvátná roucha, která mu určil, mohl by on zřídit ten kostel, který král hodlá postavit u brány svého království, a posvětit jej.“ A tyto věci se tak staly.

A protože nebylo naším úmyslem vyprávět a po pořádku vyložit všechny nedůležité věci, které Rabban Sauma vykonal a viděl, zkrátili jsme velmi

53. *Fakiolion* je řecké slovo pro šátek na hlavu. Korunou je patrně míněna mitra. Slovo *pethicha* ponechává Budge v syrské podobě a vykládá je jako bulu. Listy Mikuláše IV. z dubna 1288 Arghunovi, Mar Jahballahovi a Rabbanu Saumovi se dochovaly v papežských registrech. Že papež katlikosovi potvrdil patriarchální moc nad celým Východem, je podání východosyrského autora.

54. Sauma odjel z Říma v dubnu 1288 a k Arghunovi se vrátil ještě téhož roku. „Brána království“ je panovníkův dvůr, královský tábor; o kostele postaveném těsně u králova stanu vypráví následující kapitola.

mnoho z toho, co on sám napsal ve svém vyprávění v perštině. A i ty věci, které jsou zde uvedeny, byly podle potřeby zkráceny nebo rozšířeny.⁵⁵

⁵⁵. Saumův perský cestopis se nedochoval; tato kapitola je jeho jediným, zkráceným svědectvím. Poselstvo dokládají i západní prameny: Arghunův dopis Filipu IV. z roku 1289, dochovaný v Paříži, se odvolává na vzkaz, který francouzský král poslal po Saumovi. Společné tažení se však neuskutečnilo; roku 1291 padl Akkon, poslední velká křižácká država v Palestině, a téhož roku Arghun zemřel.

VIII. Dobré skutky krále Arghuna a jeho smrt

[Léta 1288–1291, královský tábor ílchána Arghuna a Marágha v Ázerbájdžánu. Po návratu Rabbana Saumy z Evropy dává Arghun u svého stanu postavit stanový kostel, navštěvuje katolíkosa a dává pokřtít svého syna; kapitola končí jeho smrtí v březnu 1291.]

Roku 1598 Řeků [1287]¹ vydal král Arghun² příkaz, aby byl Mar Jahballaha přiveden do královského tábora, tak jak o to žádal Rabban Sauma. A ke cti katolikosově a také proto, aby posílil srdce všech křesťanů, kteří vyznávali Krista, a aby mezi nimi rozmnožil lásku k němu, postavil kostel tak blízko brány trůnu,³ že se provazy závěsů toho kostela proplétaly s provazy jeho příbytku. A uspořádal velkou hostinu, která trvala tři dny, a král Arghun sám nosil katolikosovi jídlo a podával číši s nápojem jemu i všem, kdo byli v jeho průvodu. Král také dbal o to, aby ctihodní muži, svatí otcové, kněží, jáhni a mniši v kostele bděli a odříkávali hodinky a aby ten, kdo tluče na dřevo,⁴ jímž se svolává k modlitbě, v tom kostele nikdy nezahálel. A tak rostla sláva křesťanů, východních i západních,⁵ až nakonec jedněmi ústy volali: „Požehnán buď Pán, který nás obohatil! Pán navštívil svůj lid a zjednal mu vykoupení!“⁶ A když se královský tábor stěhoval, kněží stěhovali i kostel a všechno, co k němu patřilo. Rabban Sauma se stal správcem

1. „Rok Řeků“ je seleukovská éra, počítaná od října 312 př. n. l.; rok našeho letopočtu dostaneme odečtením 311 (pro říjen až prosinec 312). Rok 1598 by odpovídal roku 1286/87; Rabban Sauma se však vrátil z Evropy až roku 1288. Už vydavatel syrského textu P. Bedjan proto poznamenává, že letopočet 1598 nemůže být správný (rok 1288 je rok 1599 Řeků); Budge opravuje údaj na 1600 (= 1288/89).

2. Arghun, syn Abakův, čtvrtý ílchán mongolské Persie (1284–1291). Sám byl buddhista, křesťanům však přál a hledal na Západě spojení proti egyptským mamlúkům – proto vyslal Rabbana Saumu do Evropy.

3. Tj. vchodu králova trůnního stanu. Budge: kostel byl stan. Stanové kaple v těsné blízkosti panovníkova obydlí popisují u velkých chánů Gűjűka a Műngkeho už Jan z Plana Carpini a Vilém z Rubruku.

4. Dřevěná deska (syr. nákosá), do níž se tluče paličkou, svolává ve východních církvích k modlitbě místo zvonů. Budge: „svatými otci“ jsou míněni biskupové.

5. Východními jsou míněni věřící církve Východu („nestoriáni“), k níž patřil katolikos i autor; západními patrně západosyrští jakobité a ostatní křesťané ílchánovy říše.

6. Zvolání spojuje slova Za 11,5 („Požehnán buď Hospodin, že jsem zbohatl“) se začátkem Zachariášova chvalo zpěvu (L 1,68).

toho kostela, jeho představeným a hospodářem a rozděloval jídlo a věci potřebné kněžím, jáhnům, vizitátorům a strážcům kostela. Tak to totiž přikázal král Arghun pro velkou náklonnost, kterou k němu choval, a proto, aby nikdy neustávala eucharistická oběť za něho ani modlitby, které se za něj konají.

A následujícího roku, to jest roku 1599 Řeků [1288],⁷ v měsíci ílúlu [září], přišel král Arghun do cely⁸ ve městě Maráze, aby navštívil Mar katolikosa. Předtím, v měsíci ábu [srpnu], dal pokřtít svého syna⁹ a přikázal mu, aby přijal svatá tajemství, která dávají odpuštění. A tak se šířilo zvěstování života a evangelium království nebeského se rozhlašovalo po celém světě, až se nakonec lidé ze všech stran scházeli do patriarchovy cely, aby odtud došli pomoci. A nebyli to pouze křesťané této víry, kteří se tam v zástupech hrnuli, aby jim Mar katolikos pomohl ve splnění jejich žádostí.¹⁰

Když pak tento stav věcí, o němž jsme mluvili, krátký čas potrvál, Bůh, Pán veškerenstva, Pán smrti i odchodu, přenesl krále Arghuna do sídla radostí a do lůna Abrahamova.¹¹ A při jeho odchodu spoutal zármutek celou církev, která je pod nebesy, neboť to, co se dalo před jeho časem a dalo se špatně, došlo za jeho času velké nápravy. A kdo by změnou panování neu-trpěl? Vždyť jak by tomu mohlo být jinak? Hle, je to věc těžká pro každého člověka a nesnadno se líčí. Vždyť kdy se člověk seznámí s královými velmoži a se všemi členy královského domu, o samém králi té doby ani nemluvě?

7. Září roku 1599 Řeků je září 1288. Bedjan váhá mezi roky 1288 a 1289; Budge opravuje letopočet na 1601 a klade událost do roku 1289 (září 1289 ovšem spadá ještě do roku 1600 Řeků). Je-li chybný letopočet předchozího odstavce, může být posunut i tento.

8. „Celou“ nazývá text patriarchovo sídlo (Budge: palác). Marágha, město východně od Urmíjského jezera v dnešním severozápadním Íránu, byla tehdy jedním ze sídel ílchánů i sídlem katolikosa.

9. Budge doplňuje jméno a rok narození: Charbanda, narozený roku 1281, pozdější ílchán Öldžeitü (1304–1316). Při křtu dostal jméno Mikuláš na počest papeže Mikuláše IV.; jeho matka Urukchatun byla křesťanka. V dospělosti přijal islám.

10. Budge: text je na tomto místě porušen a překlad nejistý. V syrském textu stojí doslova „ne od křesťanů víry“; Bedjan navrhuje číst „nejen“. Smysl je patrně ten, že pomoc u katolikosa hledali i jinověrci.

11. Arghun zemřel v březnu 1291 (Budge: 10. března) po několikaměsíční nemoci; perské prameny ji přičítají „elixíru dlouhého života“, který mu podával indický mnich. Lůno Abrahamovo: místo odpočinutí spravedlivých (L 16,22); o králi, který nebyl křesťan, je to výraz mimořádné vděčnosti.

IX. Král Gajchatu a Mar Jahballaha

[Léta 1291–1292, letní tábor ilchánů na Alataku a Marágha. Na trůn nastupuje Arghunův bratr Gajchatu, který křesťanům přeje; zestárlý Rabban Sauma staví v Maráze kostel Mar Mariho a Mar Jiřího.]

Církev strávila v tomto stavu několik dní, když tu náhle vystoupil mladší bratr zemřelého krále, který se jmenoval Irnaghin Tonghin, a byl korunován na krále pod jménem Gajchatu.¹ Ujal se žezla království a usedl na trůn svého bratra. Začal vládnout roku 1602 Řeků [1291],² v měsíci ábu [srpnu] toho roku. Všechno stvoření žilo v pokoji, vzpoura zemřela a skryla se, světlo spravedlnosti vzešlo a ukázalo se, neboť Gajchatu, blažený král, se neodchýlil od cesty svých otců. Každého z těch, kdo se drželi rozličných náboženství, potvrdil v jeho postavení a prokazoval úctu představeným všech věr, ať to byli křesťané, Arabové,³ židé, nebo pohané. Nehleděl na osobu žádného člověka, neuchýlil se ani neodbočil od spravedlnosti a zlato pro něj bylo jako struska. Jeho almužny byly bez míry a jeho milodarům nebylo konce. Neboť každý, kdo ho prosil, dostal, jak je psáno (L 11,10), a kdo hledal, nalezl; a zkušenost ukázala, že to platilo doslova.⁴

Na vládu tedy nastoupil v onom měsíci roku, o němž byla řeč výše. V den svátku památky svaté Marjam⁵ – její modlitba ať je nad světem! –, který se slaví v polovině měsíce ábu, vešel do kostela, který Dokuz-chatun⁶ zřídila

1. Gajchatu, syn Abakův a mladší bratr Arghunův, ilchán v letech 1291–1295, předtím místodržitel v Anatolii. „Irnaghin Tonghin“ je zkomolené tibetské buddhistické jméno Irindžin Dordži (Rinchen Dordže), které mu dali buddhističtí mniši; v Bedjanově syrském textu stojí 'YRNGYN TW-GYN, v jednom rukopise TWNGYN, odkud má svou podobu Budge.

2. „Rok Řeků“ je seleukovská éra, počítaná od října 312 př. n. l.: 1602 – 311 = 1291. Podle perských pramenů byl Gajchatu nastolen už koncem července 1291.

3. „Arabové“ (syr. Tajjájé) znamenají v tomto spise muslimy vůbec, bez ohledu na národnost; „pohaný“ jsou míněni hlavně buddhisté a vyznavači mongolského šamanismu.

4. Autor Gajchatuovi straní. Perské prameny ho líčí jako marnotratného a prostopášného vládce; jeho štedrost vyprázdnila pokladnu natolik, že se roku 1294 pokusil zavést po čínském vzoru papírové peníze, což skončilo zhroutilím obchodu.

5. Panna Maria (syr. Mart Marjam, „paní Maria“; tak i Budge). Svátek 15. srpna odpovídá západnímu Nanebevzetí a byzantskému Zesnutí Bohorodičky.

6. V syrském textu Távós-chatun (Budge: Tawus); míněna je, jak uvádí už Budge, Dokuz-chatun († 1265), hlavní manželka Hülegüova, křesťanka z kmene Keraitů, která s sebou v táboře vozila stanový kostel.

v požehnaném královském táboře. Pobývali totiž v té době na hoře, která se nazývá Alatak.⁷ Když náš otec katolikos sloužil svatá tajemství, král se radoval a velmi se veselil; a dal katolikosovi dary, totiž dvacet tisíc dinárů a devět nádherných díbádžů.⁸ Toho dne se tam shromáždili synové králů i dcery královen, emírové, velmoži i vojska. A sláva svaté katolické církve⁹ byla stejně veliká, ba ještě větší, než byla dříve. A srdce křesťanů nabylo odvahy a zesílilo, když poznali smýšlení vítězného krále a uslyšeli jeho slova, neboť jeho dobré vlastnosti a milostivé skutky se daly rukama nahlmatat. A den ode dne ta sláva rostla a lesk jejich církve se rychle rozmáhal; a dělo se to díky velké péči a prozíravosti a díky moudré správě Mar katolikosa, při níž užíval svého rozumu k oslavě synů království.¹⁰

Protože pak Rabban Sauma byl už starý muž, stal se mu tvrdý život Mongolů a dlouhé pobývání v pustinách nesnesitelným. Vymohl tedy na vítězném králi Gajchatuovi, aby vydal rozkaz, že smí ve městě Maráze postavit kostel a uložit v něm nádoby a roucha určená k bohoslužbě v onom kostele, který zemřelý král Arghun zřídil v královském táboře. A král jeho žádosti vyhověl. Jakmile toto svolení dostal, vydal se ihned na cestu do města Marághy a vzal s sebou nádoby a roucha k bohoslužbě Mar katolikosa. Položil základy a vystavěl krásný kostel zasvěcený jménu Mar Mariho a Mar Jiřího, slavného mučedníka.¹¹ A byly do něj uloženy ostatky čtyřiceti mučedníků, Mar Štěpána, Mar Jakuba, který byl rozsekán na kusy, a Mar

7. Alatak (turecky Ala dağ, „Pestrá hora“; tak i Budge): pohoří severně od jezera Van v dnešním východním Turecku, kde měli ilcháni od Hülegüových dob letní sídlo.

8. Díbádž (arab., z per. díbá): hedvábný brokát; Budge vykládá: roucha z hedvábí protkávaného zlatými nitmi (vydavatel syrského textu Bedjan: hedvábné roucha). Devítka byla u Mongolů šťastným číslem a vzácné dary se dávaly po devíti kusech. Dvacet tisíc dinárů odhaduje Budge na 10 000 liber své doby (1928).

9. „Katolická“ tu znamená „obecná“: autor tak nazývá vlastní církve Východu, nikoli církve římskou.

10. Budge rozumí: královského rodu. V biblické řeči ovšem „synové království“ (Mt 13,38) znamenají také věřící.

11. Mar Mari: podle východosyrské tradice žák apoštola Addaje, který hlásal evangelium v Mezopotámii a založil biskupský stolec v Seleukii-Ktésifónu; je ctěn jako zakladatel církve Východu. Mar Jiří (syr. Gívgaris) je svatý Jiří, mučedník z počátku 4. století.

Demetria, mučedníka.¹² Vybavil jej drahocennými nádobami a rouchy pro bohoslužbu všeho druhu a založil řadu nadání, z nichž by se mohlo vždy opatřovat a udržovat všechno, čeho bude pro kostel zapotřebí. A to učinil s pomocí vznešeného Mar Jahballahy, katolíkosa. A v létě následujícího roku přišel vítězný král Gajchatu dvakrát do cely v Maráze, pobyl u Mar katolíkosa tři dny a radoval se převelikou radostí. A dal Mar katolikosovi veliké dary a obdarování, totiž zlatou pajzu, to jest tabulku, které se říká „sunkor“,¹³ a sedm tisíc dinárů.

12. Čtyřicet mučedníků: patrně čtyřicet mučedníků sebastských (kolem roku 320), ctěných na Východě i Západě; Budge na jiném místě knihy myslí na perské mučedníky za Šápúra II. Mar Štěpán je podle Budge prvomučedník Štěpán (Sk 6–7). Mar Jakub zvaný Rozsekaný (Intercisus) byl perský křesťan umučený podle legendy roku 421 za krále Bahráma V. (Budge: Warharan V.). Mar Demetrios je patrně svatý Demetrios Soluňský.

13. Pajza: kovová tabulka, kterou mongolští panovníci propůjčovali moc jednat jejich jménem. Budge: „sunkor“ znamená raroha (loveckého sokola); zlatou pajzu s vyobrazenými rarohy dostávali podle Marka Pola jen nejvyšší velmoži a směli s ní na cestě zabírat koně i jiný majetek.

X. Smrt Rabbana Saumy a králů Gajchatua a Bajdua

[Léta 1293–1295, Marágha, Bagdád a královský tábor na Alatau. Rabban Sauma dokončuje svůj kostel a v lednu 1294 umírá v Bagdádu; v bojích o trůn hynou ílcháni Gajchatu a Bajdu a moci se ujímá Arghunův syn Gházán.]

Rabban Sauma se dnem i nocí lopotil v kostele, který postavil, a všechno v něm dokonale uspořádal. Výdaje na stavbu kostela a na zřízení nadání, to jest vakfu, které mu bylo určeno, dosáhly částky sto pět tisíc zúzů,¹ více či méně. Pravidelně konal bohoslužbu a odříkával hodinky a byl nadmíru horlivý v tom, aby se eucharistická bohoslužba, kterou v tom kostele zavedl, sloužila bez ustání. A našel velké odpočinutí v cele, kterou si postavil po boku kostela; až dodnes je on sám její ozdobou a modlitby i slavení eucharistie v ní neustávají. Kéž mu náš Pán dá jako odměnu za jeho námahu blaženost nebeského království a podíl se svatými ve vznešených končinách nejvyššího nebe. A když dokončil kostel, o němž jsme výše mluvili, sestoupil Rabban Sauma ve službě Mar katolíkosa do Bagdádu, roku 1605 Řeků [1293].²

A když v měsíci prvním tešří [říjnu] toho roku král Bajdu,³ syn bratra krále Abaky, uspořádal na místě zvaném Sirzur⁴ velkou hostinu na počest katolíkosa a shromáždil k ní všechny hodnostáře svého dvora, vstal od ní Rabban Sauma churav, s tělem rozladěným, a padl, zachvácen horečkou. Dru-

1. Vakf (arab. waqf): v islámském právu nezcizitelná zbožná nadace; text tak označuje nadání kostela. Zúz je stříbrná mince; podle údaje v závěru spisu šlo šest zúzů na jeden dinár, takže jde o 17 500 dinárů. Budge odhaduje částku s otazníkem na 8 250 liber své doby.

2. „Rok Řeků“ je seleukovská éra, počítaná od října 312 př. n. l.; rok 1605 začal v říjnu 1293 a první tešří, o němž je řeč vzápětí, je tedy říjen 1293 (1605 – 312). Budge vztahuje údaj měsíce k Saumově cestě; syrský text jej spojuje až s Bajduovou hostinou. Bagdád byl od konce 8. století sídlem katolikosů církve Východu.

3. Bajdu († 1295), vnuk Hülegüův a synovec Abakův. Králem ho autor nazývá předčasně – ílchánem se stal až roku 1295; tehdy byl jedním z princů a pobýval v Iráku. Syrský text tu má dvakrát podobu Bajdar (u Budge Baidar a Bidar, s opravou na Baidu), dále už Bajdó.

4. Budge: Šahrazúr v Kurdistánu – kraj a někdejší město poblíž dnešní Sulajmánije v iráckém Kurdistánu.

hého dne se rozloučil s králem Bajduem a dorazil do města Arbílu kvůli naléhavým záležitostem a aby se potěšil s lidmi z církve.⁵ Nemoc Rabbana Saumy se zhoršovala a zmocnily se ho kruté bolesti, ale udržel se naživu, dokud katolikos nedorazil do města Bagdádu. Jeho choroba ztěžkla, uzdravení se dalo na útěk, nad jeho životem se ztratila naděje a on odešel z tohoto světa nicoty a soužení do světa svatosti a do města svatých, do Jeruzaléma, který je v nebesích, v noci na neděli po Zjevení Páně, kdy se říká modlitba začínající slovy „Le’edtach lukdam“, 10. druhého kánúnu [ledna] téhož roku.⁶ Jeho svaté tělo bylo pohřbeno v Dárat Rhómájé,⁷ na severní straně oltáře, venku ve vnitřním dvoře, na jižní straně domu modlitby. Kéž je jeho úděl s otcí katolikosy, mezi něž byl uložen! A kéž mu náš Pán dá odpočinutí a postaví ho po své pravici ve veliký den odplaty, kdy odměnou spravedlnosti a vahami pravdy odplatí každému podle jeho práce!

Mar Jahballaha, katolikos, nesl smrt Rabbana Saumy s převelikým zármutkem a jeho pláč dolehl až k nebesům; truchlil s lidem v jeho žalu, aby nikdo nemohl říci, že se přemáhá a truchlí stranou od nich. Velmoži a přední muži, to jest správcové, a všichni otcové města Bagdádu ho přišli potěšit, ale útěchu přijal jen s největší námahou třetího dne a vrátil se na svůj stolec. A bylo namístě, aby trpěl, a velel to zákon přirozenosti, neboť zesnulý byl muž statečný; byl silnou paží a oporou brány patriarchovy cely, nejen samého katolikosa, ale každého křesťana, který k němu přišel.

A katolikos strávil onu zimu v Bagdádu. V den velkého svátku⁸ se vydal na cestu a setkal se s vítězným králem Gajchatuem na Alataku, kde byl královský tábor. A král ho poctil mnoha dary, to jest dal mu plášť veliké ceny

5. Arbíl: dnešní Irbíl v iráckém Kurdistánu, město s početnou křesťanskou obcí a sídlo metropolit. Budge překládá nejistě „užil laskavosti (?) lidí z církve“; syrské busámá znamená potěšení, radost.

6. Neděle se ve východosyrském obřadu označují počátečními slovy hymnu toho dne (Budge překládá: „Tvé církvi“). Druhý kánún roku 1605 Řeků je leden 1294; 10. leden toho roku skutečně připadl na neděli, první po Zjevení Páně (6. ledna). Syrský text má jen „desátého kánúnu“; že jde o druhý kánún, doplnil už vydavatel Bedjan a po něm Budge.

7. Syřsky „Dvůr Římanů“ (arab. Dár ar-Rúm): křesťanská čtvrt’ s kostelem a klášterem v Bagdádu, sídlo a pohřebiště katolikosů. „Římany“ jsou tu míněni Byzantinci, podle nichž čtvrt’ patrně dostala jméno.

8. Velikonoce, roku 1294 dne 18. dubna. Alatak je letní sídlo ílchánů v horách severně od jezera Van (viz kap. IX).

a dva nádherné jízdni mezky, přidělil mu „sukur“, to jest šather,⁹ a dal mu šedesát tisíc zúzů.¹⁰ Neodepřel mu nic, oč Mar katolikos požádal, kdykoli jen otevřel ústa. Potom se Mar katolikos vrátil z tábora vítězného krále a položil základy svatého kláštera svatého Mar Jana Křtitele na severní straně města Marághy, ve vzdálenosti asi dvou třetin parasangy,¹¹ více či méně, od města, v roce, o němž byla řeč, na konci měsíce hazíránu [červen]. Zdi vystavěl téměř až do vrchu a chrámovou loď až tam, kde začíná střecha.

Tu se náhle strhly bouře a v království se vysoko zvedly vlny zmatku; emírové se zachovali ke králi zrádně, vichry utrpení zesílily nad světem a na stvoření padl zmatek. A lidé byli zabíjeni bez dostatečné příčiny a velmi mnoho vesnic bylo násilím vypleněno vojáky. V zimě roku 1606 podle letopočtu Javanova [1294/95] byly přerušeny cesty z Ázerbájdžánu do Bagdádu a do Dijárbakru¹² a bojovníci neustávali v rozbrojích, které rozpoutali, až nakonec zahubili krále Gajchatua násilnou smrtí a vydali království králi Bajduovi. Ten nešťastný princ přijal království jen ze strachu o svůj život. Zůstal na trůně od 24. nísánu [dubna] do 25. ílúlu [září] téhož roku, více či méně.¹³ Spravoval a kraloval ve zmatku a prodlužoval své dny v ustavičném strachu.

Aniž bychom své vyprávění příliš protahovali a své dějiny, které mají určitý cíl, obraceli poněkud jinam, nelze úplně vylíčit úklady, úskoky, lstivé nástrahy a zrádné skutky, které nepřátelé království rozpoutali za pěti mě-

9. Sukur (mongolsky šükür) i šather (persky čatr) znamenají slunečník nošený nad hodnostářem jako odznak vysoké hodnosti; Budge tu druhé slovo rovnou překládá „slunečník“.

10. Syrský text výslovně uvádí šedesát tisíc zúzů. Podle poměru uvedeného v závěru spisu deset tisíc dinárů. Budge tu klade 60 000 zúzů naroveň 5 000 dinárů čili 2 500 liber; jeho přepočty nejsou jednotné.

11. Parasanga (perská míle) měří asi 5,5 až 6 km; slovo „dvou“ doplnil Budge, který vzdálenost odhaduje na dvě míle; Bedjanův text má patrně „asi třetinu parasangy“ a dva rukopisy množné číslo „třetin“. Klášter svatého Jana Křtitele byl podle kap. XV dokončen a vysvěcen až v září 1301; roku 1317 v něm byl Mar Jahballaha pohřben.

12. Javan je biblické jméno Řeků (Gn 10,2); „letopočet Javanův“ je tedy táž seleukovská éra a zima roku 1606 je zima 1294/95. Dijárbakr: kraj na horním Tigridu kolem města Ámidu (dnešní Diyarbakır v jihovýchodním Turecku).

13. Gajchatua svrhlo spiknutí emírů; v březnu 1295 byl uškrcen tětívou, aby nebyla prolita královská krev. Bajdu byl ílchánem jen od jara do podzimu 1295: když jeho vojsko přešlo ke Gházánovi, dal se na útěk, byl zajat a počátkem října popraven.

síců zápasu mezi Bajduem a vítězným králem Gházánem,¹⁴ synem zemřelého krále Arghuna. Abychom to řekli krátce: vrahové blaženého krále Gajchatua ukládali o život i jeho nástupci Bajduovi. Tehdy nastal rozkol a celý svět se ocitl ve zmatku. Národy Arabů povstaly, aby se pomstily církvi a jejím dětem za zkázu, kterou jim způsobil otec těchto králů.¹⁵ Tu náhle, v neděli, kdy se říká modlitba „La-mese puma“,¹⁶ toho roku, 25. ílúlu, se roznesla zvěst o útěku krále Bajdua a o jeho záhubě a s ní přišly i důkazy toho, že Bůh církev vskutku a vpravdě opustil.

14. Gházán, syn Arghunův, ílchán v letech 1295–1304, do té doby místodržitel Chorásánu, vychovaný jako buddhista. V červnu 1295 přijal na radu emíra Naurúze islám, čímž získal muslimské emíry i vojsko; v listopadu 1295 byl nastolen.

15. Míněn je Hülegü (1256–1265), zakladatel dynastie ílchánů, který roku 1258 dobyl Bagdád a dal usmrtit posledního abbásového chalífu; křesťané byli tehdy ušetřeni a za prvních ílchánů požívali přízně. „Arabové“ jsou v tomto spise muslimové vůbec.

16. Opět označení neděle počátkem hymnu (Budge překládá: „Ústa nestačí“). 25. září 1295 připadlo na neděli.

XI. Pronásledování Mar Jahballahy a křesťanů v Maráze

[Podzim 1295 až jaro 1296, Marágha a Tabríz. Po Gházánově vítězství rozesílá emír Naurúz rozkaz bořit kostely; katolikos je v Maráze zajat, mučen a vydírán, před zabitím ho zachrání arménský král a zimu stráví na útěku a v úkrytech.]

A jistý muž, jeden z emírů, který se jmenoval Naurúz¹ a nebál se Boha, se dal do díla a rozeslal listy po rukou poslů a nechal do čtyř stran panství tohoto království rozletět rozkaz tohoto znění: „Kostely ať jsou vyvráceny z kořene a oltáře ať jsou převráceny, slavení eucharistie ať ustane a chvalozpěvy i zvuky svolávání k modlitbě ať jsou zrušeny; a představení křesťanů i představení židovských shromáždění a přední muži mezi nimi ať jsou pobiti.“²

A téže noci se zmocnili Mar katolikos v jeho cele v Maráze³ a venku mimo dům nikdo o jeho zajetí nic nevěděl, dokud se nerozednilo. A od rána toho dne, což byl druhý den týdne [pondělí], vcházel do jeho cely a vyplnili všechno, co v ní bylo, to, co bylo staré, i to, co bylo nové, a nenechali ve zdech ani hřebík.

A následující noci, na třetí den týdne [úterý], což bylo 27. ílulu [září], bili katolikos celou noc ti, kdo se ho zmocnili. A co se týče ctihodných mužů, kteří byli s ním, některé z nich Arabové svázali nahé provazy; jiní odhodili svůj šat a dali se na útěk a jiní se vrhali z vysokých míst dolů. A katolikos pověsili na provaze hlavou dolů, vzali hadr, jímž se utírá, to jest prachov-

1. Emír Naurúz († 1297), syn Arghuna-aky, dlouholetého mongolského místodržitele Chorásánu, horlivý muslim. Po letech vzpoury se smířil s Gházánem, přiměl ho roku 1295 přijmout islám a po jeho vítězství se stal nejmocnějším mužem říše; roku 1297 upadl v nemilost a byl popraven.

2. Rozkaz odpovídá výnosu, který podle perských pramenů vydal na podzim 1295 sám Gházán: měly být zbořeny buddhistické chrámy, kostely i synagogy. Autor vinu přičítá jen Naurúzovi. „Shromážděními“ židů jsou podle Budge míněny synagogy; svoláváním k modlitbě je tlučení na dřevěnou desku (viz kap. VIII).

3. Podle závěru předchozí kapitoly v noci na pondělí 26. září 1295. Podmět „Arabové“, tj. muslimové města, doplňuje na tomto místě Budge. Cela: patriarchovo sídlo v Maráze, postavené vedle kostela Mar Šalíty.

ku, nasypali do něj popel a uvázali mu jej přes ústa; a jeden ho bodal do prsou rožněm a říkal: „Opusť tuto svou víru, abys nezahynul; staň se Hagarovcem⁴ a budeš zachráněn.“ A katolikos plakal a neodpověděl jim ani slovo. A bili ho holí přes stehna a přes zadek. Vyvedli ho také nahoru na střechu cely a říkali: „Dej nám zlato, a pustíme tě; ukaž nám své poklady, ukaž nám věci, které jsi ukryl, a odhal nám své skryše, a pustíme tě.“

A Mar katolikos, protože byl oděn tělem slabým a citlivým na bolest, se bál smrti. I začal na střeše volat: „Kde jsou učedníci? Jak to, že se ti, které jsem vychoval, dali na útěk? K čemu je nám majetek? Pojd'te a vykupte svého otce od těch, kdo ho chtějí neprávem prodat, vykupte svého mistra.“ Lid pak, muži i ženy, mladíci i děti, v temnotě půlnoci křičel s hořkými slzami, ale nikdo se pro strach nemohl ke katolikosovi přiblížit. Přece však nacházeli pomoc ve svém pláči a utíkali se ke své modlitbě se slovy: „Ano, hory, padněte na nás! Pahorky, přikryjte nás!“ (L 23,30). A tak se naplnilo proroctví proroka Syřanů,⁵ který řekl:

Protože jsme pohrdli cestou a hleděli jsme na ni s velkým opovržením, učinil nás Bůh potupou pro ty, kdo jsou vně, abychom od nich pili posměch. Nečistí zpustošili naše kostely, protože jsme se v nich nemodlili tak, jak se sluší; poskvrnili oltář, který je před ním, protože jsme u něj nekonali službu čistou.

Nakonec, abychom své vyprávění nečinili příliš dlouhým, někteří z učedníků patriarchovy cely šli a udělali dluh patnácti tisíc zúzů⁶ a dávali ty peníze po částech Arabům v naději, že tak katolikosa vykoupi. A když ti, kdo se katolikosa zmocnili, dostali částku pěti tisíc dinárů a kalichy a eucharistické patény a všechno, co bylo v cele, i onen dluh, vyšli z cely v poledne třetího dne týdně.

4. Hagarovci, synové Hagarini: muslimové, pokládání za potomky Abrahamovy otrokyně Hagar a jejího syna Izmaela. Budge překládá syrské *hagarája* jako „mohamedán“. U slova „rožeň“ v téže větě uvádí Budge v závorce i syrský výraz (*bukšina*).

5. Budge: Efrém Syrský († 373), jáhen v Nisibis a Edesse, největší básník a učitel syrské církve. Budge uvádí i syrskou poznámku vydavatele Bedjana: „Mar Efrém, čtení I, oddíl II, čtvrtý den týdně Prosby, v první polovině čtení.“ Jde patrně o Prosbu Ninivanů, třídní půst konaný tři týdny před začátkem velkého půstu, při němž se předčítají kající básně připisované Efrémovi.

6. Šest zúzů šlo na jeden dinár, patnáct tisíc zúzů je tedy 2 500 dinárů; Budge váhá mezi 2 500 a 7 500 librami své doby. „Oním dluhem“ v následující větě jsou podle něj míněny peníze, které se učedníci zavázali zaplatit.

A tehdy se strhla veliká vřava a národy Arabů se s velkým nápořem přihnaly, aby zbořily veliký kostel Mar Šalíty,⁷ svatého mučedníka, a zbořily jej. A pobraly všechno, co v něm bylo, závěsy i nádoby a ostatní věci, jichž se užívá při bohoslužbě. A hluk jejich křiku a bouře jejich pokřiků ořásaly bezmála samou zemí i těmi, kdo na ní bydlí. Čtenář těchto dějin, protože nebyl zastížen uprostřed té bouře, si možná pomyslí, že pisatel vypráví báchorku; má-li se však říci holá pravda, ten, kdo tu píše, volá Boha za svědka, že není možné náležitě vyličit a zapsat ani jedinou z událostí, které se staly!

V onom kostele pak, který postavil Rabban Sauma, byl tehdy ubytován král Hethum, takpur Arménů,⁸ a velikostí svých darů a pomocí svých vojáků jej zachránil před zkázou. A katolikos, když unikl z rukou těch, kdo se ho zmocnili, utekl k němu a té noci se skryl. Ráno následujícího dne, což byl čtvrtý den týdne [středa], přišel jistý emír, jeden z poslů výše zmíněného Naurúze, a přinesl listy, které nařizovaly katolikosa zabít. A zmocnil se mnoha mužů, mezi nimiž byli i někteří z lidí krále takpura, a řekl jim: „Ukažte mi katolikosa, neboť s ním mám jisté jednání.“ Když to Mar katolikos uslyšel, srdce se mu zachvělo, utekl z kostela a opustil takpura; a král takpur usmířil emíra jistými dary, které mu dal, a ten z Marághy odešel.

Po několika dnech se král takpur sám vydal do Tabrízu a Mar katolikos změnil všechn svůj šat, vyšel sám v podobě jednoho ze sluhů a doprovázel takpura až do města Tabrízu, kam dorazil král Gházán.⁹ A katolikos se sedm dní skrýval, dokud se takpurovi nepodařilo předstoupit před krále Gházána a oznámit mu, co se s ním stalo; potom ho takpur vyzval, aby šel a spatřil krále. Protože se pak lidé, kteří pravidelně sloužili v katolikosově cele, rozprchli, zůstalo s katolikosem jen několik chudých mladíků, kteří k

7. Hlavní kostel východních křesťanů v Maráze, který Mar Jahballaha za Arghuna nákladně přestavěl (kap. VII) a u něhož měl svou celu. Mar Šalíta je východosyrský světec, podle tradice asketa 4. století; text ho nazývá mučedníkem.

8. V syrském textu Chétam (Budge: Khetam čili Hathom); jde o Hethuma II., krále kilikijské Arménie, který vládl s přestávkami od roku 1289 a roku 1307 byl zavražděn; „takpur“ je arménské *tagavor*, „král“. Jako vazal ílchánů se roku 1295 vypravil k jejich dvoru a přimlouval se tam za křesťany. Budge překládá, že král do kostela „sestoupil“; syrské sloveso tu znamená spíše „ubytoval se“.

9. Gházán, syn Arghunův, ílchán v letech 1295–1304; islám přijal v červnu 1295. Tabríz, hlavní město Ázerbájdžánu a sídlo ílchánů, obsadil po Bajduově pádu počátkem října 1295.

němu přilnuli, a ti s ním předstoupili před krále Gházána. A král ho neznal; pozdravil ho a položil mu dvě otázky: „Odkud přicházíš?“ a „Jak se jmenuješ?“, a to bylo všechno. Katolikos mu odpověděl a požehnal mu a pak vyšel a do kostí mu vstoupilo chvění.

To však nebylo jen ze strachu před smrtí, nýbrž z toho, že viděl, kam až to došlo se syny křtu!¹⁰ A protože ho utěšoval anděl a jeho bdělá mysl ho napomínala slovy: „Nepřišlo na vás žádné pokušení, leč takové, jaké je od synů lidských“ (1 K 10,13), zachovával si i nadále odvalu a s pláčem a sténáním říkal: „Kdo dá mé hlavě vodu a mým očím prameny slz, abych dnem i nocí oplakával zkázu dcery svého lidu?“ (Jr 9,1).¹¹ Tak se ty věci staly.

V těch dnech pak byla zima a královský tábor se přestěhoval do zimoviště v Múghánu;¹² a Naurúz, ten proklatce, byl v Tabrízu. A katolikos se bez peněz na výdaje, bez zvířete k jízdě i bez jakéhokoli soumara vrátil do Marághy. Zůstal několik dní ve své cele, a tu ho přišli hledat jiní lidé; unikl však jejich rukám útekem, a přece se tam, ač se značným nebezpečím, den co den vracel. Bylo přece dobře známo, že všechna sláva, která je z tohoto světa, na sebe nakonec přivolává ponížení, které je od Boha, a že sláva nakonec náleží jen hlubokému ponížení, které člověk snáší pro Boha. Té zimy poslal katolikos do královského tábora jednoho ze svých učedníků, aby dosáhl změny rozkazů a oznámil králi, jak se věci mají. Ten se však vrátil jako člověk, který prchá, neboť nebylo nikoho, kdo by se věci křesťanů ujal nebo kdo by se slitoval nad těmi, kdo byli zdrčení. Tento učedník jen s největší námahou unikl z rukou muže, který byl nevěřící a který opustil svou víru a stal se Hagarovcem.

Po svátku Narození roku 1607 Řeků [1295],¹³ v neděli, kdy se říká modlitba začínající slovy „Mare kul kad bademuta“, přitáhli proti katolikosovi znovu poslové Naurúze, toho proklatce. Nesli v rukou rozkazy, které pravi-

10. Budge: tj. s křesťany.

11. Tak číslují verš Vulgáty, Bible kralická i Budge; v novějších českých překladech je to Jr 8,23.

12. Múghán: step při dolním toku Araksu a Kury u Kaspického moře (dnes na pomezí Ázerbájdžánu a Íránu), obvyklé zimoviště ilchánů.

13. „Rok Řeků“ je seleukovská éra, počítaná od října 312 př. n. l.; jde o Vánoce roku 1295 (1607 – 312). 25. prosinec připadl toho roku na neděli, první neděle po svátku je tedy 1. leden 1296. Neděle je opět označena počátečními slovy hymnu (Budge překládá: „Pán všeho v obraze“).

ly: „Vydej nám, katolikosi, těch deset tisíc dinárů, které jsi dostal za času krále Gajchatua. Hle, tu je tamga,¹⁴ to jest listina zpečetěná emírovou pečeti, a v ní rozkaz, abys je vrátil.“ Katolikosova cela však byla prázdná, neboť byla už dávno vyplněna. Když to služebníci cely uslyšeli, hned se rozprchli a hledali útočiště v útěku a katolikos zůstal v rukou Mongolů, kteří se stali muslimy, a těch, kdo je přivedli. A na syny církve padl strach – jak veliký, řekl bys, jak veliký! –, a utekli dokonce i ctihodní starci, kteří byli v cele; Mar katolikos zůstal sám v rukou těch prokletých a nestoudných lidí. Té noci jim slíbil, že jim dá vesnici, ale oni nechtěli přijmout nic než zlato. A když mu hned nato začali hrozit bitím, začal si půjčovat peníze a dávat jim je, a po celý ten den, což byl první den týdne [neděle], až k večeru od něho vybrali dva tisíce dinárů.

Tehdy se někteří z jeho učedníků uradili s Mar katolikosem, že mu pomohou k útěku a vysvobodí ho z rukou těch nestoudníků. Zprvu se toho bál, ale když na něj naléhali, dal si říci. A za kuropění ho vyvedli ven malým otvorem v komnatě, v níž byl uvězněn. Ten otvor byl tak malý, že by si člověk pomyslel, že jím neproleze ani dítě; a spustili ho dolů a on odešel na jiná místa a skrýval se.

A když se rozednilo, muslimští Mongolové se velmi rozhněvali a nevěděli, co mají dělat. A také se báli, aby se jim někdo nepomstil se slovy: „Zahubili jste katolikosa.“ Proto hned vyšli z města a vydali se na cestu do Bagdadu.

A zatímco tito lidé odcházeli, dorazil jiný posel, zlý člověk, který byl ještě horší než prokletý Naurúz. A byl s ním křesťan, který se stal muslimem, a přinesl s sebou jiný rozkaz, podle něhož mělo být vydáno třicet šest tisíc dinárů. A protože se Mar katolikos skrýval, zmocnili se ti nestoudní poslové některých učedníků z cely a mnoha ranami a mukami přivedli těla těch učedníků do stavu úplné bezmoci. A pověsili je hlavou dolů ve dnech mrazu a sněhu, kdy byla zima krutější než kterákoli, jakou kdy předtím lidé zažili. A teprve když se shromáždili všichni lidé ve městě, aby dosáhli jejich propuštění, byli učedníci s největší námahou vysvobozeni z rukou těch

14. Tamga (turk. a mong.): pečeť, původně rodové znamení, a v přeneseném smyslu i listina jí opatřená.

zlých lidí tím, že bylo zapláceno šestnáct tisíc dinárů.¹⁵ A katolikos a všichni, kdo se ho drželi, ať to byli ctihodní starci, mniši, nebo laici, byli pronásledováni od každého člověka a museli se skrývat v domech laiků. A když se pronásledovatelé dověděli, že jsou v některém domě, ti, kdo se v něm skrývali, hned odcházeli do jiných domů. A tak to trvalo až do velkého svátku Vzkříšení.¹⁶

15. Budge přepočítává 36 000 dinárů na 18 000 a 16 000 dinárů na 8 000 liber své doby. Pro srovnání: stavba a nadání kostela Rabbana Saumy stály podle kap. X sto pět tisíc zúzů, tedy 17 500 dinárů. Číslovku „šestnáct“ opatřil vydavatel syrského textu Bedjan otazníkem.

16. Velikonoce roku 1296 připadly na 25. března.

XII. Král Gházán prokazuje Mar Jahballahovi úctu

[Jaro a léto roku 1296: zimoviště Múghán, Marágha a královský tábor v Ughanu. Ílchán Gházán vrací katolikosovi výnosem jeho práva i uloupený majetek a přijímá ho s poctami; vypravěč přitom vypočítává, co církev ztratila za Naurúzova pronásledování.]

Když pak slunce sestoupilo do znamení Berana¹ a stvoření se trochu ohřálo, poslal katolikos jednoho z mnichů celý² k vítěznému králi Gházánovi³ na místo, které se nazývá Múghán⁴ a je zimovištěm všech mongolských králů, aby mu požehnal a aby ho zpravil o událostech, které se mu přihodily. A když ten mnich dorazil do královského tábora a postaral se o to, aby navštívil všechny emíry, uvedli ho před tvář vítězného krále a on mu v úplnosti oznámil všechna slova, která mu Mar katolikos řekl: „Požehnán buď váš trůn, králi, ať stojí pevně navěky a vaše símě ať na něm jistě sedí až navěky.“ Král se zeptal: „Proč k nám katolikos nepřišel?“ A mnich odpověděl: „Protože byl v onom zmatku pověšen a krutě bit, až se jeho hlava dotýkala země. Pro krutou bolest, která se v něm vzbudila, nemohl přijít, aby se králi poklonil, a to je důvod, proč poslal mne, abych nad vámi, můj pane králi, vyslovil jeho požehnání. Až však vítězný král v pokoji dorazí do Tabrízu, ať už bude katolikos nemocen, nebo zdrav, přijde, aby vás pozdravil a poklonil se vám.“

A Bůh způsobil, že ta slova našla milost v očích krále, a ten dal katolikosovi podle zvyku výnos (pukdana), v němž bylo stanoveno, že se od křes-

1. Slunce vstupovalo do znamení Berana o jarní rovnodennosti, ve 13. století kolem 13. března. Je březen 1296; předchozí kapitola skončila Velikonocemi toho roku (25. března).

2. Katolikos je hlava Církve Východu, zde Mar Jahballaha III. (v úřadu 1281–1317). „Celou“ nazývá text patriarchovo sídlo s kostelem a obydlím mnichů; to hlavní bylo tehdy v Maráze, městě jižně od Tabrízu v dnešním íránském Ázerbájdžánu.

3. Gházán, syn Arghunův, vládl jako ílchán mongolské Persie v letech 1295–1304. Krátce před nástupem na trůn přijal islám; počátek jeho vlády provázelo pronásledování křesťanů, židů a buddhistů.

4. Múghánská step při dolním toku Araxu a Kury u Kaspického moře, na pomezí dnešního Ázerbájdžánu a Íránu. Pro mírné zimy tu ílcháni se svým dvorem a stády pravidelně zimovali.

ťanů nemá vymáhat daň z hlavy⁵; že žádný z nich nemá opustit svou víru; že katolikos má žít ve stavu, na jaký byl zvyklý; že se s ním má zacházet s úctou, která náleží jeho hodnosti; že má vládnout nad svým stolcem a že má držet hůl moci nad svou državou⁶. A vydal výnos do všech zemí a adresoval jej všem emírům podle jejich jmen a také vojákům a přikázal jim, aby vrátili všechno, co katolikosovi nebo svatým starcům násilím vzali, a aby mu vrátili i to, co vzali oni muži z Bagdádu a jejich poslové, o nichž jsme se zmínili výše.⁷ Nadto katolikosovi vyměnil a poslal pět tisíc dinárů na jeho výdaje a řekl: „To mu poslouží jako zásoba, dokud k nám nepřijde.“

Neboť Kristus svou církev neopouští. Obvazuje ty, kdo jsou zkroušeného srdce, vykupuje ty, kdo jsou pokorného ducha, je útočištěm chudých a je jejich pomocníkem v časech soužení. Bůh trestá v milosrdenství, a aby hříšníka získal, dává mu trpět. Jeho pokárání je pro člověka, který má rozum, a učí ho, že Bohu není cizí. A toho, kdo je pokoušen, nenechává pokoušet víc, než jeho síla unese.⁸ A znovu ho zahaluje svým slitováním a podpírá ho; a když ho vyzkoušel, shromazuje ho do ovčince života. Bůh – jeho sláva budiž uctívána! – obrátil srdce krále ke svému lidu, „neboť

5. Míní se džizja, daň, kterou muslimské právo ukládá nemuslimským poddaným; za dřívějších il-chánů se od křesťanů nevybírala a hrozila jim znovu po Gházánově přijetí islámu. – Budge: Bedjan [vydavatel syrského textu] má k dani z hlavy dlouhou poznámku, kterou zde překládám: „Roku 692 našeho Pána uložil Abd al-Malik Syřanům daň z hlavy. A vydal přísný výnos, aby každý šel do své země, do své vesnice a do domu svého otce a aby byl každý zapsán jménem a uvedl, čím je syn, a přiznal svou vinici, své olivy, svůj majetek, své děti a všechno, co má. Odtud vzešel zvyk vybírat daň z lidských lebek. Odtud vzešlo všechno zlo, které se valí na křesťanský lid. Předtím brali králové poplatek ze země, ne z lidí. A odtud začali synové Hagařini porobovat syny Aramovy porobou egyptskou. Běda nám však, neboť jsme zhřešili! Otroci nad námi panují. Hle, to je první daň z hlavy, kterou Arabové vybrali.“ Napsal Mar Dionysios, patriarcha jakobitů, roku 775 našeho Pána. (Budge tiskne „na tento lid až dodnes“ a letopočet 755; obojí je zde opraveno podle Bedjanova syrského znění.) – Abd al-Malik byl umajjovský chalífa (685–705). Kronika, z níž citát pochází, se dříve připisovala jakobitskému patriarchovi Dionysiovi z Tell Mahré († 845); dnes se označuje jako Zuqnínská kronika a klade se do doby kolem roku 775.

6. Budge vykládá: má svým žezlem vládnout rázně a rozhodně.

7. „Svatými starci“ a „svatými muži“ nazývá text biskupy a jiné hodnostáře z patriarchova okolí. Muži z Bagdádu jsou Naurúzovi poslové, kteří podle předchozí kapitoly v zimě 1295–1296 vymáhali na katolikosovi deset tisíc dinárů, vynutili na něm dva tisíce a po jeho útěku odešli do Bagdádu.

8. Odstavec je složen z biblických ohlasů, které předloha neoznačuje: srov. Ž 147,3; Ž 34,19; Ž 9,10 a 1 K 10,13.

srdce krále je vloženo do jeho rukou jako pramen vody; obrací je, kterým-koli směrem se mu zlíbí“ (Př 21,1).

A od toho dne začaly na celou církev svítit paprsky spásy. V krajích Arbíl byly kostely zpustošeny už dávno. V Tabrízu a v Hamadánu⁹ byly úplně zničeny a jejich základy byly vyrvány ze země. V Mosulu a v jeho krajích a v Bagdádu byly kostely vykoupeny za velmi vysoké ceny a za desítky tisíc dareiků¹⁰. Avšak kostel, který v Bagdádu postavil katolikos Makícha¹¹ na příkaz vítězného krále Hülegüa a věřící královny Dokuz-chatun¹², byl zabrán a s ním i katolikosova cela a palác, který patřival arabským králům. Když totiž Hülegü, otec těchto králů, dobyl a vyplenil Bagdád, dal ten palác katolikosovi Mar Makíchovi, aby v něm zřídil modlitební služby za něho a za jeho símě až navěky. Těm, kdo ten kostel a katolikosovu celu zabrali, aby na jejich místě zřídili mešity, to však nestačilo, ale přinutili křesťany, aby odtud vynesli dokonce i kosti dvou otců katolikosů a kosti svatých starců, mnichů a věřících, kteří tam byli pohřbeni. A tyto věci byly vykonány na příkaz onoho syna zatracení, onoho prokletého a zavrženého muže Naurúze¹³, nenávisníka spravedlnosti, nepřítel pravdy a milovníka lži.

A když se vrátil onen mnich, kterého Mar katolikos poslal ke králi, a přinesl s sebou výnos a vylíčil mu náklonnost emírů a velikost dobré vůle, kterou k němu vítězný král chová, byly otevřeny dveře cely a katolikos usedl

9. Arbíl je dnešní Irbíl v severním Iráku, sídlo východosyrského metropolity; Hamadán (starověké Ekbatany) leží v západním Íránu. Tabríz byl hlavním městem ílchánů.

10. Dareikos byla zlatá mince starých perských králů. Syrský text tu sám užívá toto z řečtiny přejaté slovo (*darikóné*) jako obecné označení zlatých mincí; míní se patrně zlaté dináry.

11. Makícha II., katolikos v letech 1257–1265 (Budge v závorce uvádí 1257–1263), předchůdce Mar Denhy. Po dobytí Bagdádu roku 1258 mu Hülegü daroval jeden z paláců abbásovského dvora – „arabskými králi“ míní text bagdádské chalífy –, kde katolikos zřídil kostel a své sídlo. Oba „otce katolikosy“, jejichž kosti byly odtud vyneseny, syrský text nejmenuje; Budge doplňuje, že šlo o Mar Makíchu a Mar Denhu († 1281).

12. Hülegü (vládl 1256–1265), vnuk Čingischánův, dobyvatel Bagdádu a zakladatel říše ílchánů; „otcem těchto králů“ ho text nazývá jako praotce dynastie, Gházán byl jeho pravnuke. Jeho hlavní manželka Dokuz-chatun († 1265; text píše Tukos) pocházela z kmene Kereitů a byla křesťanka Církve Východu.

13. Emír Naurúz, syn Arghun-aky, pomohl roku 1295 Gházánovi k trůnu a přiměl ho k přijetí islámu; poté byl nejmocnějším mužem říše a původcem výnosů proti křesťanům, židům a buddhistům. Roku 1297 upadl v nemilost a byl popraven (viz kap. XIV). „Syn zatracení“ je novozákonní označení Jidáše a antikrista (J 17,12; 2 Te 2,3).

na svůj stolec, shromáždil své rozptýlené stoupence a přivedl k sobě členy své domácnosti, kteří se uchýlili daleko. Toho dne byly výnosy přčteny v dívánu¹⁴ a každý přinesl to, co vzal. Z těch peněz si katolikos vzal, co bylo nutné na cestu ke králi Gházánovi. A vyšel z Marághy v měsíci tammúzu [červenci] toho roku, který připadl na měsíc ramadán, a byl to rok 1607 Řeků [1296]¹⁵, a šel na místo, které se nazývá Ughan¹⁶.

Dva dny po svém příchodu vešel před krále s náležitou okázalostí a obřadností. Král podle zvyku zapálil kadidlo a posadil katolikosa po své pravici; služebníci přinesli víno a král vzal číši a podal ji katolikosovi a také všem svatým mužům, kteří byli s ním. A od té doby s ním začal jednat s náklonností. A tou měrou, jak král krok za krokem zvyšoval úctu, kterou katolikosovi prokazoval, rostla nenávisť, která byla v srdcích katolikosových nepřátel; kuli zlé úklady a o všem, co se dalo, posílali zprávy onomu synu zatracení, onomu prokletému muži Naurúzovi.

14. Díván je úřad, zde místní správa a pokladna v Maráze (Budge vykládá: soudní shromáždění).

15. Letopočet „Řeků“ je seleukovská éra počítaná od podzimu roku 312 př. n. l.; rok 1607 trval od října 1295 do září 1296, jde tedy o červenec 1296. Muslimský postní měsíc ramadán roku 695 hídžry začal počátkem července 1296.

16. Budge uvádí i čtení Oghan. Patrně Údžán, město jihovýchodně od Tabrízu a letní sídlo ílchánů, které Gházán dal nově vystavět.

XIII. Další plenění a vraždění v Maráze

[Zima a jaro roku 1297, Marágha a poté okolí Hamadánu. Zatímco Gházán zimuje v Bagdádu, muslimové v Maráze dvakrát přepadnou patriarchovo sídlo, vyplení je a pobourají; katolikos se zachrání útekem a král pak nařídí uloupené věci vrátit.]

Roku 1608 Řeků [1296–1297]¹ sestoupil vítězný král, aby strávil zimu ve městě Bagdádu, a Mar katolikos zůstal v Maráze. I stalo se, že do Marághy přišel jistý muž, který byl nazýván jménem Šenach el-Tamur², a rozšířil zprávu, že má s sebou výnos, který přikazuje, aby byl zabit každý, kdo neopustí křesťanství a nezapře svou víru. Přidal mnoho hrozeb a zveličil přísnost toho výnosu a vložil do něho rozličné tresty, o jakých se ve světě nikdy předtím neslyšelo. Když to uslyšel lid Arabů³, stali se podobnými divochům, vyburcovali se k boji a jejich srdce zesmělela a zkrutěla; a v prudkosti své síly se celý jejich lid vrhl k cele a vyplenili všechno, co tam našli. To se stalo ve velkém postu, čtvrtého dne týdne [ve středu], který následoval po neděli, kdy se říká modlitba začínající slovy „Tau naudé va-nešab-bah“⁴.

A když se rozneslo, že to ten nestoudný člověk udělal bez jakéhokoli králova rozkazu a že jednal jen ze zloby své povahy a z velikosti své špatnosti, shromáždili se emírové a správci, kteří byli v Maráze, poradili se a rozhodli, že následující neděli vykonají soud a že cele vrátí rozličné cenné předměty, které z ní ti nestoudní lidé odnesli. Byly to předměty velmi vysoké ceny a byla mezi nimi zlatá pečeť, kterou patriarchální cele dal král

1. Letopočet „Řeků“ je seleukovská éra, počítaná od podzimu roku 312 př. n. l.; rok 1608 trval od října 1296 do září 1297. Gházán strávil zimu 1296–1297 v Bagdádu, někdejší sídle chalífů.

2. Budge uvádí i jiná možná čtení jména, která s otazníkem navrhl vydavatel syrského textu Bedjan: Šaing el-Tajmur nebo Šach el-Tajmur.

3. „Araby“ (syrsky Tajjájé) nazývá text muslimy vůbec; o skutečné Araby tu v Maráze nejde.

4. Budge: „Pojďte, chvalme a oslavujeme“. Východosyrská církev označuje neděle podle počátečních slov hymnu, který se ten den zpívá. Velký post roku 1297 začal 25. února, Velikonoce připadly na 14. dubna.

králů Möngke-chán⁵ – kéž dá náš Pán odpočinutí jeho duši a kéž mu dá úděl se svatými! –, a ta koruna, kterou cele poslal Mar papa⁶, a další pečeť, zhotovená ze stříbra, kterou dal katolikosovi zesnulý král Arghun⁷.

A když byl pak následující neděli lid Arabů shromážděn před emíry a soudci a když byly přineseny pruty k potrestání zločinců a začali je bít, tu všichni jedním hlasem spustili hlasitý křik na odpor. Vzali do rukou kameny, zacpali si uši⁸ a zahnali emíry i ostatní, každého do jeho domu. A každého křesťana, který jim padl do rukou, tloukli a bili bez slitování. V prudkosti svého útoku přišli k cele a strhli všechny budovy až po trámy střechy. A kameny rozbíjeli hlavy mnichům, kteří byli v cele, i mladíkům, kteří vystoupili na střechu, aby se tam ukryli. Když jeden z učedníků celý viděl, co se děje, házel ty kameny zpět na Arabů a některé z nich zranil. Tu se Arabové rozzuřili ještě víc a jeden z nich vystoupil za tím učedníkem, udeřil ho mečem, utál mu hlavu a shodil ji dolů na zem. Tehdy se mniši, kteří tam byli, vrhli ze střechy dolů a byli mezi nimi někteří, jimž se zlámaly kosti. A jeden z těch nestoudných lidí, žíznicích po krvi křesťanů, když viděl, že se mniši vrhli dolů, aby si zachránili život, vztáhl ruku po noži, udeřil jednoho mnicha a zabil ho.⁹ Někteří věřící muži popadli ostatní mnichy a odvěklí je do svých domů.

A pokladnice svatého kostela Mar Jiřího¹⁰, který postavil Rabban Sauma, byla vylomena a všechno, co bylo v cele, měděné a železné nádoby, koberce a truhly se zásobami, které unikly předchozímu plenění, bylo zároveň pobráno a odneseno. Avšak vypleněním těch věcí byl sám kostel zachráněn

5. Möngke (text píše Mangu), velký chán v letech 1251–1259, bratr Kublaje a Hülegüa. Budge: nejstarší syn Toluje a vnuk Čingischána. Zemřel dávno před Jahballahovou volbou, pečeť tedy dostal některý z jeho předchůdců.

6. Tak syrský text říká papeži. Zlatou korunu vykládanou drahokamy poslal Mar Jahballahovi roku 1288 po Rabbanu Saumovi papež Mikuláš IV. (viz kap. VII).

7. Arghun, ilchán v letech 1284–1291, Gházánův otec a příznivec křesťanů; to on vyslal Rabbana Saumu do Evropy.

8. Vypravěč tu patrně úmyslně připomíná kamenování prvomučedníka Štěpána (srov. Sk 7,57–58).

9. Přeloženo podle syrského znění (*chad dēn men maráché šhaj la-dmá da-kristjáné*, „jeden pak z nestoudníků žíznicích po krvi křesťanů“). Budge má mylně „jeden z křesťanů“, takže v jeho překladu není zřejmé, kdo koho zabil. Syrský text říká doslova „udeřil toho mnicha“; kterého z mnichů, kteří seskočili, tím míní, neuvádí.

10. Kostel zasvěcený Mar Marimu a mučedníku Mar Jiřímu (svatému Jiří) postavil Rabban Sauma v Maráze za krále Gajchatua, po svém návratu z Evropy (viz kap. IX).

a vysvobozen od stržení a zkázy. Ti nestoudní lidé měli pevný úmysl kostel zničit, ale Bůh jim v tom ze svého slitování nad tím kostelem zabránil právě těmi věcmi, které uloupili.

A krátce řečeno, toto poslední plenění bylo o tolik horší než první plenění, k němuž došlo na počátku pronásledování, že to ani jazyk není schopen vylíčit, ani pero zručného písaře o tom nedokáže nic napsat. Kdyby Bůh neprokázał milosrdenství a kdyby věřící žena, královna Burgesin Argi¹¹, neukryla katolíkosa a svaté muže ve svém domě a s pomocí Boží, která ji podpírala, je neochránila, nezbyvalo by církvi nic jiného než sklonit hlavu a zahalit si tvář, neboť ti výtržníci byli odhodláni způsobit krveprolití.

Po pěti dnech odešli na místo, které se nazývá Šakató, a odtud se přesunuli na horu, která se nazývá Sijáh Kúh, a byli tam, dokud se král nevrátil z Bagdádu do Hamadánu¹². V sousedství tohoto města se k němu katolikos vypravil, a když ho král uviděl, bylo mu líto jeho i jeho zbědovaného stavu. A vydal výnos (pukdana) a vyslal posla a přikázal, aby byli všichni obyvatelé města Marághy zjímání, spoutáni okovy a bití ranami, dokud nevydají, co z cely uloupili, a také aby znovu postavili kostely a uvedli je do jejich dřívějšího stavu. A po velké námaze a po bití a mukách, které museli vytrpět, vydali jen velmi malou část toho, co ukradli, a ostatek zůstal u nich.

11. Čtení jména označuje Budge otazníkem; syrské vydání má Búrgesín Argí. Text ji nazývá královnou a „věřící“, tedy křesťankou; byla to zřejmě některá z paní ilchánského dvora, blíže ji určit nelze. Druhá část jména je snad mongolské *egeči* („starší sestra“), jak se označovaly ženy chánova domu.

12. Sijáh Kúh je persky „Černá hora“; podle kap. V na ní ilcháni trávili léto a Abaka tam roku 1281 potvrdil Jahballahovu volbu. Budge ji klade do Ázerbájdžánu. Polohu místa Šakató neznáme. Hamadán leží v západním Íránu na cestě z Bagdádu do Tabrízu.

XIV. Vzpourey a boje v pevnosti Arbíl

[Únor až září roku 1297, Arbíl a královský tábor na Alataku. Spor arbílských muslimů s křesťany přeroste v obléhání pevnosti; mezitím je dopaden a popraven emír Naurúz. Katolikos u krále dosáhne toho, že křesťané v pevnosti zůstanou, a draze zaplatí smír; křesťanům je přesto uložena daň z hlavy.]

Tato pohroma, která postihla celou, však nestačila, neboť věřící lid pevnosti Arbíl¹ upadl do neštěstí, které bylo ještě větší než ona. Když totiž obyvatelé města, kteří byli Arabové, chtěli prostřednictvím Kurdů² zbořit tamní kostel, stalo se, že někteří z královských vojáků, kteří byli křesťané a byli nazýváni kajadžaje³, to jest „ti, kdo vystupují do hor a na jejich vrchy“, na ně stříleli šípy a zabili jednoho známého muže. Následoval boj a nenávisť, vzpoura se šířila a ještě rostla a na obou stranách, totiž u křesťanů i u Arabů, bujela zuřivost a hořká zášť. Strojili jedni druhým úklady, sváděli bitvy a most pevnosti byl přetát. To se však nestalo obvyklým během věcí, nýbrž proto, že onen syn ztracení, prokletý Naurúz, odešel do Chorásánu a chtěl se vzbouřit proti království a zmocnit se ho pro sebe.⁴ A na každém místě rozestavil spojence a v každém kraji muže, kteří patřili k jeho straně, dokud Bůh neodhalil jeho plány a neobnažil jeho lstivé záměry.

A zatímco Arabové tu pevnost svírali, byl zajat bratr onoho nestoudného muže a jeho ženy a děti a vítězný král Gházán – kéž je jeho život zachován! – je dal usmrtit v neděli modlitby „Ajnau ásjá“ ve spásném postu roku

1. Arbíl je dnešní Irbíl v severním Iráku. Pevností se míní hrazené horní město na vysokém návrší uprostřed Arbílu; podle vyprávění v něm bydleli křesťané a stál tam kostel i cela.

2. Text píše Kartevájé; Budge: neboli Kurdájé, tj. Kurdové. „Araby“ se i zde míní muslimové vůbec.

3. Syrský text píše Qájádžájé; Budge čte Kajadžje nebo Kajdžájé a v úvodu vykládá „horalé“. Byli to křesťanští horalé sloužící v ílchánově vojsku; jméno souvisí patrně s turkickým *kaja*, „skála“.

4. Emír Naurúz, původce pronásledování křesťanů (viz kap. XI–XII), velel vojsku v Chorásánu, východní části říše (dnešní severovýchodní Írán a přilehlé části Afghánistánu a Turkmenistánu). Na jaře 1297 byl u Gházána obviněn ze zrádného spojení s egyptským sultánem. Vypravěč mu přičítá i nepokoje v Arbílu.

1608 Řeků [1297]⁵. A ihned povstala vzpoura znovu. Silnice a cesty byly uzavřeny strážemi, které na nich byly rozestaveny, neboť onen syn ztracení Naurúz uprchl a královo vojsko vytáhlo, aby ho hledalo, a toužilo ho chytit.

A zatímco ho pronásledovali, na křesťany v pevnosti Arbíl dotírali ti, kdo byli venku; navršili násypy, postavili berany a umístili vrhací stroje⁶ a vedli proti pevnosti krutý boj. A metropolita Arbílu, který se jmenoval Mar Abraham a byl to muž starý a slabý, byl zajat spolu s mnoha kněžími, kteří sloužili v kostele, a s kleriky a věřícími; někteří z nich byli zabiti a někteří z nich byli prodáni do otroctví za velmi vysoké ceny. Pevnost zůstala v držení vojáků; jedni z nich byli Mongolové ve službách onoho emíra, který to všechno způsobil, a druhí byli muži z rozličných kmenů Kurdů. Krátce řečeno, ze všech zemí přicházeli lidé, aby plenili křesťany; a proto došlo k mnoha vraždám a k odvlékání mužů i žen do zajetí, jaké nelze vylicít. A i mezi Araby mnozí zemřeli ostřím meče. A tak to trvalo od druhého dne týdne [pondělí] modlitby Ninivanů až do svátku mého pána, uctívaného Kříže⁷, zmíněného roku [1297]. Tak se ty věci staly.

Vojáci vítězného krále Gházána a jeden velký emír, který byl s nimi, nakonec onoho syna ztracení sevřeli v jedné z pevností Chorásánu; a muži té pevnosti se vůči němu zachovali zrádně, vsadili ho do okovů a vydali ho spoutaného těm vojákům.⁸ A ti mu hned na místě utřeli hlavu a poslali ji vítěznému králi. Posel, který tu hlavu nesl, dorazil a přišel k vítěznému králi 25. ábu [srpna] tohoto roku, když král byl na místě, které se nazývá Šare-

5. Budge překládá počáteční slova hymnu „který lékař“. Spásným postem je velký post před Veli-konocemi, které roku 1297 připadly na 14. dubna. Letopočet „Řeků“ je seleukovská éra; rok 1608 trval od října 1296 do září 1297.

6. Budge připojuje výraz předlohy (*maghenas*); jde o obléhací praky metající kameny.

7. Modlitba (prosba) Ninivanů je třídní kající půst východních Syřanů, držený od pondělí do středy tři týdny před začátkem velkého postu; roku 1297 začal 4. února. Svátek Kříže slaví Církev Východu 13. září. Boje tedy trvaly přes sedm měsíců.

8. Naurúz se uchýlil do Herátu (dnes v Afghánistánu) k tamnímu vládci Fachr ad-Dínovi z rodu Kartů; ten ho vydal Gházánovu vojevůdci, emíru Kutlukšáhovi, který ho dal v srpnu 1297 stít; to je onen „velký emír“. Budge překládá „emír, který byl s ním“ (s králem); syrský text má „s nimi“ (*amhón*), tedy s vojáky.

chána a leží v sousedství Alatau⁹. A král si odpočinul od vln Naurúzovy špatnosti a od bouře jeho lstivých choutek a úskočných klamů. Kéž je jeho úděl se Satanem, jeho rádcem a spoluslužebníkem!

Žalob na pevnost Arbíl a na věřící, kteří v ní byli, však stále přibývalo a pozdvížení, které kvůli nim vzniklo ve velkém táboře, sílilo. Říkalo se: „Tito lidé pobili velké množství Arabů. Vzbouřili se proti království. Každého Izmaelitu¹⁰, kterého potkají, bez slitování zabijí.“ Nepřátelství rostlo a hrozby se množily, až se jim nakonec podařilo dosáhnout toho, že ty zprávy vešly do uší vítězného krále a byly opakovány před jeho trůnem. Avšak jak jsme už dříve řekli, když jsme psali o těchto králích, Bůh dal křesťanům milost v očích krále a on věděl, že jsou krutě utiskováni. A třebaže se odvrátil od cesty svých otců a přiklonil se k učení, které působí duši hořkost¹¹, své dobré smýšlení vůči nim nezměnil.

Když Mar katolikos táhl s královským táborem na Alatak – přinucen tíhou okolností, které na něho doléhaly, neboť mu nezbylo ani jediné místo, kam by hlavu složil –, poslal k němu vítězný král jako svou odpověď těm, kdo mu žaloby na pevnost donesli, dva z velmožů, kteří stáli před ním. Jeden z nich se jmenoval chódža Rašíd ad-Dín¹² a s ním byl Tarmadad, emír. A řekli mu: „Král přikazuje; ať Mar katolikos vyslechne jeho příkaz!“ Mar katolikos odpověděl: „Zajisté; kdo je ten, kdo by nepřijal příkaz krále – kéž žije navěky!“

A velmoži řekli: „Král přikazuje a praví: ‚Kdyby král dal křesťany z oné pevnosti vystěhovat a dal jim půdu, vodu a domy a chránil je před každým, kdo by se jim pokoušel ublížit, a přivedl je sem a zprostil je veškerého břemene daní a dávek, jak by ten záměr dopadl a jak se jeví vašemu mínění?

9. Alatak (turecky Ala dağ, „Pestrá hora“) je pohoří severně od Vanského jezera v dnešním východním Turecku; ilchání tam mívali letní tábor. Budge uvádí i čtení Šarapchána, které s otazníkem navrhl vydavatel syrského textu Bedjan.

10. Budge: tj. Hagarájá čili muslima. Muslimové jsou tu nazváni podle Izmaela, syna Abrahamova a Hagarína, od něhož Arabové odvozují svůj původ.

11. Gházán přijal roku 1295 islám; jeho otec Arghun ani děd Abaka muslimové nebyli a křesťanům přáli. Soud o islámu je soudem křesťanského vypravěče.

12. Rašíd ad-Dín Fazlulláh z Hamadánu (asi 1247–1318), lékař židovského původu, od roku 1298 Gházánův vezír a autor velkého dějepisného díla *Sbírka letopisů*, hlavního perského pramene k dějinám Mongolů; roku 1318 byl popraven. *Chódža* („pán“) je perský titul úředníků a učenců. Emíra Tarmadada se nepodařilo ztotožnit.

Neboť nepřátelství mezi těmito dvěma náboženstvími, Arabů a Syřanů, vzrostlo. Bude-li věc ponechána ve stavu, v jakém je nyní, vzejdou z ní království velmi těžké škody; budou-li tito lidé ponecháni tak, jak jsou, vznikne mnoho dalších vzpour. Co tedy katolikos říká k této věci a ke způsobu, jakým má být provedena?““

A katolikos jim odpověděl. Když to uslyšel, oči se mu naplnily slzami a jeho ústa prozrazovala jeho utrpení a hlasem, který se hořce zajíkal, řekl: „Slyšel jsem příkaz svého pána krále a není nikdo, kdo by se mu mohl vyhnout nebo změnit jeho povahu. Kdybych jen dokázal připomenout, co se mi stalo, a vylíčit to, nebesa i země by byly přinuceny plakat. Je-li vám líbo, promluvím, protože ode mne žádáte odpověď, kterou byste oznámili vítěznému králi. Měl jsem celou Bagdádu a kostel a nadání, která mi byla zapsána; byly mi vzaty. Kostel a cela, které byly v Maráze, byly vyvráceny z kořenů a strženy a všechno, co v nich bylo, bylo vypleněno, jak dobře víte. Unikl jsem zavraždění a můj stav je zjevný. Co se týče kostela a cely, které byly v Tabrízu, zbývá jen rovný kus země, na němž nestojí žádná stavba, a všechno, co v nich bylo, bylo vypleněno. Místa, na nichž stávala cela a kostel ve městě Hamadánu, nelze už vůbec ukázat. Zbývá nyní cela a kostel v pevnosti Arbíl a sto duší; a vy chcete rozehnat a vyplenit i je? K čemu je mi život? Ať můj pán král přikáže buď to, abych se vrátil na Východ, odkud jsem přišel, nebo to, abych odešel do země Franků¹³ a tam dokončil svůj život.“

Když to poslové uslyšeli, zarmoutili se a i jejich oči se naplnily slzami. Ihned vstali a spěšně odešli k vítěznému králi a předložili mu tyto odpovědi slovo od slova. A král – kéž žije navěky! – hned vydal příkaz: „Křesťané nebudou z pevnosti vyhnáni, a mají-li nedostatek potravy, ať je jim dávana na náklady dívánu¹⁴, dokud vojáci nebudou moci s příchodem zimy sestoupit.“

Jeden emír, který byl člověk nenávistný, však zabránil tomu, aby byl ten příkaz proveden, neboť psal a jednal jiným způsobem. Věc, která byla nej-

13. Text píše Perógájé; Budge: Frankové, tedy latinští křesťané Západu, k nimž se roku 1287 vypravil Rabban Sauma. Východem miní Mar Jahballaha svou vlast v Kublajově Číně, odkud kolem roku 1275 vyšel na pouť.

14. Díván je zde královská pokladna a finanční správa.

nutnější, však bylo vysvobození utiskovaných lidí a vězňů, kteří byli zavřeni v pevnosti. A po mnoha námaze a neustálém chození sem a tam vyšel výnos; a poslům bylo dovoleno jít do Arbílu a vysvobodit lidi, kteří byli v pevnosti. Katolikos s nimi poslal do pevnosti jednoho svatého muže¹⁵, aby se snad jeho prostřednictvím brána pevnosti otevřela a aby se i lidé v ní oddali sjednání míru.

A katolikos se rozloučil s posly a se svatými muži, kteří byli s nimi, a oni dorazili do Arbílu 14. ílúlu [září] již zmíněného roku [1297]. Svázali k sobě části mostu pevnosti, vešli dovnitř a vysvobodili lidi, kteří byli v pevnosti, a po mnoha námaze, soužení ducha a bolesti srdce je usmířili s Araby. Výdaje, které měl katolikos a křesťané, kteří tam byli, nebyly malé, neboť činily kolem deseti tisíc dinárů¹⁶, a to vedle toho, co bylo z cely dáno emírovi, který to s nimi vyjednal, a to bylo ještě asi patnáct set dinárů. Představený Arabů stvrdil¹⁷ ujednání, jímž se Arabové ze své strany zavázali zachovávat mír, a metropolita křesťanů stvrdil ujednání křesťanů s Araby, že budou zachovávat mír; a jeden z emírů obě listiny odnesl a předložil je vítěznému králi.

A byl vydán další výnos, který nařizoval, aby pevnost náležela křesťanům a aby byli oprávněni požadovat navrácení všeho, oč přišli. Tak zloba ustala a pokoj se rozmnožil s pomocí Boží a vylitím jeho milosrdenství na jeho tvory.

Avšak přes to všechno Arabové od zlého neustali a nacházeli způsoby, jak na křesťany útočit a jak jim škodit, jak to činili vždycky. A jeden muž z nich, který byl pánem dívánu a jmenoval se Násir ad-Dín¹⁸, dosáhl u krále výnosu, který křesťanům nařizoval, aby platili daň z hlavy a aby se opásali pásy, když chodí po tržištích.¹⁹ Tato pohroma byla ze všech pohrom nejtěž-

15. Bude se u slov „svatý muž“ a „svatí muži“ táže, zda nejde o biskupy; text tak patrně označuje biskupy z katolikosova okolí (syřsky *chasjé*, „svatí“, obvyklý titul biskupů).

16. Bude částku přepočítává na 5 000 liber své doby (1928).

17. Bude: tj. podepsal nebo zpečetil.

18. Podle textu vysoký úředník dívánu, tedy ílchánské finanční správy. Nejde o hvězdáře Násir ad-Dína Túsiho († 1274), zakladatele observatoře v Maráze.

19. Daň z hlavy (džizja) a zvláštní pás (arabsky *zunnár*), jímž se nemuslimové museli na veřejnosti odlišovat od muslimů, patřily k omezením, která muslimské právo ukládá křesťanům a židům. Ještě roku 1296 Gházán křesťany od daně z hlavy výslovně osvobodil (viz kap. XII).

ší k snášení. A mnoho křesťanů bylo zabito ve „Městě pokoje“²⁰. Bez jakéhokoli odkladu z nich byla vymáhána gezíta, to jest daň z hlavy, a jejich bedra byla opásána pásy; a máme-li říci pravdu, gezíta nebyla daň, nýbrž holé loupení. A když křesťané chodili po tržištích a mezi domy, Arabové se jim pošklebovali, spílali jim a vysmívali se jim a říkali: „Podívejte se, jak v těch pásech vypadáte, vy ubozí lidé!“ A nebylo nic, čím by je mohli sužovat a co by jim neudělali, až se nad nimi nakonec Bůh smiloval a ve své milosti ulehčil všechna břemena, která na nich spočívala, a vzdálil od nich zkoušky, které na ně dolehly a které je obklopile ze všech stran.

²⁰. Budge: tj. v Bagdádu. Madínat as-Salám, „Město pokoje“, bylo úřední jméno Bagdádu od jeho založení.

XV. Mar Jahballaha se těší rozkvětu a dokončuje stavbu kláštera v Maráze

[Léta 1297–1301, Ázerbájdžán a Arbíl. Patriarcha znovu získává přízeň ilchána Gházána, provází ho na jeho cestách a u Marághy dostaví a vysvětit klášter Mar Jana Křtitele; kronikář popisuje stavbu, její zstatky a nadání.]

Té zimy odešel katolikos s vítězným králem¹ do Múghánu², kde Mongolové mívali zimoviště; odtamtud s nimi přišel do Tabrízu a léto strávil v královském táboře. Činil tak v naději, že se mu snad podaří nenápadně opatřit věci potřebné jak pro církev, tak pro něho samého, a také že odvrátí násilí a sílu odporu svých nepřátel a zchladí jejich hněv. A když se věci měly takto, vítězný král přikázal a byla zhotovena pečeť podobná oné velké pečeti, která byla katolikosovi ukradena, a byl do ní vyryt týž nápis, jaký byl na oné; a katolikos dostal také sukur, to jest šather.³ Tak z krále počínaly sršet jiskry lásky.

Zimu roku 1610 Řeků [1298/1299] strávil katolikos v pevnosti Arbíl⁴, neboť od roku, o němž jsme se zmínili, totiž od roku 1605 [1293/1294], její lid neviděl. Zaradoval se, když je spatřil, a šťastně mezi nimi přezimoval. Rostla radost otce z dětí i radost dětí z otce, neboť vycházeli z námah, to jest ze zkoušek, a vyprošťovali se z veliké pohromy a z krutého utrpení.

1. Zima 1297/1298. „Vítězný král“ je kronikářovo stálé označení panujícího ilchána, zde Gházána (vládl 1295–1304), syna Arghunova. Gházán krátce před nástupem na trůn přijal islám a první léta jeho vlády přinesla křesťanům pronásledování (kap. XI–XIV); po pádu emíra Naurúze roku 1297 se králův poměr k patriarchovi obrátil.

2. Múghánská step – nížina při dolním toku Araksu a Kury u Kaspického moře, dnes na pomezí Ázerbájdžánu a Íránu; obvyklé zimoviště ilchánů. Léto trávil dvůr ve výše položených krajích kolem Tabrízu, hlavního města říše.

3. Zlatou pečeť daroval patriarchově cele velký chán Möngke (vládl 1251–1259); uloupena byla při drancování cely v Maráze (kap. XIII). Sukur (mongolsky) čili šather (persky čatr) je slunečník nošený nad hodnostářem, u Mongolů odznak vysoké důstojnosti; patriarcha jej poprvé dostal od ilchána Abaky při svém nastolení (kap. V) a znovu od Gajchatua (kap. X).

4. Letopočet „Řeků“ je seleukovská éra, počítaná od podzimu roku 312 př. n. l.; rok začíná 1. října. Rok 1610 trval od října 1298 do září 1299, jde tedy o zimu 1298/1299; rok 1605 odpovídá roku 1293/1294. Arbíl (dnešní Irbíl v iráckém Kurdistánu) je město východně od Mosulu s pevností na vysokém pahorku, kde žila početná křesťanská obec a kde měl patriarcha celu; roku 1297 pevnost obléhali muslimové z dolního města a Kurdové (kap. XIV).

A když zima minula, vydal se katolikos v měsíci nísánu [dubnu] do královského tábora a přišel ke králi do Ughanu, kde králové trávili léto. Král se z něho velmi radoval, prokázal mu čest a přikázal, aby se, ať se stane cokoli, znovu odebral do Marághy.⁵ Podle králova příkazu odešel do toho města a dorazil tam v neděli, kdy se zpívá modlitba „Hau dabítúteh“.⁶ A to léto strávil ve veliké spokojenosti ve své cele v Maráze.

V měsíci prvním tešrí [říjnu] roku 1611 Řeků [1299] sestoupil opět s vítězným králem Gházánem do krajů Arbílu a Mosulu. Záměrem vítězného krále totiž bylo dobýt země Palestinu a Sýrii. Katolikos přezimoval v pevnosti Arbíl a po celou tu zimu se věnoval tomu, aby připravil peníze na stavbu kláštera, jehož základy kladl. A když se vítězný král vrátil z Palestiny a Sýrie, když přemohl a rozdtíl jejich vojska, vyplnil je, rozprášil, pobil obyvatele a odvěkl je do zajetí – neboť skutečně vykonal, co si předsevzal⁷ –, vystoupil s ním katolikos opět do Ázerbájdžánu. Začal stavět klášter a věnoval tomu dílu všechnu svou péči a sílu, dokud je nedokončil.

V měsíci ílúlu [září] toho roku [1300] přišel vítězný král Gházán k Mar katolikosovi do Marághy a zůstal u něho tři dny. Radost křesťanů velmi vzrostla a král jim projevoval velikou lásku, neboť dobře věděl, že jsou prostí a bezelstní a že v nich není zloby. A s radostným srdcem odešel od katolikosa, který mu posloužil převelice dobře.

5. Ughan je patrně Údzán, letní sídlo ílchánů jihovýchodně od Tabrízu. Budge má na tomto místě „Múghán“; syrský text však čte „v Ughanu“ (b-Úgán) a Múghán byl podle začátku této kapitoly zimovištěm, nikoli letním sídlem. – Marágha je město v íránském Ázerbájdžánu jižně od Tabrízu, východně od Urmíjského jezera, první sídelní město ílchánů. Patriarcha tam měl celu a severně od města stavěl od roku 1294 klášter Mar Jana Křtitele (kap. X).

6. Východosyrská církev označuje neděle počátečními slovy zpěvu, který se toho dne zpívá. Budge překládá: „Ten, který ve svém bytí“.

7. Budge: Gházán porazil Egyptany s velkým krveprolitím u Homsu a oblehl Damašek. – Sýrii a Palestinu ovládal egyptský mamlúcký sultanát, s nímž ílcháni válčili od roku 1260. V prosinci 1299 zvítězil Gházán ve Vádí al-Chaznadár u Homsu a jeho vojsko obsadilo Damašek, jehož citadela však odolala; už v únoru 1300 se Gházán vrátil za Eufrat, zbytek jeho vojska odtáhl na jaře a mamlúci zemi během několika měsíců získali zpět. Výboj, který kronikář oslavuje, tedy neměl trvání.

V zimě roku 1613 Řeků [správně 1612, tedy 1300/1301]⁸ se král obrátil a sestoupil znovu do krajů Arbílu a Mosulu. Také katolikos sestoupil s ním a doprovodil ho až na místo, které bylo blízko kraje Sindžáru. Pak se vrátil a zimu strávil v pevnosti Arbíl, dokud se vítězný král nevrátil; tehdy s ním opět vystoupil vzhůru. A když šli vzhůru, nastražili Kurdové na Mar katolikosu léčku, a když jel po cestě, vystřelili po něm šípy; jeden šíp ho zasáhl do prstu a lehce ho zranil. Vítězný král se nad tím rozhněval a přísahal plnou mongolskou přísahou a řekl: „Pomstím se těm Kurdům.“

Když katolikos dorazil do Marághy, vystoupil do kláštera Mar Jana Křtitele, který založil, a vzal s sebou mnichy, které shromáždil. Měl v úmyslu tu stavbu dokončit a řekl: „Smiluje-li se nade mnou Bůh a budu-li ji moci dokončit a vysvětit, bude to od něho veliká milost vůči mně.“ A Bůh – budiž veleben jeho majestát! – mu pomohl a jeho záměr se naplnil tak, jak si přál. Stavba byla dokončena se vším, co je krásné, a její výzdoba byla taková, že slova nemohou vyličit její velikou znamenitost.

Budovy byly sličné, dveře hodné obdivu, svrchní stavba se zvedala na opracovaných deskách a základy z tesaného kamene byly položeny pevně. Tak tomu bylo: dveře zhotovil z opracovaných desek zdobených vzory a také schodiště byla z tesaného kamene. Která slova mohou náležitě vyličit vznešenost té stavby? A místo, na němž byla stavba postavena, skýtá velikou útěchu a je plné nádhery. Závěsy, které visí před dveřmi oltáře⁹ a před hroby a sakristií, jsou převelice podivuhodné a úžasné. Jsou zhotoveny z tkané látky s prolamovanými vzory a jsou protkány nitěmi ryzího zlata.

Zed' kláštera je tak vysoká, že její výška nedovoluje ji zlézt. A co se týče zásobování kláštera vodou, voda protékala všemi celami mnichů a kanály odnášela ven z něho všechnu nečistotu. Nedávno byla v klášteře postavena cela pro patriarchu a je v ní dnes stolec, neboť patriarcha odtamtud nevy-

8. Syrský text má rok 1613; vydavatel Bedjan k němu připojuje „sic“ a Budge opravuje na rok 1612, tedy na zimu 1300/1301 (rok 1613 by znamenal zimu 1301/1302, kdy už byl klášter vysvěcen). Tehdy Gházán podnikl druhé tažení do Sýrie, z něhož se pro nepřízeň počasí vrátil bez bitvy. Sindžár je město a pohoří západně od Mosulu.

9. „Oltářem“ se ve východosyrském kostele rozumí celá svatyně na východním konci, oddělená od lodi zdí s dveřmi a závěsem. „Hroby“ jsou patrně místo, kde byly uloženy schránky s ostatky; východosyrské kostely pro ně mívaly zvláštní prostor, „dům mučedníků“.

cháží. Koná se tam většina vkládání rukou a potvrzují se tam ustanovení, to jest církevní kánony.¹⁰

Tam jsou také uloženy ostatky svatých, jejichž jména hned uvedeme, a na všechny, kdo se k nim utíkají, sestupují uzdravení. A třebaže byl klášter, přísně vzato, postaven ke jménu Mar Jana Křtitele, byly v něm přece shromážděny ostatky mnoha dalších svatých, s péčí a pílí, která nemá sobě rovné. Byly tam uloženy na pomoc věřícím, jako útočiště soužených, úleva těm, které tíží bolest, a útěcha těm, kdo jsou zarmoucení. Svaté schrány s ostatky jsou seřazeny po pořádku a stojí jedna vedle druhé.

Délka lodí kostela spolu s oltářem je, jak říkají ti, kdo je měřili, šedesát loket a šířka střední lodí je dvanáct loket.¹¹ Oltář, komora velesvatyně a pokladnice jsou velmi prostorné. Celá kopule oltáře je zvenčí obložena zelenými glazovanými dlaždicemi¹² a na jejím vrcholu je vztyčen kříž. Jména svatých, jejichž ostatky a části těl se tam chovají, jsou: od blahoslavené Matky, mé Paní Marie, malý kousek její roušky, který zesnulý Rabban Sauma přinesl ze zemí Franků¹³; Mar Jan Křtitel; svatí apoštolové Petr a Pavel – kéž jsou jejich modlitby s obcí!; Mar Tomáš apoštol; a Mar Jiří; Mar Addaj a Mar Mari, apoštolové a hlasatelé evangelia v krajích Východu¹⁴; Mar Štěpán; Mar Kyriakos, svatý mučedník, a Čtyřicet mučedníků; Mar Šimon bar Sabbáé¹⁵; Mar Jan Dajlamský; Mar Sergios a Mar Bak-

10. „Vkládání rukou“ je svěcení biskupů a kněží. Slova „nedávno“ a „dnes“ prozrazují, že tato část byla sepsána ještě za patriarchova života, patrně po roce 1310, kdy si umínil klášter už neopouštět (kap. XIX).

11. Syrský text má slovo hajklé, doslova „chrámy“, jímž se ve východosyrském kostele označuje loď. Bude je vykládá jako obě lodi kostela s postranními loděmi a míry přepočítává na asi 100 a 20 stop, tedy zhruba 30 a 6 metrů.

12. V předloze kášání, „kášánské“ – glazované obkladové dlaždice nazvané podle města Kášánu ve středním Íránu, proslulého výrobou keramiky.

13. Kousek roušky Panny Marie dostal Rabban Sauma roku 1288 v Římě od papeže Mikuláše IV. spolu s dalšími ostatky (kap. VII). Rabban Sauma zemřel v Bagdádu v lednu 1294.

14. Addaj, podle tradice jeden ze sedmdesáti Kristových učedníků, a jeho žák Mari jsou uctíváni jako zakladatelé křesťanství v Edesse a v Mezopotámii; východosyrská církev od nich odvozuje svůj původ i svou nejstarší liturgii.

15. Štěpán je prvomučedník ze Skutků apoštolů (Sk 6–7); syrský text uvádí jen jeho jméno. Bude doplňuje: Kyriakos byl umučen v Tarsu roku 301 (na Západě je znám jako Cyrik či Kvirik, dítě umučené s matkou Julitou); čtyřicet mučedníků dal roku 356 popraviti perský král Šápúr II.; Šimon bar Sabbáé, biskup Seleukie-Ktésifónu, byl umučen za téhož krále v Ledánu (ve 40. letech 4. století).

chos; Mar Šalíta; Mar Sába mučedník; Mar Hnaníšó; Mar Samuel; Mar Jakub, který byl rozsekán na kusy; Mar Slíba, Mar Íšó-sabran, Mar Elíša, osvědčený mučedník; svatá dcera Ma'jova; a Šmúní a její synové.¹⁶ Kéž jejich modlitby pomáhají světu a chrání jeho obydlanou část před každou škodou!

Katolikos vysvětil kostel a usadil na místo kámen jeho oltáře v den svatého svátku Mar Kříže, hodného klanění¹⁷, 13. ílulu roku 1612 Řeků [1301]. V den jeho svěcení se shromáždili všichni požehnaní věřící z Ázerbájdžánu a hrnuli se tam s votivními dary a desátky, každý podle své možnosti a každý podle svého postavení a hodnosti. A radovali se převelikou radostí. Mar katolikos uspořádal velikou hostinu a shromáždil k ní lidi všech náboženských vyznání a názorů. Vzal pohár, podal jej jim všem a dal jim těšit se z hostiny. A požehnal jim, tak jako král Šalomoun, když dokončil onen veliký dům Boží, požehnal lidu Hospodinovu (2 Pa 6).

Peněz, které katolikos na klášter vynaložil, než jej dokončil, bylo čtyři sta dvacet tisíc zúzů.¹⁸ A daroval roucha svatým mužům¹⁹ a mnichům i stavitelům, to jest tesařům a řemeslníkům, a každému, kdo se na stavbě lopotil, každému podle jeho hodnosti a podle služby, kterou vykonal. Hle, bez ustání se tam konají modlitební služby a slaví se eucharistie; klášter je podívanou pro všechny křesťany Východu a útočištěm, které rozdává pomoc. Katolikos daroval tomuto svatému klášteru vesnici jménem Dhabi, která ležela ve východních končinách Marághy a kterou koupil za jedenáct tisíc

16. Jan Dajlamský (7.–8. století) byl mnich a misionář v Dajlamu při Kaspickém moři; Sergios a Bakchos byli římsí důstojníci umučení na počátku 4. století v Sýrii (Budge: za Maximiana); Jakub „Rozsekaný“ byl perský dvořan umučení kolem roku 421; Íšó-sabran byl perský konvertita umučení na počátku 7. století; Šmúní je v syrské tradici jméno matky sedmi makabejských bratrů (2 Mak 7), umučených za Antiocha IV. Epifana. Mar Šalítovi byl v Maráze zasvěcen kostel (kap. XIX). U „dcery Ma'jovy“ uvádí Budge i čtení Manjo.

17. Svátek Nalezení svatého Kříže slaví východosyrská církev 13. září (západní církev má 14. září Povýšení svatého Kříže). Text dává Kříži titul Mar, „můj Pán“. Rok 1612 Řeků končil zářím 1301.

18. Zúz je drobná stříbrná mince (dirham); podle kap. XIX šlo šest zúzů na jeden dinár, takže částka odpovídá 70 000 dinárů. Budge ji roku 1928 odhadl na 40 000 až 50 000 liber šterlinků.

19. Budge soudí, že jde o biskupy; syrské slovo pro „svatého, zbožného“ (hasjá) je skutečně obvyklým titulem biskupa.

dinárů. Učinil tu vesnici vakfem²⁰, to jest ustanovil ji trvalým nadáním kláštera.

A připsal mu i jiné statky, jako zahrady, vinice, sady, pole a jiné věci, aby výnos z nich, to jest z prodeje úrody, kterou vydávaly, udržoval život mnichů a opatroval jim pokrm i lampy a svíce a hradil náklady na opravy a údržbu toho svatého místa. A nazval ten svatý klášter „Malka d-umré“, to jest „Král klášterů“. Kéž přijme od našeho Pána svou odměnu a kéž mu Pán dá mzdu za jeho úmornou práci, totiž blaženost, která je v království nebeském, a přebývání se svatými, kteří milují našeho Pána Ježíše Krista; a kéž náš Pán postaví po své pravici každého, kdo se s Mar katolikosem namáhal a měl s ním na tomto díle podíl! Amen.

20. Vakf (arabsky waqf) je v islámském právu nezczitelná zbožná nadace, jejíž výnos slouží určitému účelu; týmž způsobem zajišťovali v muslimských zemích své kostely a kláštery i křesťané.

XVI. Láska krále Gházána k Mar Jahballahovi a králova smrt

[Léta 1301–1304. Patriarcha navštěvuje ílchána Gházána v Tabrízu, v Bagdádu a v Hille; král pak sám zavítá do nového kláštera u Marághy a zahrne patriarchu dary. Kapitola končí Gházánovou smrtí o Letnicích roku 1304.]

Po dokončení tohoto kláštera a po jeho vysvěcení odešel Mar katolikos do Tabrízu k vítěznému králi Gházánovi.¹ Král ho rád uvítal, radostně na něho pohlédl, prokázal mu větší čest, než bylo zvykem, a vyvýšil ho neobvyklým způsobem. Vypτάval se ho na jeho stavbu a na to, jak jeho dílo pokračuje, a když Mar katolikos řekl, že je zcela dokončeno, vítězný král se zaradoval a potěšil; a Mar katolikos mu požehnal před těmi, kdo tam seděli u stolu. Král sám se vydal do Múghánu, aby tam přezimoval, Mar katolikosovi však přikázal, aby po celou zimu přebýval ve svém klášteře, a řekl: „Je to nová stavba a jejímu pánu bude milé a vhodné tam být po té veliké námaze, kterou na ni vynaložil.“

Když se rok obrátil a král se vrátil z Múghánu, šel ho katolikos znovu navštívit a požehnat mu; a to setkání bylo oběma nadmíru radostné a rádi jeden druhého viděli. Král mu vyhradil čestné místo po své pravici a dal mu mnoho darů, totiž pajzu² a drahocenná královská roucha, a projevil katolikosovi upřímnou lásku, která vychází z přečistého srdce. Mar katolikos mu poděkoval a pak se roku 1614 Řeků [1302] vrátil do Arbílu, aby odtamtud šel do Bagdádu. Byla to už dlouhá doba, totiž devět let, co nebyl u onoho

1. Gházán, ílchán mongolské Persie (vládl 1295–1304); „vítězný král“ je kronikářovo stálé označení panujícího ílchána. Klášter Mar Jana Křtitele u Marághy byl vysvěcen 13. září 1301 (kap. XV). Tabríz v íránském Ázerbájdžánu byl hlavním městem říše, Múghánská step u Kaspického moře obvyklým zimovištěm dvora.

2. Pajza – kovová, zlatá nebo stříbrná tabulka s nápisem, kterou mongolští vládci udělovali jako odznak pověření a ochrany. K setkání došlo patrně na jaře 1302; Budge klade letopočet s otazníkem.

velkého stolce³, a hlavním důvodem jeho cesty tam bylo, že se tam rozhodl jít vítězný král.

Z Arbílu vyšel v pátek po svátku Narození Páně toho roku a do Bagdádu vstoupil v noci svatého Zjevení Páně.⁴ Slavil svátek v Dárat Rhómájé⁵ a celá obec se z něho radovala a také jeho vlastní radost byla převeliká. Po dvaceti dnech z Bagdádu odešel a šel do města Hilly, které leží vedle Bábilu, jež postavil chaldejský král Nabuchodonozor⁶, aby se setkal s králem Gházánem. Když tam katolikos dorazil, šel ke králi v den „Bílého svátku“⁷, který Mongolové slavili. Vítězný král ho uvítal radostněji, než lze slovy říci, vypytaval se ho a ptal se, proč si dal tu práci a navštívil ho; a Mar katolikos mu odpověděl vhodnými slovy.

Král se totiž rozhodl podruhé táhnout do Palestiny a Sýrie a podruhé si ty země podrobit a dobýt je.⁸ A když po několika dnech Mar katolikos přišel za králem, aby dostal svolení k návratu do Bagdádu, dal mu král pět skvostných rouch veliké ceny, jaká nosívají králové, a všechny záležitosti, které s ním katolikos měl vyřídit, uzavřel podle jeho žádosti. Potom král odtáhl do oněch zemí a katolikos odešel do Bagdádu a ubytoval se v Dárat Rhómájé. Přebýval tam po celou tu zimu a doufal, že na konci velkého postu bude moci znovu vystoupit do Ázerbájdžánu a usadit se v klášteře, který postavil.

3. Letopočet „Řeků“ je seleukovská éra: rok 1614 trval od října 1302 do září 1303, jde tedy o podzim 1302. „Velkým stolcem“ je patriarší stolec Seleukie-Ktésifónu, od 8. století přenesený do Bagdádu; patriarcha tam byl naposledy v zimě 1293/1294, kdy v Bagdádu zemřel Rabban Sauma (kap. X). Arbíl je dnešní Irbíl v severním Iráku.

4. Pátek po Vánocích připadl na 28. prosinec 1302, Zjevení Páně na neděli 6. ledna 1303.

5. Dárat Rhómájé, „Dvůr Římanů“ (tj. Byzantinců) – křesťanská čtvrť a kostel v Bagdádu, sídlo patriarchů; byl tam pohřben Rabban Sauma (kap. X).

6. Hilla – město na Eufratu jižně od Bagdádu, v sousedství zřícenin Babylónu (arabsky Babil). Nabuchodonozor II. (vládl 605–562 př. n. l.) Babylón nezaložil, ale velkolepě přestavěl.

7. Budge: svátek Nového roku, kdy muži i ženy nosili bílý oděv. – Mongolsky Cagán sar, „bílý měsíc“, oslava nového roku podle lunárního kalendáře, připadající na konec ledna nebo na únor; u Kublajova dvora jej podobně popisuje Marco Polo.

8. Počítá-li se i výprava ze zimy 1300/1301, která skončila bez boje, šlo o třetí Gházánovo tažení proti egyptským mamlúkům (první, vítězné, viz kap. XV). Král sám se tentokrát od Eufratu vrátil a jeho vojsko, vedené emíry Kutlukšáhem a Čobanem, utrpělo v dubnu 1303 těžkou porážku na pláni Mardž as-Suffar u Damašku. O tom kronikář mlčí.

Dne 10. nísánu [dubna] toho roku [1303] odešel z Bagdádu, města stolce, a 13. ijáru [května] dorazil do města Marághy a v pokoji spočinul v klášteře, který založil. Po 10. hazíránu [červnu] přišel do toho kláštera sám vítězný král a Mar katolikos mu vyšel vstříc a uvítal ho se slávou a obřadně. A jak se slušelo, uspořádal velikou hostinu pro něho i pro krále⁹, emíry a velmože jeho království. Král mu prokázal převelikou čest a povýšil jeho hodnost nad všechny ostatní; dal mu veliké a znamenité sliby, sňal ze sebe svůj plášť a oblékl ho do něho, a všichni věřící se radovali převelikou radostí.

Král v klášteře přenocoval. A té noci, když spal, uviděl ve snu tři anděly, jak stojí nad ním; roucho jednoho z nich bylo červené a druhí dva byli oděni v zářivě zelená roucha. Promlouvali k němu slova útěchy a dali mu naději, že se nemoc v prstech jeho nohou zhojí. Nazítří ráno přinesl král nádherný kříž z ryzího zlata, v němž byly zasazeny vzácné kameny převeliké ceny a v němž byl úlomek ctihodného dřeva Kříže našeho Oživitele, který králi na znamení úcty poslal Mar papa Římanů¹⁰, a daroval jej Mar katolikosovi. Král vyprávěl svůj sen přede všemi, kdo tam seděli, a vyznal: „Požehnáním tohoto svatého domu jsem došel uzdravení.“ A zůstal tam po celý ten den a chválil a velebil Mar katolikosa. Potom se vydal na místo, kde trávil léto, totiž do Ughanu.¹¹

A 20. hazíránu toho roku poslal král – kéž žije a vítězí! – Mar katolikosovi po svém vlastním kurýrovi proslulého koně, na němž sám jezdil, a bohaté a nádherné roucho s pozdravy Mar katolikosovi a se sliby budoucí přízně všeho druhu. Později toho roku, v měsíci ábu [srpnu], poslal vítězný král Mar katolikosovi nádoby z křišťálu a nádoby z glazovaného porcelánu¹² se zlatými vzory. Král totiž přivedl řemeslníky z města Damašku a z Kášánu. Odesláním těchto nádob ukázal král Mar katolikosovi velikou lásku.

9. „Králi“ jsou tu míněni princové z ílchánova rodu.

10. „Oživitel“ je obvyklý syrský titul Krista Spasitele. „Mar papa“ – tak syrský text říká papeži; „Římany“ jsou zde míněni křesťané latinského Západu. Který papež relikvii poslal, text neuvádí; patrně Bonifác VIII. (1294–1303), s nímž si Gházán vyměňoval poselstva.

11. Ughan (předloha píše i Oghan) – patrně Údžán, letní sídlo ílchánů v horách jihovýchodně od Tabrízu, které Gházán dal přestavět.

12. V předloze kášání, persky číní („čínské“) – jemná glazovaná keramika, již proslulo město Kášán ve středním Íránu (Budge: na cestě do Teheránu). Damašek jmenuje syrský text Darmsúk.

A zatímco král zůstával ve městě Tabrízu, sestoupil Mar katolikos, aby podle svého zvyku přezimoval, do pevnosti Arbíl. V měsíci druhém tešrí [listopadu] roku 1615 Řeků [1303] se k němu shromáždili všichni otcové a křesťanští velmoži, kteří tam byli, a po velikém svátku Vzkříšení našeho Pána přišel Mar katolikosa navštívit velký emír, jemuž byla svěřena správa vládních záležitostí Dijárbakru¹³; katolikos s ním zvolna a s velikou slávou vystoupil do Marághy, do kláštera, který postavil. Dorazil tam v noci svátku Letnic. O pět dní později k němu došla hořká, hrozná a vpravdě zlá zpráva o smrti vítězného krále Gházána. Zemřel v neděli Letnic, když se den chýlil k večeru, na pomezí města Sahandu.¹⁴ A všichni obyvatelé země jeho veliké říše ho oplakávali. Jeho rakev byla přivezena do města Tabrízu v neděli, kdy se zpívá modlitba „Kul medem sá’ar“, a byla uložena ve velké hrobce, kterou si zesnulý král sám postavil.¹⁵

13. Dijárbakr – kraj na horním Tigridu kolem města Ámidu (dnešní Diyarbakır v Turecku), jedna z provincií ilchanátu. Emírovo jméno text neuvádí. Velikonoce roku 1304 připadly na 29. března.

14. Letnice roku 1304 připadly na 17. května; týž den udávají pro Gházánovu smrt i perské prameny, kladou ji však do kraje u Kazvínu. Sahand je horský masiv jižně od Tabrízu; Budge jej jen obecně klade do Ázerbájdžánu.

15. Název neděle překládá Budge „Všechno činí“. Gházán si dal na západním předměstí Tabrízu (Šanb-e Gházán) vystavět velkou hrobku s kopulí, obklopenou mešitou, školami a špitálem; nedochovala se.

XVII. Král Öldžejtū a Mar Jahballaha

[Léta 1304–1309. Po Gházánově smrti nastupuje jeho bratr Öldžejtū, kdysi pokřtěný, nyní muslim; křesťanům je uložena daň z hlavy a patriarcha ztrácí u dvora vliv, až králova návštěva v klášteře u Marághy roku 1308 přinese úlevu.]

A protože velcí emírové, kteří drželi kormidlo vlády v království zesnulého krále, vládli pevně, nevypukla žádná vzpoura a nikde nenastal žádný zmatek. Ihned poslali pro bratra zesnulého krále z otcovy strany, který se jmenoval Öldžejtū¹ a byl v zemích Chorásánu², přivedli ho a 12. tammúzu [července] toho roku [1304] ho učinili králem. A protože byl jako dítě, za časů svého otce, krále Arghuna, pokřtěn, často vbíhal dovnitř i ven, když chodil se svou matkou Uruk-chatun, která byla křesťanská královna, navštěvovat Mar katolíkosa.³ Stýkal se s ním volně a přátelsky a miloval ho bezmeznou láskou. Katolikos se z jeho nástupu na trůn velmi zaradoval a myslel si a říkal: „Tento král bude cítit obec více než jeho otec a jeho bratr, když viděl a poznal, v jaké úctě ji měli a jak ji milovali.“

A nepostřehl, že hnutí, která vycházejí z vůle, přemáhají a porážejí ta, která jsou navyklá a přirozená, zvláště když zapustí kořeny a rozbují se. Král se totiž v oněch krajích stal Hagarovcem⁴ a nabyl jiného druhu vzdělání, které způsobilo, že zapomněl na všechno, co patřilo k tomu prvnímu. A z četných rozprav, které tam slyšel, se v něm nalezla jakási nenávist ke křesťanům.

1. Öldžejtū (vládl 1304–1316), osmý ilchán mongolské Persie, mladší bratr Gházánův. Budge na tomto místě doplňuje: byl třetím synem Arghunovým a narodil se roku 1281; při narození dostal jméno Öldžej-Buka, později Charbanda, „mezkař“, což bylo změněno na Chudábanda, „služebník Boží“; jeho matka byla dcerou knížete Sarudžiho, bratra královny Dokuz-chatun.

2. Chorásán – východní provincie ilchanátu (dnešní severovýchodní Írán a přilehlé kraje), kterou Öldžejtū za bratrovy vlády spravoval jako místodržící.

3. Syrský text píše její jméno Urgó-chátún (Budge: Urgau, Argau). Uruk-chatun, manželka ilchána Arghuna (vládl 1284–1291), pocházela z křesťanského kmene Kereitů. Chlapec byl pokřtěn jménem Mikuláš, na počest papeže Mikuláše IV.

4. Hagarovec, „syn Hagařin“, je muslim: Arabové odvozovali svůj původ od Izmaela, syna Abrahamovy otrokyně Hagar. Öldžejtū v mládí prošel i buddhismem, jako král byl nejprve sunnitou a kolem roku 1310 se přiklonil k šíe.

A když k němu Mar katolikos šel – setkal se s ním totiž dvakrát –, prokázal mu král náležitou čest, ne však ze srdce; přijal ho jen s trochou zdvořilosti, jaká příslušela jeho ctihodnému postavení. Muslimům podával mocnou ruku a silnou paži ve všem – v darech, ve výnosech (pukdanách), v počtách i ve svolení stavět mešity –, a proto se k lidem církve chovali s pohrdáním. Jejich zloba hned zesílila, až nakonec začali králi Öldžejtüovi zasévat do uší, aby zabrali klášter, který Mar katolikos postavil, a aby kostel ve městě Tabrízu proměnili v mešitu a jeho vakf, to jest jeho nadání, aby připadl mešitě. Ten záměr byl málem uskutečněn a zlo by bylo jistě spácháno, kdyby Boží pomoc a Boží milost nepohnuly znamenitým emírem Irindžinem – kéž je jeho život zachován! –, královým strýcem⁵, který zkrotil jejich opovážlivost a přistříhl jejich drzost. Jinak by byli zabrali i klášter, který katolikos postavil.

Zimu roku 1616 Řeků [1304/1305] strávil Mar katolikos ve městě Ešnok.

⁶ Když tam byl, jen s největší námahou unikl z rukou vzbouřenců a přišel do kláštera, který postavil. Odtamtud se vydal do královského tábora v Ughanu⁷ a šel s králem do Tabrízu; usiloval o to, aby se záležitostí církve dařilo, dostal od krále výnos (pukdanu) a vrátil se do kláštera. Odtamtud se vydal přezimovat do pevnosti Arbíl, a jakmile tam dorazil, na počátku roku 1617 Řeků [v říjnu 1305], položil v pevnosti základy veliké cely; postavil ji z vápence a malty, dokončil ji a vybavil ji vším, co je krásné. Na počátku měsíce ijáru [května] téhož roku [1306] vystoupil do kláštera, který postavil, a strávil tam léto. Když uslyšel, že král začal od křesťanů vybírat daň z hlavy⁸, šel znovu do Ughanu a setkal se s králem, ale nic tím nezískal.

5. Budge: Irindžin byl synem knížete Sarudžiho a synovcem Dokuz-chatun; svou dceru Kutlukšáh dal Öldžejtüovi za ženu. – Byl tedy bratrem královny matky; pocházel z křesťanských Kereitů a u dvora patřil k ochráncům křesťanů. Přání, aby byl jeho život zachován, ukazuje, že kronikář psal ještě před rokem 1319, kdy byl Irindžin po vzpouře popraven.

6. Letopočet „Řeků“ je seleukovská éra: rok 1616 trval od října 1304 do září 1305, jde tedy o zimu 1304/1305. Ešnok je patrně Ušnú (dnešní Ošnavíje) v kurdeckém kraji jihozápadně od Urmijského jezera; kdo byli „vzbouřenci“, text neříká.

7. Ughan (předloha píše i Oghan) – patrně Údžán, letní sídlo ílchánů v horách jihovýchodně od Tabrízu.

8. Daň z hlavy (arabsky džizja) platili podle islámského práva křesťané a židé pod muslimskou vládou. První ílcháni ji nevybírali; nakrátko ji křesťanům uložil už výnos z doby Gházánovy (kap. XIV).

Král začal stavět město v sousedství hranic Kazvínu, dokončil je a nazval je „Sultáníja“.⁹ Shromáždil tam řemeslníky ze všech zemí svého království a ozdobil je nádhernými stavbami, a to způsobem, který nelze popsat.

A protože byl Mar katolikos bez jakéhokoli příjmu, ať odkudkoli, a jeho výdaje byly převeliké, odešel znovu do cely, kterou postavil v pevnosti Arbíl, a strávil tam zimu roku 1618 Řeků [1306/1307] i léto a také zimu roku 1619 Řeků [1307/1308]. Na počátku měsíce íjāru vystoupil do Ázerbájdžānu a navštívil krále ve městě Ughanu. A král mu prokázal čest, jaká mu obvykle bývala prokazována.

Král vyjel na lov a přišel do svatého kláštera, který Mar katolikos postavil. Mniši mu vyšli vstříc a uvedli ho dovnitř se slávou a obřadně. A když vešel do cely představeného kláštera, našel ten představený milost v jeho očích a král se ho vyptával na tajemství křesťanů.¹⁰ Představený odpovídal králi vznešenými slovy a velmi výmluvně a králi se to zalíbilo. Potom vešel do cely katolikosa a usedl na patriarší stolec; dal tam přijít mnichům, radoval se s nimi a dal jim pět kusů krásné a drahocenné látky. Tu se představený kláštera zmínil o dani z hlavy a král slíbil, že ji už nebude vybírat. A na klášter nevložil žádné břemeno.¹¹

Když král nazítří odjel, přišel do kláštera katolikos, jakmile se o jeho návštěvě doslechl, a velmi se rmoutil, že v klášteře nebyl přítomen. Vydal se za králem a dostihl ho u vod řeky, která se mongolsky nazývá Gakto a persky Vakjaród¹²; byli s ním svatí muži a představený kláštera. Král prokázal Mar katolikosovi převelikou čest a dovolil, aby byl pro něho a pro křesťany sepsán veliký výnos výnosů (pukdana pukdan)¹³, který nařizoval, aby po celé říši jeho království nikdo nevymáhal daň z hlavy od svatých mužů, mnichů, starších a jáhnů. A když se katolikos vrátil do kláštera, poslal pro

9. Sultáníja – město mezi Kazvínem a Zandžánem v severozápadním Íránu. Založil je už Arghun; Ōldžejtū je od roku 1305 vystavěl a učinil hlavním městem říše. Dodnes tam stojí jeho mauzoleum s mohutnou kopulí.

10. „Tajemství“ jsou v řeči syrských církví svátosti, především eucharistie.

11. Budge vykládá: králova návštěva nestála mnichy nic. Hostit panovníka s družinou bývalo jinak nákladnou povinností.

12. Řeka Džagatu (dnešní Zarríne-rúd), která teče jižně od Marághy a ústí do Urmíjského jezera.

13. Budge: výnos udělující držitelům zvláště veliké výsady. „Svatí muži“ jsou podle Budge patrně biskupové (syrské slovo pro „svatého“ je obvyklým titulem biskupa), „starší“ jsou kněží.

něho král do Tabrízu a dal mu jednoho ze svých jezdeckých mezků a bohaté čestné roucho. Od chvíle, kdy král vstoupil do kláštera, bylo pouto, které svíralo jeho srdce, rozvázáno a Bůh mu vložil do srdce milosrdenství. Přikázal katolikosovi, aby zimu strávil ve svém klášteře, a sám odešel do zimoviště v Ughanu; Mongolové to místo nazývají „Múghán“.¹⁴

Zimu i léto roku 1620 Řeků [1308/1309] strávil katolikos v klášteře. Král projevil veliké milosrdenství příznivými výnosy, které vydal, přidělil katolikosovi celou daň z hlavy z Arbílu a přikázal, aby se od křesťanů už nikdy daň z hlavy nevybírala. A jakmile se katolikos v měsíci druhém tešrí [listopadu] roku 1621 Řeků [1309] vydal do pevnosti Arbíl¹⁵, onemocněl cestou smrtelnou nemocí, ale náš Pán ho uzdravil; do pevnosti Arbíl přišel s velikou slávou a všechen lid města mu vyšel vstříc a uvedl ho dovnitř s velikou ctí.

14. Tak čte i syrský text (l-Úgán ... Múgán). Zřejmě tu směšuje dvě místa: zimovištěm ílchánů byla Múghánská step u Kaspického moře, kdežto Ughan (Údžán) u Tabrízu byl sídlem letním.

15. Arbíl je dnešní Irbíl v severním Iráku. O tom, co následovalo – o bojích o arbílskou pevnost a o vyvraždění tamních křesťanů roku 1310 –, vypráví kapitola XVIII.

XVIII. Vyvražďení křesťanů v Arbílu

[Arbíl a královský tábor v Persii, březen až červenec 1310. Vypravěč, zjevně blízký svědek událostí, líčí spor křesťanských horalů, kteří drželi arbílskou pevnost, s Araby a Kurdy z města, obléhání pevnosti, marné zásahy patriarchy Mar Jahballahy a arbílského metropolity u dvora ílchána Öldžejtüa a pád pevnosti 1. července 1310, po němž byli její křesťanští obyvatelé pobiti.]

Protože se Boží úrady musí nutně naplnit a protože by se tyto úrady nikdy neuskutečnily, kdyby nebylo příčin, jimiž působí podivuhodné Boží řízení, učinil Bůh za dávných časů v horách jisté muže, kterým se říká „kajadžáje“¹, to jest „ti, kdo vystupují na výšiny hor“, a kteří se mezi sebou sváří. A někteří z těchto mužů šli ke králi² a vznesli obvinění proti svému emírovi Zajn ad-Dínu Baluovi, do jehož rukou bylo svěřeno, aby živil a vyplácel vojsko tři tisíc mužů. Král se na něho rozhněval a zavřel ho na jeden rok do vězení. A kvůli němu poslal vítězný král do arbílské pevnosti³ jistého Araba, který se jmenoval Násir a který byl od přirozenosti zlý a zatrpklé povahy. Byl to on, kdo zapříčinil, že se uskutečnil onen záměr Arabů, který se začal provádět už roku 1608 Řeků⁴. A všichni synové Hagařinů⁵, velcí i malí, vznešení i nízcí, emírové i vojáci, písaři i právníci, správci i rádcové, se tajně usnesli, že vezmou křesťanům pevnost v Arbílu a že zahubí její obyvatele.

Sluší se však říci pravdu, totiž že srdce obyvatel pevnosti i těch, kdo byli s nimi, se zatvrdila. Opustili cestu křesťanství; Božími zákony zcela pohrdli,

1. Kajadžáje (v předloze Kayadjaye): křesťanští horalé, kteří sloužili ílchánům jako vojáci a sídlili v arbílské pevnosti. Výklad jména podává sám autor; patrně souvisí s turkickým a mongolským slovem *kaja*, „skála“. Jinde v kapitole se jim říká prostě „horalé“ (syrsky *túrāje*).

2. Ílchán Öldžejtü (vládl 1304–1316), syn Arghunův a bratr Gházánův. Jako dítě byl pokřtěn, později přijal islám; autor mu přesto podle dvorského zvyku říká „vítězný král“.

3. Arbíl je dnešní Irbíl v iráckém Kurdistánu. Pevností se míní citadela na vysokém pahorku uprostřed města; v ní bydleli křesťané a stál tu kostel i patriarchova cela, pod ní se na rovině prostíralo dolní město.

4. Letopočet „Řeků“ je seleukovská éra, počítaná od podzimu roku 312 př. n. l.; rok 1608 Řeků odpovídá roku 1297 n. l. Tehdejší boje o arbílskou pevnost líčí kapitola XIV.

5. Synové Hagařini (Hagarovci, Izmaelitě): biblické označení Arabů jako potomků Abrahamova syna Izmaela a jeho matky, otrokyně Hagar (Gn 16); syrští autoři tak nazývají muslimy vůbec.

posmívali se poustevníkům i kněžím, okrádali jeden druhého a prolomili ohrady zákonů našeho Pána; pro napomenutí ani pro poučení u nich nezbyvalo místo. Nenávist se mezi nimi velice rozmohla, závist se zmocnila jejich srdcí, vznášeli obvinění jeden proti druhému a utiskovali a bili, pronásledovali, podváděli a loupili. Srocovali se do tlup a vpadali do domů svých předáků, a krátce řečeno, dali si volnost páchat špatnosti všeho druhu. A nikdo si tu věc nepřipustil k srdci a nikdo se nebál prudkého hněvu a trestu, který měl přijít.

Ačkoli jsou skutky, jako jsou tyto, dílem Božím, je to Prozřetelnost, která se chápe příčin a dovádí je k naplnění. Tak například příčinou smrti, kterou Bůh určil Adamovi, bylo přestoupení příkazu; a protože zatvrdil srdce faraonovo, mohl na něho uvést trest; a jako předobrazy se uvádějí i jiné případy jim podobné. Záměr Prozřetelnosti je však zřejmý z toho, co bylo řečeno faraonovi: „K tomu jsem tě ustanovil, abych na tobě ukázal svou moc a aby mé jméno bylo hlášáno po celé zemi“; a na jiném místě se praví: „Hospodin zatvrdil srdce faraonovo, aby ho nepoznal, a tak aby ukázal své velké skutky a mocné činy na zemi“ (Ex 9,16; 10,1–2)⁶.

Tyto věci se udály v srdcích obyvatel hor, kterým se říká kajadžáje. Obyvatelé arbílské pevnosti zatvrdili svá srdce, a proto je opustila Boží pomoc, aby vešly ve známost mocné činy Prozřetelnosti a aby se lidé poučili o skrytých věcech její slavné podstaty. Ačkoli totiž Bůh – jeho čest budiž velebená! – věděl dříve, než uvedl člověka v bytí, k čemu se jeho přirozenost přikloní, napomenul ho, když ho ustanovoval, podle toho, co jeho předvědění znalo a opatřilo.

Tento muž Násir, o němž jsme se zmínili výše, se hned, jakmile vešel do pevnosti, usadil ve věži blízko brány a nikdy z ní nevycházel. Dal tam nahoru tajně dopravit zbraně a válečné potřeby a vojáky a poslal do královského tábora⁷ vzkaz: „Tito lidé jsou jagháje⁸, to jest nepřátelé krále, protože jejich emír je zavřen ve vězení.“ A čím víc to dělal, tím víc obyvatelé

6. Odkaz je v předloze zkomolen („Exod. xx. 1; iv. 17“). První citát je Ex 9,16 (srov. Ř 9,17), druhý volně shrnuje Ex 10,1–2 a 11,9–10.

7. Královský tábor (ordu): pohyblivý dvůr ilchána, který se podle ročních dob stěhoval mezi zimními a letními sídly; tam se rozhodovaly všechny záležitosti říše.

8. V předloze Yaghaye; z turkického *jaghy*, „nepřítel, vzbouřenec“. Mongolové tak označovali ty, kdo se nepodrobili nebo vypověděli poslušnost; takové obvinění znamenalo válku bez slitování.

pevnosti dávali najevo svou špatnost. Pokud však jde o něho, nebylo způsobu, jak by mu kdo mohl ublížit, neboť až na několik málo lidí měl na své straně všechen lid i zlato všeho muslimstva. Pokud jde o ně, neměl žádný z nich možnost pomoci svému druhovi ani jedinou šamúnou⁹. Násir měl k ruce achitofelské rady¹⁰ všech písařů a všech předáků, kdežto oni neměli nikoho, kdo by jim poradil, protože byli opilí vínem a pominuli se rozumem, buď proto, že je Bůh zcela opustil, anebo pro zlé skutky, které páchali. A nebáli se spravedlivých a správných soudů Páně.

A co z toho vzešlo? Královi poslové přicházeli a odcházeli a říkali: „Vstaňte a sestupte z pevnosti, křesťané!“ Oni se však pevně rozhodli, že odmítnou poslechnout a že se vzeprou. A úměrně tomu, jak si takto počínali, se lid Arabů radoval a veselil, neboť dobře věděl, že se jeho záměr naplní a vyjde najevo.

A když se stav věcí zhoršil, vyšel královský výnos určený emírovi, muži, který se jmenoval Sutaj a který byl v té době v krajích kolem Dijárbakru¹¹, a jinému muži, který se jmenoval Hádždží Dalkandi a byl bratrem výše zmíněného Násira, jenž se usadil v pevnosti. A výnos nařizoval toto: „Jestliže kajadžáje nesestupují z pevnosti a jestliže sestoupit nechťejí, ať je pevnost napadena a silou dobytá a ať se vojska krále shromáždí, aby svedla řádnou bitvu.“

Katolikos¹² však pro svou lásku ke království nevěřil, že by se něco takového s pevností stalo, dokud v ní přebývá on, a nemyslel si, že by se s křesťany takto naložilo, dokud je s nimi. A všichni křesťané zanedbali učinit, co učinit měli, a byli příliš nedbalí, než aby se vypravili do královského tábora a oznámili králi, co se jim stalo. A setrvali ve spánku nedba-

9. Budge: drobná mince nepatrné hodnoty (v jeho překladu „farthing“, čtvrtpenice).

10. Achitofel byl rádce krále Davida, který přešel k vzbouřenému Abšalómovi a radil mu proti Davidovi (2 S 15–17); jeho jméno se stalo příslovečným pro lstivého rádce. Budge odkazuje na 1 Pa 27,33.

11. Sutaj (v předloze Suti): mongolský emír, správce pohraničního Dijárbakru – kraje na horním Tigridu kolem dnešního Diyarbakuru v jihovýchodním Turecku. Úřad držel až do své smrti roku 1332.

12. Mar Jahballaha III., katolikos a patriarcha Církve Východu v letech 1281–1317; tehdy mu bylo pětadesát let. Do arbílské pevnosti přišel v listopadu 1309 (kap. XVII).

losti, dokud na ně nedolehly události, o nichž si nikdy nepomysleli, že by vůbec mohly nastat.

Devátého dne měsíce ádaru [března] toho roku [1310], čtvrtého dne týdne [ve středu]¹³, v době velkého půstu, vystoupili ke katolikosovi syn emíra, o němž jsme se zmínili, a tři emírové tisíců¹⁴, aby ho svedli dolů; a bylo nařízeno, že nesestoupí-li s nimi, má být uvržen do vězení. Následujícího dne sestoupil, protože k tomu byl donucen, a od té chvíle padl na pevnost strach a pláč a ukázala se zlá znamení. Katolikosa přivedli do kláštera Mar Michaela v Tar'īlu¹⁵. A přišel k němu emír Sutaj – vojáci, kteří byli s ním, byli z emírů tisíců a jiní – a projevil mu velikou náklonnost. V minulých dobách často navštěvoval celu¹⁶, byl Mar katolikosovi nadmíru milý a ten ho měl ve veliké úctě za časně zesnulého Gházána¹⁷. A řekl katolikosovi: „Královský výnos nařizuje, aby horalé sestoupili z pevnosti a aby tam ostatní zůstali. Ti však nevyjdou jinak než na váš příkaz; pošlete tedy někoho ze svých lidí, aby je přiměl sestoupit.“

Ráno následujícího dne, což byl den předvečera [pátek]¹⁸, přivedl patriarcha do domu výše zmíněného emíra voly a jehňata a přinesl víno, uspořádal hostinu a podle zvyku Mongolů mu vložil do rukou číši s vínem; a posadil ho na dobrého koně, aby mu zmátl smysly¹⁹. A Arabové, kteří tam byli – Hádždží Dalkandi, šajch Muhammad²⁰, který vládl v Arbīlu, a jeho bratr, který se jmenoval Ahmad –, si hoře stěžovali na křesťany a také na katolikosa a říkali: „Kromě vás není nikdo, kdo by ty lidi dokázal z pev-

13. Údaje se neshodují: 9. březen 1310 připadl na pondělí; podle dalšího vyprávění (sobota 14. ádaru) byla středa 11. března. Velikonoce toho roku připadly na 19. dubna.

14. Velitelé tisíce jezdců; mongolské vojsko se dělilo na desítky, stovky, tisíce a desetitisíce.

15. Klášter nedaleko Arbīlu; podle začátku knihy v něm Rabban Sauma a Markos po příchodu z Číny nějaký čas žili.

16. Celou se v knize rozumí patriarchovo sídlo s jeho domácností a úřadem; „mladíci z cely“ jsou patriarchovi klerici a služebníci.

17. Ílchán Gházán (vládl 1295–1304), starší bratr a předchůdce Öldžeitüův.

18. Syrské „předvečer“ (totiž soboty) je obvyklé východosyrské označení pátku; šlo o pátek 13. března 1310.

19. Podat hostu číši bylo u Mongolů projevem úcty; tak si ji v knize podávají i král a patriarcha. Budge k tomuto místu poznamenává: jinými slovy, katolikos emíra podplatil.

20. V předloze „stařec (šajch) Muhammad“; šajch, doslova „stařec“, je arabský čestný titul předáka.

nosti svést dolů.“ Emír však myslel jen na úplatek, který mu katolikos dal, a nedbal na ně.

Tehdy se dohodli, že k horalům vyšlou posly, aby jim poradili sestoupit. Katolikos poslal jednoho ze svatých mužů²¹, kteří byli s ním, jenž se jmenoval Mar Abdíšó a byl biskupem z Haníthy, a emír poslal jednoho z emírů tisíců, který se jmenoval Sati-beg, aby s nimi promluví a vyzvali je, ať sestoupí. A když tam přišli a mluvili k nim velmi vlídnými slovy, která byla spojena se sliby dobrodiní, horalé je nechtěli přijmout ani vyslyšet; poslové se tedy obrátili a vrátili se od nich v sobotu, čtrnáctého dne měsíce ádaru. A jakmile to emír Sutaj uslyšel, přišel ke katolikosovi a rozmlouval s ním a řekl: „Jsou to jagháje, to jest nepřátelé; musíte k nim, katolikos, poslat posla podruhé.“

A Mar katolikos sám napsal těm lidem výzvu, aby sestoupili, a poslal ji po biskupech, metropolitovi Mar Íšó-sabranovi a výše zmíněném Mar Abdíšó, a po mniších Rabbanu Davidovi, poustevníkovi, a Rabbanu Denhovi, představeném kláštera Mar Michaela v Tar'ilu. Vydali se na cestu v noci na neděli, kdy se zpívá modlitba „Enhu dhe-te'ol“²², a když se rozednilo, vešli do pevnosti a rozmlouvali s těmi, kdo v ní bydleli; a ti se podvolili a zavázali se, že sestoupí.

A když to uslyšel Násir, ihned vyvěsil znamení, na němž se dohodl s obyvateli města, totiž že až vyvěsí znamení na střeše věže, v níž bydlel, mají se k němu nahoru přihnat a sešikovat se k boji. Když pak ti ubožáci, kterým bylo poraděno, aby sestoupili, uviděli v kostele meče, které se blýskaly, a ostré šípy, které na ně dopadaly, spěšně z kostela vyšli a s největšími obtížemi se dostali k bráně pevnosti; a i oni pak bojovali od čtvrté hodiny denní až do večera a po celou noc. Byli zabiti tři Arabové a dvanáct křesťanů; a kdyby křesťané po celou noc nemetali pod věž oheň, byli by všichni do jednoho pobiti.

A když se o tom doslechl emír Sutaj a vojáci, kteří byli s ním, spěšně vytáhli a obklíčili pevnost; a katolikosa, který plakal, vzali násilím s sebou.

21. „Svatí muži“ jsou v knize biskupové.

22. Budge překládá: „Vstoupíš-li“. Neděle je tu označena počátečními slovy zpěvu, který se toho dne zpíval; šlo o noc na neděli 15. března 1310.

Téhož dne přišli pod pevnost a cestou mu říkali: „Nedovolte jim, aby se účastnili boje.“ V noci na druhý den týdne [pondělí] sestoupili z pevnosti někteří muži a Bůh je vysvobodil; byli však i s katolikosem a duchovními, kteří byli s ním, uvrženi do vězení. A od svítání druhého dne týdne naléhali emír Sutaj a ti, kdo byli s ním, na Mar katolikosa, aby k nim vyslal posla se vzkazem, ať nechají Násira sestoupit se vším, co má; a on poslal biskupa Íšó-sabrana a Rabbana Davida, poustevníka. A když je Arabové uviděli, zabili Rabbana Davida, poustevníka, bez milosti a Íšó-sabrana bili meči a holemi; Bůh ho však vytrhl z jejich rukou, takže uprchl a vrátil se.

Zlý stav věcí se ještě zhoršil, protože nadešel trest, a Arabové a mongolská vojska začali navršovat náspy, stavět stroje různých druhů a vést válku podle všech pravidel. Od chvíle, kdy Násir vyvěsil ono zlé znamení, byli křesťané, kteří byli ve městě, zabíjeni v ulicích a na tržištích města. Mnozí z nich uprchli a vešli do domů muslimů, ale i odtamtud je na udání vyvělekli; a druhého dne týdne [v pondělí] zemřeli krutou smrtí a nebylo s nimi slitování. Lidi, kteří k nim patřili a byli v kádiho vězení, vyvedli a krutě bili, dokud nezemřeli. Mladé ženy svlékli z šatů a nutili je chodit nahé ulicemi města. A také ženám, které byly těhotné, rozpárali břicha, nenarozené děti zabili a jejich těla pohodili před bránu pevnosti.

A lidé chodívali k emíru Sutajovi a říkali: „Emíre, pošli posla a podívej se, jak křesťané zabíjejí muslimy a házejí jejich těla ven na svahy pevnosti.“ A on jim ve své prostotě uvěřil a vydal rozkaz; a čtyři kostely, které stály na rovině, byly vypleněny. Dva z nich patřily nám: ten, který nesl jméno Íšó-sabrana, slavného mučedníka²³, a ten, který byl postaven ve jménu Man'o. Kostel jakobitů²⁴, který byl postaven ve jménu Paní Marie, a kostel Arménů byly srovnány se zemí, a také všechny domy a stavby křesťanů i cela metropolitního stolce.

Emír rozeslal posly po celé zemi, sebral muže k boji a přivedl z hor dolů Kurdy. A křesťané ze všech vesnic, protože nemohli jít do města, dali nemalé množství peněz na železné zbraně a na stravu pro vojáky. Boj proti

23. Íšó-sabran: perský konvertita ze zoroastrismu z arbílského kraje, umučený kolem roku 620 za krále Chosroa II.; byl místním světcem Církve Východu.

24. Jakobité: syrská pravoslavná (západosyrská) církev, pojmenovaná po biskupu Jakobu Baradaiovi († 578). Od Církve Východu, k níž patří autor („nám“), ji dělilo učení o Kristu.

pevnosti zesílil a útočilo se na ni ze všech čtyř stran v noci i ve dne. Mnoho lidí bylo zabito, jak z těch, kdo byli dole, tak z těch, kdo byli nahoře, a mnoho Kurdů a Arabů; Mongolů však bylo zabito jen málo, protože se k pevnosti nepřibližovali, ale spokojili se s tím, že z dálky stříleli šípy. A křesťanům v tom kraji i všude jinde byly odříznuty cesty, a kdekoli je lidé spatřili, zabíjeli je bez slitování a říkali: „Jste z pevnosti,“ nebo: „Tito lidé jsou uprchlíci.“ A každého člověka se zmocnila smrtelná strnulost.

Pokud jde o katolíkosa, nezbyl mu proti těm, kdo se ho zmocnili, žádný pomocník, pokud šlo o skutky, a jen velmi málo i pokud šlo o slova. V noční době ho střežili zblízka a ve dne zpovzdálí; a nevěděl, co se s ním stane. Jeho myšlenky byly rozbouřeny strachem o sebe samého i strachem o pevnost. A jen s největšími obtížemi našel příležitost napsat dopis metropolitovi arbílskému²⁵, který byl jako uprchlík ve vsi Béth Sajjádé. Tento muž se totiž rozhněval na lidi z pevnosti, protože ho neposlouchali, odebral se do Béth Sajjádé se vším, co měl, a usadil se na tom místě. Katolikos mu napsal: „Co ti prospěje, že jsi unikl, nepůjdeš-li do královského tábora?“ A o dva dny později poslal emír Sutaj s katolikosem stráže a ty ho dovedl do Béth Sajjádé.

Metropolita se vydal na cestu ještě té noci, kdy k němu dopis došel, a za čtyři dny dorazil do Bagdádu²⁶ spolu s mladíky, kteří byli s ním. Odebral se do královského tábora a oznámil tam, co se stalo katolikosovi a křesťanům. Emírové, kteří byli v táboře, už slyšeli o všem, co se stalo, do všech podrobností, protože emír Sutaj tam poslal posly, aby podali zprávu o tom, co podniká. A také katolikos napsal dopis a poslal jej po poslovi jednomu ze služebníků cely se zprávou o tom, co ho potkalo; a ten služebník šel a oznámil to emírům a rádcům, vyložil jim celou věc a zpravil je také o vraždění, k němuž došlo. A srdce emírů, kteří o té události neměli vůbec žádné vědomosti, zcela strnula úžasem, neboť ti, kdo ten čin spáchali, o něm mlčeli. Brzy po tom dorazil i metropolita a zopakoval celý příběh před všemi emíry. A byl sepsán královský výnos a po poslovi odeslán emíru Sutajovi a

25. Arbílský metropolita, jehož text nikde nejmenuje, je vedle patriarchy hlavní postavou kapitoly. Jeho cesty jsou vylíčeny tak podrobně, že autor patrně patřil k jeho průvodcům nebo čerpal přímo z jeho vyprávění. Béth Sajjádé je ves v arbílském kraji.

26. Z Arbílu do Bagdádu je kolem 350 km; ílchánův dvůr tehdy podle všeho ještě pobýval v zimním sídle v Mezopotámii.

stálo v něm: „Ty jsi nám věc vyložil takto, katolikos však jinak; komu z vás máme věřit a čí slova mít za pravdivá?“ Tak bylo zlo poněkud zadrženo.

Když emír Sutaj o té věci uslyšel, nesmírně se zarmoutil a vzplanul zuřivým hněvem. Poslal pro katolikosa, dal si ho předvést a řekl mu: „Psal jste to a to?“ A všecken lid Arabů katolikosovi hlasitě spílal a každý křičel, co by s ním chtěl udělat. Katolikos řekl: „Nenapsal jsem nic; to jeden metropolita, který patří k tomuto kraji, šel a mluvil za svůj dům a za své stádce.“ A emírové řekli: „Nyní tedy přimějte tyto vzbouřence, aby sestoupili, jak nařizuje královský výnos; a neučiníte-li to, napište své prohlášení, že jsou to jagháje.“ Tehdy katolikos poslal metropolitu mosulského a několik mladíků z cely a vyzval ty v pevnosti, aby sestoupili, ale oni se sestoupit báli.

Byli totiž mezi nimi jistí lidé, kteří byli opravdu vzbouřenci, a ti, protože se báli, že budou pobiti, utvrzovali ostatní v jejich vzdoru, aby nesestoupili. Tím získali emír Sutaj a lidé jeho strany nad katolikosem převahu a naléhali na něho a říkali: „Musíte nám dát své písemné potvrzení, že ti lidé jsou jagháje, abychom mohli vyslat posla a oznámit to králi.“ A zmocnili se všeho, co měl s sebou, a odnesli to. Některé z těch mužů, kteří s ním sestoupili, zabili a některé prodali do otroctví. A násilím si na katolikosovi a na svatých mužích, kteří byli s ním, vynutili potvrzení, které bylo sepsáno tak, jak si přáli.

Toho dne vyslal emír ke králi Hádždžího Dalkandiho. Ten měl ke králi blízko, a když dorazil, předložil věc. A jeden z emírů, který se jmenoval Asan Kutlok²⁷, ho přísně pokáral a vytkl mu jeho nestoudnost, protože znal pravdu a poznal, že potvrzení bylo vynuceno násilím; a chtěl Hádždžího Dalkandiho udeřit, ten se však vzdálil. Zmíněný emír a všichni rádcové šli ke králi a věc mu vyložili. A král vydal výnos, v němž nařizoval, aby lidé v pevnosti a Arabové uzavřeli mír, aby se žádná strana nemstila a aby už nikdo znovu nebojoval. Tento výnos byl vydán teprve po mnohém úsilí, trápení a úzkostech metropolity a jeho druhů a byl svěřen do péče několika „synům království“²⁸, aby jej donesli do Arbílu. A Hádždží Dalkandi se

27. Patrně emír Esen Kutlug, jeden z nejvyšších emírů Öldžeitüova dvora; Budge zvažuje i čtení Hasan.

28. Budge se ptá, zda nejde o prince; výraz označuje patrně lidi královského dvora.

vrátil v nemilosti a jeho tvář byla pokryta hanbou. S výnosem přišli dva z žáků cely a do Arbílu dorazili v den předvečera Vyznavačů²⁹. A hned znovu spojili most, který byl spálen, a uzavřeli mír; a mnozí sestoupili z pevnosti na rovinu.

Jak už bylo řečeno, dávali muslimové Násirovi a jeho bratru tolik zlata, kolik jen chtěli vydat na úplatky, a tak mohli ukojit hrabivost poslů, kteří výnos přinesli; a navedli je, aby vystoupili do pevnosti. A když tam vystoupili, nikdo jim neprostřel polštář, aby si měli na co sednout, nenabídli jim jídlo, ba ani kůrku chleba, a nikdo jim nedal žádné peníze, ani jedinou šamúnu. Tehdy ti poslové zalitovali míru, který – jen považte! – uzavřeli, a vrátili se ke své zlé a zatrpklé povaze. A chtěli nějak ublížit mladíkům z cely, kteří byli s nimi, ale jeden z nich jim tajně uprchl branou pevnosti do vsi Béth Sajjádé; pronásledovali ho, ale nebyl k nalezení. Zmocnili se tedy jeho druha a dali ho pod stráž. A královi poslové vyrazili a přišli do vsi Béth Sajjádé, přivedli zpět katolíkosa a opakovali tato slova: „Tito lidé nestoupí jinak než na vaše slovo; pojd'te a vyslechněte výnos.“

A když katolikos dorazil do Arbílu, shromáždil se všechen lid k Sutajovi a začal proti katolikosovi mluvit prudkými slovy; on jim však pro velikou důvěru, kterou choval k vládě, odpovídal směle. Potom poslal katolikos prostřednictvím emíra Sutaje vzkaz a nařídil lidem v pevnosti podruhé, aby sestoupili. Měli přísahat na evangelium, že Násirovi neublíží, a také on měl přísahat, že neublíží jim, a tak mezi nimi nastane mír. A mnozí sestoupili a přísahali, že mu neublíží a že mu budou poddáni podle toho, jak si bude přát. Když se však s jistotou zjistilo, že jich je vskutku na tři sta mužů, byla brána pevnosti znovu zavřena, protože jejich srdce byla plná lsti. Když Sutaj viděl, že se věci mají takto, zmocnil se těch, kdo sestoupili, a pobil je.

A druha onoho mladíka z cely, který uprchl, důkladně vyslýchali, kde je jeho spolužák, a krutě ho bili; jen s největšími obtížemi mu katolikos zachránil život. Potom zabrali koně a mezky cely a všechno, co měli mladíci a svatí muži, kteří přišli s katolikosem, a odnesli jim dokonce i šaty. A potom řekli katolikosovi se lstí: „Vyvedeme vás nahoru na tržiště pod pevností a přivedeme tam k vám přední muže města, aby se už nikdo znovu

29. Pátek Vyznavačů: ve východosyrském kalendáři první pátek po Velikonocích, zasvěcený památce mučedníků a vyznavačů; roku 1310 připadl na 24. dubna.

nesvářil ani se nedal popudit k boji, dokud nepodáme zprávu vítěznému králi.“ Katolikos ve své prostotě souhlasil a vystoupil do pevnosti, nevěděl však o léčce, kterou muslimové nastražili, aby ho zabili.

Téhož dne přišel k emíru Sutajovi posel z jeho domova a řekl: „Vojáci Palestiňanů³⁰ vpadli do tvých držav, a budeš-li s příchodem otálet, bude možná i tvůj dům odvláčen do zajetí.“ A ihned se on i všichni vojáci, kteří byli s ním, vydali na cestu, ačkoli byl velmi nemocen a trpěl těžkou chorobou. A na úpatí pevnosti zůstali jen Kurdové a obyvatelé města. Následujícího dne vypukl boj znovu a na obou stranách došlo k zabíjení. Cesty byly odříznuty a nebylo nikoho, kdo by vycházel nebo vcházel, a nikoho, kdo by vynášel nebo přinášel zprávy. V pevnosti zesílil hlad. A každý, kdo vyšel, ať proto, aby uprchl, nebo aby přinesl jídlo pro svůj dům, byl bez milosti zabit. Katolikos a tři duchovní, kteří byli s ním, a mladíci, kteří s ním zůstali, byli uvězněni v pevnosti bez přikrývky, bez polštáře, na kterém by leželi, bez živobytí a bez jídla. A trest se přiostrčil, zkáza rostla, hrůza sílila a nezbýval ani pomocník, ani útočiště, ani nikdo, kdo by dokázal pronést slovo, které by jim pomohlo.

Pokud jde o ony posly, vrátili se s Hádždžím Dalkandim do královského tábora a vyložili králi, že lidé v pevnosti jsou nepřátelé, že je katolikos podněcuje ke vzpouře, že dal úplatek a vystoupil do pevnosti, že otevřel pokladnice a rozdával zlato, že pro ně opatřil zásoby pšenice, válečné zbraně, provazy a bojové stroje a že je utvrdil v jejich úmyslu vést válku.

Tehdy v srdcích krále a jeho velmožů zcela zavládlo zlo a znovu byly vydány výnosy, počtem třináct, a byly určeny všem emírům jmenovitě: každému z emírů Kurdů jmenovitě, každému ze čtyř emírů krále Mongolů jmenovitě a jeden celé zemi arbílské. Nařizovalo se v nich, že pošle-li někdo nahoru do pevnosti jídlo nebo dá-li je tamním lidem, bude jeho ves vyplněna a jeho lidé pobiti a každý statek, který mu v tom kraji patří, mu bude odňat a stane se zcela majetkem krále; a nařizovalo se, aby emírové vedli válku ve zbroji síly a aby ji dovedli k vítěznému konci pro izmaelskou víru.

30. „Palestiňany“ autor nazývá vojska mamlúckého sultanátu, který z Egypta ovládal Sýrii a Palestinu a byl hlavním nepřítelem ilchánů; Sutajovy državy v Dijárbakru ležely při hranici s ním. „Domem“ se podle Budge míní emírova žena a rodina.

A král poslal zvláštní výnos, určený jmenovitě katolikosovi, v němž stálo toto: „My i naši otcové jsme ti prokazovali čest, aby ses za nás modlil a dával nám své požehnání; nyní však, když jsi jednal jinak, věz, že to, co na tebe přichází, sis způsobil sám, a ne my.“ A výnosy předali jednomu z mužů, kteří byli u Brány království³¹, který se jmenoval Toghan³², a Há-dždžímu Dalkandimu – oba byli vpravdě nepřáteli všeho křesťanstva –, aby šli do Arbílu a učinili tam, co se jim zlíbí.

Arbílský metropolita zůstal v královském táboře ještě tři dny poté, co byli oni poslové se dvěma mladíky z cely vysláni, aby sjednali mír. A uvažoval a říkal si: „Uzavřou-li lidé z pevnosti a Arabové mír, nic nezískám tím, že zůstanu v táboře; budou-li však bojovat dál, není možné, abych mluvil bez rady katolikosovy.“ A hned vstal a spěšně přišel do vsi Béth Sajjádé; když však dorazil, shledal, že právě toho dne byl katolikos spolu se svatými muži, kteří byli s ním, odveden, jak bylo vyličeño výše, a uvězněn v pevnosti. A všichni křesťané prožívali kruté utrpení a velice se rmoutili; jejich zármutek vycházel ze srdce, a ne z obočí a víček, jak tomu bývá u některých lidí. Rozpouštěl maso a rozlamoval kosti, protože nevěděli, co se s nimi stane v rukou Arabů a zda budou z tohoto pronásledování vysvobozeni, či nikoli. A podobali se těm, kdo ztroskotali a jimiž zmítají vlny a bouře, neboť se báli, že utonou ve zkáze pronásledování.

Zmíněný metropolita nedokázal tu nejistotu snést. Pomýšlel na to, že se vrátí do královského tábora, ale byl na pochybách, protože jednak byly cesty odříznuty, jednak s sebou neměl vůbec žádné průvodce a nezbývala by žádná příležitost poradit se s katolikosem. Na druhé straně, kdyby zůstal v cele, zatímco katolikos a svatí muži snášejí soužení a útrapy a křesťané jsou mučeni, odsoudilo by ho pravidlo pravdy a zákon Kristův, který praví: „Ať je to pastýř, nebo ať je to přítel, sluší se, aby položil svůj život a vydal se na smrt, aby pohrdl svým životem a snášel muka všeho druhu z lásky ke Kristu“ (srov. 1 J 3,16).

A dodal si odvahy, vzal s sebou mladíky z cely, kteří uprchli a skrývali se, a vyšli ze vsi Béth Sajjádé večer šestého dne měsíce ijáru [května] toho

31. Brána království: panovníkův dvůr (Budge: palác nebo královský tábor).

32. Jméno tohoto muže předloha píše kolísavě (Toghain, Toghan, Todjain); překlad je sjednocuje do podoby Toghan.

roku [1310]. Putovali celou noc a celý den přes hory a přes roviny, pahorky a holé skály, ve strachu a hrůze z nepřátelských záloh, bez jakéhokoli místa, kde by se ukryli, a bez dostatku jídla, jímž by se nasýtili. A s pomocí Boží dorazili za deset dní do města Hamadánu³³, neboť slyšeli, že tam je král.

A když vešli do města, shledali, že vítězný král toho dne odjel a odebral se do královského města Mongolů. Následujícího dne se metropolita a mladíci vydali dál a přišli do Sultánije³⁴; a tam uslyšeli, že ony výnosy byly dány dvěma mužům, o nichž byla řeč výše, totiž Toghanovi a Hádždžímu Dalkandimu, a že se chystají vyrazit a jít do Arbílu. Když to uslyšeli, bezmocně jim klesly ruce, kolena se jim podlomila a z očí jim kanuly slzy nad zkázou církve a nad tím, co potkalo její děti. A radili se s několika muži, kteří byli přáteli katolíkosa, a s několika lidmi církve, co mají dělat. A dostali tuto odpověď: „Budete-li váhat vynaložit své vlastní peníze a peníze cely, zahyne katolikos a vy sami také, kostely budou vypleněny a také vakfy³⁵ křesťanů kvůli katolikosovi zaniknou.“

Tehdy s sebou metropolita ihned vzal jistou částku peněz a šel k jednomu z emírů, který byl blízkým příbuzným krále. Uvedli ho před emíra a ten s ním jednal s úctou a vyslechl jeho řeč o katolikosovi a také o křesťanech. Emír si od něho vzal opis všeho, co řekl, psaný rukou metropolity, a ukázal jej ostatním emírům i králi, vítěznému v Bohu, jak bude vylíčeno později. A emír ho svěřil třem mužům, kteří byli jeho blízkými přáteli, aby ho zavedli ke každému z emírů a vezírů, kteří stojí před králem, aby svými ústy řekl, co napsal. A ti muži ho přivedli k emírovi, který se jmenoval Asan

33. Hamadán (v předloze Halmadhan): starobylé město v západním Íránu, antické Ekbatany, na hlavní cestě z Mezopotámie na íránskou náhorní plošinu; od Arbílu je vzdálen přes 400 km vzdušnou čarou.

34. Sultánija: nové hlavní město ílchánů mezi Abharem a Zandžánem v severozápadním Íránu. Založil je Arghun a vybudoval Ůldžejtü, jehož mauzoleum s mohutnou kupolí tam stojí dodnes.

35. Vakf: zbožná nadace, majetek trvale věnovaný náboženskému účelu; zde nadační statky kostelů a klášterů.

Kutlok, a k chódžovi Sa'd ad-Dínovi³⁶, představenému písařů, a k vezíru chódžovi Rašíd ad-Dínovi³⁷.

A metropolita směle pronesl tuto řeč: „Mar katolikos vás pozdravuje a praví: Víte, emírové, že je tomu dnes pětatřicet let, co jsem přišel z Východu; a že jsem byl z vůle Boží posazen na tento stolec Východu; a že jsem ve vši trpělivosti a v bázni Boží sloužil a žehnal sedmi králům³⁸, a zvláště otci nynějšího vítězného krále, zesnulému Arghunovi, a jeho matce, věřící královně Uruk-chatun³⁹. Nikoho jsem neoklamal. Po ničem z majetku vlády jsem nezatoužil, a jestliže mi králové udělili nějaké dary, zase jsem je vynaložil v jejich prospěch. Ačkoli jsem kdysi býval mladý muž, nyní jsem stařec; a nemám ženu ani děti, ani příbuzné, ani rod. Je snad pravděpodobné, že bych se z lásky ke světu bouřil proti králi? Anebo že bych pomýšlel na to, abych mu uchvátil něco z toho, co je jeho? Proč se tedy věří slovům, která proti mně mluví moji nepřátelé? Navíc jsem od nynějšího krále, vítězného v Bohu, nikdy nezakusil nic zlého – a Bůh uchovej, abych zakusil! Ale i kdybychom připustili, že by se to mohlo stát a že by mi učinil něco zlého – čehož Bůh uchovej –, je mi svatým evangeliem, knihou, kterou vyznávám, přikázáno oplácet zlo dobrem, neboť praví: ‚Modlete se za své nepřátele a žehnejte tomu, kdo vás proklíná, a číňte dobře tomu, kdo vás nenávidí‘ (Mt 5,44). A není možné, abych opustil to, co mi Bůh skrze Krista přikázal, neboť přestoupení příkazu činí člověka, ať je to kdokoli, cizím tomu, kdo příkaz dal. Snažně vás prosím: je-li král v srdci přesvědčen, že jsem spáchal něco zlého, ať mě dá přivést k Bráně království a přesně mi oznámí, co jsem učinil; a potom, zasloužím-li smrt, nebude vinen mou krví. Ať mě však nenechává v rukou mých nepřátel.“ To byla řeč katoliksova.

36. Sa'd ad-Dín Sávedží, vezír a představený dívánu, který řídil říšskou správu společně s Rašíd ad-Dínem; roku 1312 byl popraven. „Chódža“ (pán) je perský titul vysokých úředníků a učenců.

37. Rašíd ad-Dín Fazlulláh (asi 1247–1318), lékař židovského původu, vezír Gházánův a Öldžejtůův a autor *Sborníku letopisů*, hlavního pramene k dějinám Mongolů; roku 1318 byl popraven.

38. Mar Jahballaha (tehdy ještě mnich Markos) vyšel s Rabbanem Saumou z Číny kolem roku 1275, patriarchou byl zvolen roku 1281. Sedm králů jsou ílchání Abaka, Ahmad, Arghun, Gajchatu, Bajdu, Gházán a Öldžejtü.

39. V předloze „Urgho“ (Budge připojuje sic). Uruk-chatun, Arghunova manželka z křesťanského kmene Kereitů, byla matkou Öldžejtüa, kterého dala v dětství pokřtít jménem Mikuláš.

A metropolita promluvil a řekl: „Všichni křesťané, kteří jsou v pevnosti, říkají: ‚Nejsme vzbouřenci proti vítěznému králi. Velice se však bojíme svých nepřátel, Kurdů a Arabů, kteří nás bez milosti zabíjejí; a nemáme nikoho, kdo by se nad námi slitoval a kdo by králi oznámil, v jakém soužení žijeme. Jsme služebníci krále a jsme mu poddáni a ve všech dobách platíme tribut i daně, které jsou nám vyměřeny. Příkazuje-li nám nyní král, abychom svedli dolů tyto kajadžáje, o něž královu srdci jde, máme snad k tomu dost síly? Příkazuje-li však nám samým, abychom sestoupili z pevnosti, ať k nám pošle někoho, kdo nás vysvobodí z rukou těchto násilníků, a potom ať nám přikáže jít, kamkoli si bude přát. Nebydlíme zde proto, že by to místo bylo příjemné, ale pro svůj veliký strach z Palestiňanů a Kurdů. Hle, naši synové a naše dcery byli odvlčeni do zajetí a větší část našich mužů byla pobita.‘ A vy všichni, emírové, tyto věci dobře znáte; a já, metropolita, váš služebník, se zaručuji za to, co jsem řekl v listině, kterou jsem napsal a odevzdal vám.“

Tehdy emírové to prohlášení přijali a ukázali je vítěznému a milosrdnému králi. A král nařídil, aby se s věcí seznámil emír emírů Čoban⁴⁰ a aby si dal metropolitu přivést a promluvil s ním. A když ho k němu přivedli, řekl všechno, co bylo vyličeno výše, a dodal: „To skrze tebe se nám všechny tyto věci staly.“ Mezi ním a emírem kajadžájů, který se jmenoval Balu, bylo totiž jakési pouto. A emír prohlášení bez váhání přijal, zastavil cestu Hádždžího Dalkandiho do Arbīlu a přislíbil, že přijdou dobré věci. A vybral muže, kteří měli jít jako poslové vedle těch, kdo byli určeni dříve.

Přes to všechno však – abychom své vyprávění příliš neprotahovali – Hádždží Dalkandi nedřímá ani nespá a nedopřál svým očím spánku; a všechny lid Arabů byl s ním. A dali obrovské úplatky emírům, velmožům, malým lidem i vojákům, a naplnilo se ono přísloví, které říká: „Úplatek oslepuje oči moudrých při soudu“ (srov. Sír 20,29)⁴¹; a odstoupili od dohody a od podmínek, které byly sjednány. Metropolita byl tajně zadržen a vydán Toghyanovi, aby šel a svedl katolíkosa a křesťany z pevnosti dolů; a kdyby to neučinil, měl být bez slitování zabit. A odvedli ho v noci za město na

40. Emír Čoban z kmene Suldušů († 1327), od roku 1307 „emír emírů“, vrchní velitel ilchánských vojsk; za nezletilého Abú Sa'ída pak říši fakticky vládl, než byl roku 1327 svržen a popraven.

41. Budge odkazuje na „Eccles. xx. 1“; míněna je patrně kniha Sírachovcova (Ecclesiasticus) 20,29: „Dary a úplatky oslepují oči moudrých.“ Srov. též Dt 16,19 a Ex 23,8.

horu, která byla nablízku, a vůbec nikdo o něm nic nevěděl. Utrpení všech křesťanů všech vyznání, kteří byli shromážděni tam ve městě, bylo kruté a všichni mladíci z cely uprchli a rozprchli se. A nezbyl nikdo, kdo by jim pomohl nebo kdo by se o ně postaral, kromě velebného milosrdenství Boha, který jedná podle své milosti a pečuje podle svého slitování.

Metropolita měl mladšího bratra a ten uprchl a šel k emíru Čobanovi – kéž je jeho život zachován!⁴² – a oznámil mu, co se stalo, a řekl: „Služebník emíra emírů, metropolita, který k němu včera přišel kvůli arbílské pevnosti, byl lstí a násilím odvečen do Arbílu.“ Emír se nesmírně rozhněval, vyslal posla a dal metropolitu přivést zpět z rukou těch prokladců. A uvedl ho před vítězného krále a zopakoval mu výpovědi, které metropolita učinil o katolikosovi a o křesťanech. A král nařídil, aby byl katolikos přiveden do královského tábora, aby křesťané sestoupili z pevnosti a aby se jim nestalo nic zlého. Král dal předvést Toghana, dal mu o těchto věcech rozkazy a přikázal mu také, aby šel do Arbílu.

A veliký emír emírů, hlava dívánu, Čoban, vzal metropolitu do svého domu. Napsal pro něho mnoho dopisů všem emírům Mongolů, kteří vytáhli, aby pevnost dobyli, a emíru Gajdžakovi, zeti⁴³ zesnulého krále Hülegüa⁴⁴, otce všech mongolských králů, a žádal je, aby podle královského výnosu svedli katolikosa dolů s náležitou úctou a aby také nechali křesťany sestoupit bez úhony. A odevzdal to poslovi a řekl: „Vztáhne-li někdo ruku na křesťany, nesváděj je dolů.“ A metropolitu propustil s náležitou poctou a svěřil ho královskému poslovi a řekl: „Neposlechnou-li toho Arabové a Kurdové, zůstaň s katolikosem a křesťany, pošli mi zprávu a dej mi vědět.“

Metropolita a posel přišli nejprve k emíru Gajdžakovi a ukázali mu příkaz Čobana, emíra emírů; a Gajdžak i jeho žena se zaradovali z vysvobození katolikosa a křesťanů. A emír Gajdžak poslal sto svých mongolských jezdců, vedle těch, kteří už k pevnosti odešli, aby při tom pomohli, a napsal také osmi stům kurdských pěšáků, nad nimiž vládl, aby katolikosa svedli

42. Z tohoto přání lze soudit, že autor psal ještě za Čobanova života, tedy před rokem 1327.

43. Budge: Gajdžak se oženil s Tutukaj, čtvrtou dcerou Hülegüovou; její matka byla otrokyně Dokuz-chatun. – Rašid ad-Dín uvádí jako manžela této Hülegüovy dcery na počátku 14. století ojratského velmože Čičeka; jde tedy patrně o něho.

44. Hülegü († 1265), vnuk Čingischánův, dobyvatel Bagdádu (1258) a zakladatel ilchánské dynastie; všichni perští ilcháni byli jeho potomky.

dolů. Tři dny před příchodem metropolity a posla, který byl s ním, však dorazil Toghan a poslal ke katolikosovi posla a ukázal mu rozkaz, že má sestoupit. A katolikos bez jakéhokoli váhání sestoupil a s ním svatí muži a kněží, kteří byli s ním, v den předvečera [v pátek], šestadvacátého dne měsíce hazírānu [června 1310]⁴⁵. A tak uposlechl výnosu.

A Toghan ho přemluvil, aby znovu vystoupil do pevnosti a svedl dolů křesťany. Katolikos v prostotě svého srdce vystoupil a přikázal jim, aby sestoupili, a ti ubožáci ve své prostotě uposlechli příkazu krále i otce. A sestoupili za svítání v sobotu se svými syny a dcerami a ženami, sto padesát mužů, o něco více nebo méně, nepočítaje ženy a děti, bez jakékoli zbraně, bez meče a bez nože. A když zlotřilý lid Arabů uviděl, že sestoupili, naplnila ho divoká vášně a rozpálil se hněvem; tasili meče a pobili je od největšího z nich do nejmenšího, bez slitování a bez bázně. A ženy a děti odvěkli do zajetí. Arabové uváděli jako výmluvu: „Stříleli na nás z pevnosti šípy.“ To všechno však bylo jen proto, aby katolikosovi nahnali strach ze sestupu a aby král uznal za pravdivé obvinění, které proti němu bylo před králem vzneseno, a aby se snad rozhněval a nařídil, aby byl katolikos i všichni křesťané pobiti.

Tehdy se katolikos se svou nadějí v Krista, s pláčem a vzdechy a s hořkostí v duši odhodlal sestoupit. Pohrdl mečem a v duchu si říkal: „Zemřu-li v pevnosti hladem, rozšíří se o mně pověst vzbouřence, a to by bylo zlé; je pro mne mnohem lepší poslouchat až k smrti. Sestoupím. Zachrání-li mě můj Pán, bude to pro mne slavné vítězství; a nezachrání-li, jsem hotov přijmout korunu mučednictví pro jméno Kristovo.“ A křesťané mu padli k nohám, plakali a říkali: „Nenecháme vás sestoupit“; a totéž říkali i svatí muži, kteří byli s ním. A katolikos odpověděl a řekl: „Nezbývá mi nic jiného než sestoupit, nikoho však nenuťm, aby sestoupil se mnou; kdo ale chce mít podíl na mém utrpení, tomu v tom bránit nebudu.“ A rozloučil se s nimi.

A tři biskupové, kteří byli s ním, se ho přidrželi, a také mladíci z cely a někteří mniši a kněží. Sestupovali podél hradby a cestou šlapali po těch, kdo byli zabiti a povražďeni a kdo byli bez viny rozsekáni na kusy. A katolikos

45. Tento údaj souhlasí: 26. červen 1310 byl pátek. Následující neděle, kterou autor níže datuje sedmadvacátým hazírānem, však připadla na 28. června.

sám viděl své syny s rozpáranými těly, jejichž vnitřnosti se volně vlekly po zemi; a nebylo nikoho, kdo by je pohřbil nebo kdo by je zavinul k pohřbu. Spolehl se na slovo Toghanovo a myslel si, že je to přítel, kdežto on byl ve skutečnosti přítel falešný.

A tehdy se slovy proroka v srdci řekl: „Volal jsem na své přátele, a oklamali mě. Moji kněží a moji starší zahynuli uprostřed mne. Hledali si pokrm, aby si zachovali život, a nejsou k nalezení. Pohled', Pane, že jsem velice soužen a mé útroby jsou rozbouřeny. Mé srdce se ve mně obrátilo, protože jsem se těžce vzepřel. Venku hubil meč a toho, kdo byl v domě, smrt. Slyš, jak sténám, a není nikoho, kdo by mě potěšil. Všichni moji nepřátelé slyšeli o mém neštěstí a zaradovali se, že jsi mi je připravil ty. Přiveď den, který jsi ohlásil, a stanou se takovými, jako jsem já. A všechna špatnost Hagarovců přijde před tebe. Souží je soužením, jímž jsi pro mé hříchy soužil mne a které jsi skrze mne ukázal mým dětem a těm, kdo jsou mi drazí. Neboť mnohé jsou mé vzdechy a mé srdce je choré“ (Pl 1,19–22)⁴⁶.

A co bylo dál? Toghan přišel před katolíkosa a smál se jako člověk, který nic neudělal; uvedl ho do svého stanu, vzdal mu poctu a na kolenou mu podal číši. A katolikos mu řekl: „Takovou podobu tedy mají tvé sliby? A takto se plní královský výnos, který jsi mi včera četl? Vždyť v něm bylo nařízeno, že nikomu, kdo sestoupí, se nesmí ublížit a že mu nesmí být prolita ani krev z nosu.“

Toghan odpověděl: „Stříleli z pevnosti šípy a zranili dva muže a ti jsou mrtvi.“ A katolikos řekl: „Měli být zabiti ti, kdo ty šípy stříleli, a ne ti, kdo uposlechli královského výnosu a sestoupili“; a Toghan mlčel a neodpověděl ani slovo.

Ačkoli se proklaté národy Arabů uradily, že katolíkosa zahubí, Toghan a Násir, bratr Hádždžího Dalkandiho, předstírali, že o tom nic nevědí, aby jim to bylo omluvou. Pán však má zalíbení ve svých vyvolených a posílá jim vysvobození, odkud je nečekají, a aniž postřehnou, jak přichází. Metropolitovi totiž uvažoval ve své mysli a řekl emíru Gajdžakovi: „Emíre, dob-

46. Prorokem je Jeremiáš, jemuž tradice připisuje biblický Pláč, nárek nad zkázou Jeruzaléma roku 587 př. n. l. Autor odtud až do konce kapitoly skládá nářky z jeho veršů; cituje je volně podle syrské bible (Pešitty), takže se znění liší od českých překladů, a místo biblických nepřátel dosazuje Hagarovce a Arbíl. Budge k tomuto místu poznamenává, že syrský text je zde porušen.

ře víš, jaký člověk je tento Toghan. Zařídil, abychom šli do Arbílu, ale bojím se, že dříve, než tam dorazíme, spáchá nějakou špatnost. Bylo by dobré, kdyby emír poslal napřed jednoho ze svých lidí a jednoho z druhů posla, který je se mnou.“ A emír to učinil bez jakéhokoli otálení a poslal napřed jednoho ze svých lidí a jednoho z mužů, kteří byli s poslem. A ti dorazili v den výše zmíněné soboty, když se den obracel k večeru, poté co byli ti ubožáci povražděni.

Přišli a pozdravili katolíkosa i Toghana a ukázali mu opis královského výnosu, který emír emírů sepsal ve věci katolíkosa. A když to Toghan a Násir uslyšeli, zakalilo se světlo tváře Toghanovy a tvář Násirova zezelenala a začali si mezi sebou šeptat. Nezbyl jim žádný prostředek, jak se ospravedlnit, neboť muži, kteří přišli, katolíkosa viděli. A když padla tma, jeli s ním Násir a Toghan míli cesty; a odebral se do vsi Amkaby⁴⁷.

Metropolita a posel, který byl s ním, dorazili ráno v neděli, sedmadvacátého dne měsíce hazírán, a uviděli, co se stalo; a velice se zarmoutili a jejich bolest byla veliká, ale poněkud se jim ulevilo, že katolikos a duchovní, kteří byli s ním, jsou zachráněni. A hned šli ke katolikosovi a ukázali mu pokyny velikého emíra a povahu královského výnosu, který se ho týkal; a katolikos se zaradoval a požehnal jim i emírovi.

A ráno následujícího dne šel posel k Toghanovi a žádal o dovolení, aby směl vystoupit do pevnosti, ale Toghan mu to nedovolil a řekl: „Tito lidé, kteří jsou jagháje, by tě zabili.“ Posel řekl: „Ať mě zabijí, nebo mě nechají naživu, půjdu k nim nahoru.“ A když vystupoval, nedovolil Toghan, aby s ním nahoru šlo jakékoli jídlo nebo pití, a řekl: „Přišel jsi zachránit křesťany, kteří nenávidí naše vyznání a jsou také nepřáteli našeho lidu. A protože křesťané neposlouchají královské výnosy, nebudeme ani my poslouchat příkaz tvého emíra.“ Posel však na něho nedbal a vystoupil do pevnosti a ukázal křesťanům příkaz emírův; a oni souhlasili, že sestoupí, a všichni byli poslušni. Večer posel sestoupil a svedl s sebou dolů tři muže; jednoho z nich mu Arabové vyrvali z rukou a zabili a druhé dva odvěkli jako zajat-

47. V předloze Amkabha: dnešní Ankáva, křesťanské městečko na severozápadním okraji Irbílu. Není jisté, koho Násir a Toghan vyprovodili: Budge se ptá, zda nejde o posla; podle souvislosti to mohl být i sám katolikos.

ce. Posel s sebou přinesl klíče od pevnosti a odevzdal je Toghanovi; a potom přišel zarmoucen ke katolikosovi a radili se spolu, co má dělat.

A posel řekl: „Těch, kdo jsou na úpatí pevnosti, je mnoho a jsou silní. V pevnosti není dost jídla ani na jediný den a mně zabránili, abych tam cokoliv vynesl. A svedu-li je dolů, Arabové se jich zmocní a pobijí je. Nemám zde nikoho, kdo by mi pomohl, a nevím, co mám dělat. Mohu však shromáždit muže, kteří přišli se mnou, a sto jezdců emíra Gajdžaka. Ti mohou nejprve svést dolů ženy a děti a odvést je do vesnic. A pokud jde o muže, kteří dokážou bojovat, ti a já a muži, kteří jsou se mnou, můžeme v noci odejít a uniknout. A vztáhne-li někdo ruku proti nám, můžeme ji vztáhnout i my.“ A katolikos řekl: „Ty sám víš nejlépe, co dělat; učiň, jak ti Bůh dá poznat.“

Třetího dne týdne [v úterý] vystoupil posel ke křesťanům, shromáždil je kolem sebe a rozmlouval s nimi; a větší část z nich jeho radu přijala, ale jak říká přísloví: „Z kosti vychází červ.“⁴⁸ Někteří z lidí v pevnosti totiž už dlouho jednali zrádně a stali se spojenci Násir ad-Dína. A každý den k němu posílali posly a zpravovali ho o všem, co se v pevnosti dělo. A když tito lidé viděli, že se větší část rozhodla sestoupit, šli a oznámili to Násirovi. A on ihned napsal: „Obyvatelé pevnosti, s výjimkou horalů, ať nikomu nic nedávají a ať z pevnosti nesestupují, nýbrž ať jsou dobré mysli. Horalé ať dají poslům peníze na cestu, a chtějí-li, mohou sestoupit.“ Po tomto rozhodnutí se lidé v pevnosti rozdělili na dvě strany a někteří z nich k němu sestoupili, oni i jejich rodiny; nic se jim nestalo a směli odejít a přišli do vsi Amkaby. A po jednom dni Arabové přišli, odvedli je z toho místa a pobili je.

Od té doby nezůstal v pevnosti žádný předák, žádný správce, žádný rádce ani nikdo, kdo by se ve věcech vyznal. Posel zůstal sám v cele katolikosově, ale nakonec sestoupil a zanechal je bez pomocníka v hořkém pláči a úzkostném sténání. Běda té hodině plné pohromy! Běda tomu času soužení, který zrodil útrapy! I kdyby tam zůstali – žádnému člověku nezbyla síla

48. Budge: Pro toto přísloví nenacházím v Bibli žádný protějšek. Asyriologové však nedávno ukázali, že Babyloňané věřili, že bolest zubů působí červ u kořene zubu; je možné, že uvedené přísloví s touto představou souvisí (viz legendu o červu u R. C. Thompsona, *Devils and Evil Spirits of Babylonia*, II, s. 160 n.). – Podle souvislosti je smysl ten, že zkáza přichází zevnitř, z vlastních řad.

ani k tomu, aby načerpal vodu, a kdo tu byl, aby bojoval? Hlad je zcela přemohl! Pšenice už došla a prodávala se po osmi zúzech za libru⁴⁹. A pokud jde o sůl, kdo by nějakou našel? Snědli už osly, psy i fretky a nezbyly ani žádné staré kožené věci. Sytili se slupkami semen bavlníku. Vdovy bezmocně vztahovaly ruce a plakaly a nebylo nikoho, kdo by obvázal, co bylo zlomeno. A nebylo vůbec nikoho, kdo by pohřbíval mrtvé. Kdo tu byl, kdo by měl dost síly, aby vykopal hrob? Kdo tu byl, kdo by mohl prokázat soucit a lásku? Kdo tu byl, aby dal almužnu? Sirotci umírali na hnojištích. Jiní padali mrtvi ve svých domech a vysychali a jiní se vrhali z hradby dolů a ti, kdo byli dole, je zachycovali na své meče a rozsekávali je na kusy.

Běda ctihodným mužům, jimiž Pán pohrdl! Běda ctihodným mužům, které Pán zavrhl! Běda národu, jemuž nezbyl nikdo, kdo by se slitoval, a nikdo, kdo by mu podal pomocnou ruku! Pohleďte, vy, kdo slyšíte, jak prudký je trest našeho Pána pro ty, kdo se neobráť! Jak krutá je tvá metla, Bože náš! Jak zhoubná je tvá rána, ty, který o nás pečuješ! Jak kruté jsou tvé údery, ty, který nás obvazuješ! Odvrátil jsi svou tvář a koruna spadla z jejich hlavy a jejich radost se obrátila v zármutek (Pl 5,15–16). Plakali ve dne i v noci, slzy jim zbrázdily tváře a mezi všemi jejich přáteli není jediného, kdo by je potěšil (Pl 1,2). Všichni vzdychají a žádají chléb (Pl 1,11). Oči se jim zakalily slzami, útroby mají rozbouřené a jejich čest je sražena k zemi pro zkázu jejich pevnosti. Děti a nemluvňata říkají svým matkám: „Kde je chléb? Kde je olej?“ A hroutí se před nimi jako pobití (Pl 2,11–12), když prosí o chléb; a není nikoho, kdo by jim jej nalámal a dal.

Hle, ti, kdo kdysi jídali lahůdky, leží teď na ulicích; a hle, ti, kdo byli vychováni v purpurovém šatu, uléhají teď na hnojištích (Pl 4,5). Jejich tváře jsou černější než popel a nelze je poznat. Kůže se jim svařila na kostech, vyschla a je jako dřevo. Mnohem šťastnější jsou ti, kdo byli zabiti mečem, než ti, které zabil hlad. Ženy jedí svůj vlastní plod a milující ruce vaří své děti, které se jim stávají pokrmem (Pl 4,8–10). Děti a starci leží spolu na zemi a panny a mladíci došli hanby. Muži byli povražděni a Pán se nad nimi neslitoval (Pl 2,21); a šípy jim pronikly do ledví. A stali se posmě-

49. Zúz je stříbrná mince (dirham); váhovou jednotku, kterou Budge přepisuje „litya“, vykládá jako libru. Cena má vyjádřit nesmírnou drahotu.

chem mezi všemi národy (Pl 3,13–14), neboť Pán dovršil svou prchlivost a vylil žár svého hněvu (Pl 4,11), protože ti, kdo nad nimi bděli, bděli nadarmo (Pl 4,16). Volají s prorokem a říkají: „Naše hříchy se proti nám pozvedly, naše síla ochabla, neboť Pán nás vydal do ruky toho, proti němuž nic nezmůžeme (Pl 1,14); spravedlivý je Pán, proti němuž jsme se vzbouřili.“

Slyšte, všechny národy, a pohled'te na naše soužení. Naše panny a naši mladíci odešli do zajetí (Pl 1,18) a naši silní jinoši a bojovníci byli pobiti. Co máme říci? Že nás naši kněží svedli na scestí a neodhalili před námi naše hříchy? (Pl 2,14) Bůh uchovej! Napomínali, a my jsme neposlouchali; kárali nás, a my jsme nenaklonili své uši. Pohrdali jsme jimi a na jejich osobu jsme nebrali ohled. Svým starcům jsme neprokazovali lásku, vdovy jsme utiskovali a chudé a nuzné jsme pronásledovali. Naše nepravost je větší než nepravost Jeruzaléma a špatnost, která je v našich dnech, převyšuje špatnost dnů Noemových. Proto Pán vykonal, co zamýšlel, a splnil své slovo podle toho, co přikázal za dávných dnů. Smetl nás bez slitování, opásal nás nepřáteli a vyvýšil roh našich utiskovatelů (Pl 2,17). Všichni naši nepřátelé na nás otevřeli ústa, syčeli a skřípali proti nám zuby. Naše děti prodali do daleké země, naše panny před námi zneuctili a našim ženám se před našima očima posmívali (Pl 5,11) a říkali: „Pohl'tíme vás. To je den, na který jsme čekali; dočkali jsme se ho a spatřili jsme jej“ (Pl 2,16).

A lid Arabů vystoupil s Toghanem a Násirem do pevnosti čtvrtého dne týdne [ve středu], prvního dne měsíce tammúzu [července] roku 1621 Řeků [1310]⁵⁰, a dobyl ji. Pobili každého, koho v ní našli, a nikoho neušetřili, a každého, koho spatřili, odvěkli do zajetí; vyloupili poklady a rozchvátili, co tam bylo uloženo. A ty z horalů kajadžájů, kteří tam zůstali, svrhli z vrcholu hradby a ti, kdo byli dole, je zachycovali na své meče, dokud se všemi neskoncovali. Ženy a panny zčásti prodali a zčásti je dávali každému, kdo k nim přišel, a rozdali je darem. Krátce řečeno, vynesli na denní světlo všechno zlo, které bylo skryto v jejich srdcích.

A i my říkáme s týmž prorokem: „Jásejte, muži arbílští, neboť k vám přišel kalich a budete zahanbeni a zlomeni útrapami (Pl 4,21) a není nikoho, kdo by vás zachránil. Pán však bude pamatovat na to, co se stalo jeho lidu a jak

50. Seleukovský rok 1621 trval od října 1309 do září 1310; 1. červenec 1310 skutečně připadl na středu. Patriarchovy další osudy a jeho smrt roku 1317 líčí poslední kapitola.

bylo vyplněno jeho dědictví (Pl 5,1). Dobrý je Pán k tomu, kdo na něho čeká, a k duši, která ho hledá (Pl 3,25). Odplatí vám podle díla vašich rukou. A dá vám zármutek srdce a jeho rána vás bude pronásledovat. Ve svém hněvu vás zničí a vyhladí vás zpod nebes (Pl 3,64–66), protože jste smetli jeho kostely a rozsekali na kusy ovce jeho pastvy. Ti, kdo půjdou cestou, budou nad vámi tleskat rukama, budou syčet a potřásat hlavou a říkat: „To je Arbíl, město, které Bůh proklel!“ (Pl 2,15).

XIX. Smrt Mar Jahballahy

[Léta 1310–1317. Po pádu arbílské pevnosti se patriarcha naposledy vydává ke dvoru, kde se mu dostane jen mlčení; zbytek života tráví ve svém klášteře u Marághy, kde v listopadu 1317 umírá. Kniha končí modlitbou a dovětkem písaře.]

Tehdy katolikos s duchovními, kteří byli s ním, a s Mongoly, kteří přišli od emíra Gajdžaka¹, aby ho přivedli, odešel do vesnice Béth Sajjádé², avšak ve velikém strachu a hrůze, ve veliké úzkosti a soužení. V té vesnici zůstali několik dní, dokud neshromáždili nějaké peníze, které dali poslu emíra Čobana³, stovce mužů, kteří přišli od emíra Gajdžaka, a Kurdům, kteří byli s nimi. Potom se zvedli a odešli do královského tábora, 8. tammúzu [července] toho roku [1310].

Katolikos navštívil kněžnu, manželku emíra Gajdžaka, a ta mu prokázala velikou čest a také s ním do tábora poslala své lidi. Když tam dorazil, šel hned navštívit velkého emíra Čobana; ten ho přijal a prokázal mu čest, která mu náležela, a odtamtud šel katolikos do města⁴; a všichni emírové dobře znali jeho příběh. Šel k vítěznému králi, požehnal mu podle zvyku a vložil mu do rukou pohár a král zase podal pohár jemu, ale ani jeden z nich nepromluvil k druhému slovo.⁵ Těžce zarmoucen odešel katolikos z jeho přítomnosti, neboť měl v úmyslu, kdyby se ho král zeptal, oznámit mu všechno, co se přihodilo jemu i jeho stádcí. Tímto zacházením bylo jeho

1. Gajdžak, mongolský emír a zet' zesnulého krále Hülegüa, se na Čobanovu přimluvu ujal patriarchy a poslal pro něho sto jezdců (kap. XVIII). Budge: měl za ženu Tutukaj, čtvrtou dceru Hülegüovu, jejíž matka byla otrokyně Dokuz-chatun. Arbílská pevnost padla 1. července 1310 a její křesťanští obyvatelé byli pobiti nebo odvedeni.

2. Vesnice v kraji Arbílu (dnešní Irbíl v severním Iráku), kam se za bojů o pevnost uchýlil arbílský metropolita a kde pobýval i patriarcha (kap. XVIII).

3. Emír Čoban z kmene Suldušů († 1327), „emír emírů“, vrchní velitel vojska za Öldžejtüa a později faktický vládce říše za jeho syna Abú Sa'ída. Na příkaz krále se ujal věci arbílského metropolity a patriarchy (kap. XVIII).

4. Patrně do Sultánje, nového hlavního města říše mezi Kazvínem a Zandžánem, kde tehdy dlel dvůr (srov. kap. XVIII).

5. „Vítězný král“ je ilchán Öldžejtü (vládl 1304–1316). Podání poháru patřilo k mongolskému dvorskému obřadu; král zvyku vyhověl, mlčením však dal najevo, že o arbílských událostech slyšet nechce.

srdce těžce zlomeno; pobyl tam měsíc dní a doufal, že se snad stane něco nového nebo že se ho někdo zeptá na to, co se stalo. A když byly vyřízeny některé nezbytné záležitosti týkající se cely a křesťanů, vrátil se a přišel do kláštera, který postavil vedle Marághy. A umínil si, že už nikdy do královského tábora nepůjde, a řekl: „Jsem unaven službou Mongolům.“⁶

Roku 1622 Řeků [1310/1311]⁷ strávil zimu v klášteře. V létě odešel do města Tabrízu, protože uslyšel, že tam dorazil emír Irindžin – kéž nás Pán zachová jeho život! –; a když tam katolikos přišel, hned se s ním setkal. Irindžin mu prokázal velikou čest a on i jeho manželka, dcera krále Ahmada, syna zesnulého krále Hülegüa, mu dali dary a obdarovali ho.⁸ Ta kněžna byla v království ve veliké vážnosti, protože vítězný král si vzal za ženu její dceru, a ta byla tehdy největší z jeho žen. Peněz, které emír Irindžin a jeho manželka katolikosovi dali, bylo deset tisíc dinárů, což je šedesát tisíc zúzů⁹, a k tomu dva jezdecké koně. Emír také daroval velkou vesnici kostelu Mar Šalíty, svatého mučedníka¹⁰, neboť tam byl uložen jeho zesnulý otec a byla tam pohřbena jeho matka i jeho ženy.

Zimu roku 1623 Řeků [1311/1312] strávil katolikos v klášteře a léto také. A když rada přednesla jeho věc králi, udělil mu král pět tisíc dinárů, které mu každý rok přicházely na jeho živobytí. Král mu také daroval vesnice v okolí města Bagdádu.

6. Budge připouští i překlad „zhnusen“; ve svém úvodu větu parafrázuje slovy, že se patriarchovi služba Mongolům protiví.

7. Letopočet „Řeků“ je seleukovská éra: rok 1622 trval od října 1310 do září 1311, jde tedy o zimu 1310/1311 a léto 1311.

8. Irindžin (předloha zde píše Irnadžin) – emír z křesťanského kmene Kereitů, synovec Dokuzchatun a strýc krále Öldžejtüa z matčiny strany (kap. XVII). Budge doplňuje jména: jeho žena se jmenovala Kekšek a byla dcerou ilchána Ahmada Tegüdera (vládl 1282–1284), syna Hülegüova; jejich dcera Kutlukšáh-chatun byla ženou Öldžejtüovou. Přání dlouhého života ukazuje, že kronikář psal před rokem 1319, kdy byl Irindžin po vzpouře popraven.

9. Šest zúzů (drobných stříbrných mincí) tedy šlo na jeden dinár. Budge roku 1928 odhadl dar na 5 000 liber šterlinků.

10. Kostel Mar Šalíty stál v Maráze; za pronásledování roku 1295 byl zničen (kap. XI) a později zřejmě obnoven; ostatky světce choval i patriarchův klášter (kap. XV). Že tu měl emírovův rod hroby, ukazuje, že Irindžinovi rodiče byli křesťané.

Až do tohoto roku je počet otců, metropolitů a biskupů, které vkládáním rukou vysvětil pro stádce, sedmdesát pět; tolik jich je.¹¹ Žil v klášteře, který postavil, až do roku 1629 Řeků [1317]. Zemřel v noci na neděli, kdy se zpívá modlitba „Má šbích maškenách“, 15. druhého tešrí [listopadu]¹², a byl uložen v klášteře, který postavil. Kéž je jeho památka požehnána! A kéž jsou modlitby Mar Jahballahy, katolikosa, a Rabbana Saumy s námi i se světem až do jeho nejzazších končin a se svatou církví a jejími dětmi.

A Bohu buď sláva, čest, chvála a klanění na věky věků. Amen, amen.

Zde končí tyto „Dějiny Mar Jahballahy, katolikosa a patriarchy Východu, a Rabbana Saumy, generálního vizitátora“. Bohu buď ustavičná sláva a hříšníkovi, který napsal tyto řádky, kéž se v hrozné soudní síni dostane odpuštění dluhů a prominutí hříchů! Amen.¹³

11. Vyprávění, zjevně dovedené do roku 1312, se zde zastavuje; zprávu o patriarchově smrti připojil autor nebo pokračovatel až po roce 1317. Mar Jahballaha III. zastával úřad třicet šest let (1281–1317).

12. Název neděle překládá Budge „Jak slavný je tvůj příbytek“ a doplňuje, že jde o noc ze soboty na neděli. Den udává i syrský text číslicí 15. Patnáctý listopad 1317 však připadl na úterý; neděle byla 13. listopadu, a patriarchova smrt se proto obvykle klade do noci na 13. listopad 1317. Bylo mu dvaasedmdesát let. Jeho nástupcem se roku 1318 stal Timotheos II., dosavadní metropolita arbilský.

13. Závěrečný dovětek (kolofon) písaře; prosba o odpuštění hříchů je v syrských rukopisech obvyklá. Podle druhého Bedjanova vydání syrského textu (1895) pořídil Budge svůj anglický překlad, z něhož je přeložen tento český.

Tiráž

Mniši chána Kublaje

Z Chanbalyku do Paříže: Rabban Sauma a jeho žák Markos, patriarcha Mar Jahballaha III. (1275–1317)

Úplný český překlad syrských *Dějin Mar Jahballahy a Rabbana Saumy* s vysvětlivkami

Autor: neznámý syrský autor, počátek 14. století (po roce 1317)

Původní název a vydání: *Histoire de Mar Jab-Alaha, patriarche, et de Raban Sauma*, éditée par Paul Bedjan, 2e édition, revue et corrigée, Paris – Leipzig, Otto Harrassowitz, 1895 (syrský text); *The Monks of Kûblâi Khân, Emperor of China, or the History of the Life and Travels of Rabban Sâwmâ ... and Markôs who as Mâr Yahbh-Allâhâ III became Patriarch of the Nestorian Church in Asia*, translated from the Syriac by Sir E. A. Wallis Budge, London, The Religious Tract Society, 1928 (anglický překlad). Syrský text i oba překlady z let 1895 a 1928 jsou volným dílem.

Předloha: Budgeův anglický překlad v digitálním přepisu (Assyrian International News Agency, aina.org; Internet Archive), doplněný podle tisku z roku 1928 a na sporných místech srovnaný se syrským textem Bedjanova vydání (digitální kopie Internet Archive).

Překlad a vysvětlivky: Staré texty. Překlad vznikl s pomocí umělé inteligence a byl větu po větě srovnán s anglickou předlohou a na sporných místech se syrským originálem.

Obálka: Dobyť Konstantinopole křižáky roku 1204, miniatura z rukopisu 15. století. Volné dílo; reprodukce převzata z webu National Geographic (i.natgeofe.com). Táž miniatura je otištěna v kapitole VII.

Vydal: JUDr. Libor Petříček (Staré texty), Březenská 2466/4, 182 00 Praha 8, www.stare-texty.cz

Výroba: Staré texty; elektronická publikace ve formátech EPUB a PDF

Vydání: první, elektronické

Rok vydání: 2026

Autorská práva: © Libor Petříček (Staré texty), 2026, k redakčnímu zpracování. Šíření podle licence CC BY-NC 4.0 (viz níže).

O Starých textech

Staré texty jsou digitální knihovna českých překladů historických pramenů z volného díla – pamětí, cestopisů, kronik a dalších svědectví lidí, kteří u událostí sami byli. Knihy jsou zdarma ke stažení ve formátech EPUB a PDF na www.stare-texty.cz. Překlady vznikají s pomocí umělé inteligence; u každé knihy je uvedeno, z jakého vydání se překládalo, co je přeloženo celé a co zkráceno.

O zakladateli

Staré texty založil a provozuje JUDr. Libor Petříček, advokát a milovník historie. Cílem projektu je zpřístupnit českým čtenářům původní historické prameny, tedy svědectví očitých svědků, zdarma a v češtině.

Volné šíření

Tuto knihu můžete volně šířit, kopírovat, tisknout, upravovat i dále publikovat, avšak nikoli komerčně (licence Creative Commons Uveďte původ – Neužívejte komerčně 4.0, CC BY-NC 4.0). Podmínkou je uvést jako původní zdroj Staré texty s odkazem na www.stare-texty.cz, například: „Zdroj: Staré texty, www.stare-texty.cz“.

Komerční užití (prodej, placený obsah, reklama apod.) je možné jen s předchozím souhlasem provozovatele Starých textů. O souhlas lze požádat e-mailem na liborpetricek@gmail.com.